MİRCEVAT AHISKALI VE EYVAZ ZEYNELOV'UN HİKÂYELERİNDE GÖÇ VE SÜRGÜN

Pervin SEVİM

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Erol SAKALLI

Uşak

Temmuz, 2018

MİRCEVAT AHISKALI VE EYVAZ ZEYNELOV'UN HİKÂYELERİNDE GÖÇ VE SÜRGÜN

Pervin SEVİM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Erol SAKALLI

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temmuz, 2018

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

MİRCEVAT AHISKALI VE EYVAZ ZEYNELOV'UN HİKÂYELERİNDE GÖÇ VE SÜRGÜN

Pervin SEVİM

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz, 2018

Danışman: Doç. Dr. Erol SAKALLI

Toplum hayatında meydana gelen sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel olaylar o milletin edebiyat tarihi açısından büyük öneme sahiptir. Yaşanan olaylar milletlerin hafızalarında derin izler bırakmıştır. Bunlardan ikisi Türk Dünyası'nda yaşanmış olan Karabağ ve Ahıska sürgünleridir. Karabağ ve Ahıska Türklerinin yaşadığı bu dram sadece o toplumun hafızasında yer etmekle kalmamış, Türk edebiyatı tarihinde de büyük öneme sahip olmuştur. Sürgün, insanların doğdukları, yaşamlarını geçirdikleri öz yurtlarından çeşitli nedenlerle zorla yerlerinden çıkarılmalarıdır. Sürgün edilen halklar, yerleştirildikleri yerlerde de çeşitli sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bu iki sürgünün tarihimizde bıraktığı yansımalar iki yazar Mircevat Ahıskalı ve Eyvaz Zeynelov'un bakış açılarından edebî eserlere yansıtılmıştır.

"Ahıskalı'dan Hikâyeler" adlı kitabın yazarı Mircevat Ahıskalı ve "Karabağlayan Hikâyeler" adlı kitabın yazarı Eyvaz Zeynelov yaşamlarının bir döneminde sürgüne şahit olmuş yazarlardır. Mircevat Ahıskalı'nın ailesi 1944 yılında Ahıska sürgünü sonucu vatanlarından ayrılmıştır. Yazarın kendisi 1989 Fergana sürgününü yaşamıştır. Eyvaz Zeynelov ise Ermenilerin Ağdam'ı işgaline tanık olmuştur. Bu yazarlar yaşamış oldukları sürgün ve göçün sessiz tanıkları olmamış milletinin yaşadığı acıları, çekmiş olduğu zorlukları eserleriyle tüm dünyaya duyurmaya çalışmışlardır.

Mircevat Ahıskalı ve Eyvaz Zeynelov bu hikâyelerinde, sürgün ve göç sırasında yaşanan problemleri, sürgün sonrasında milletin içinde bulunduğu durumu ve yaşadıkları sıkıntıları dile getirmişlerdir.

Mircevat Ahıskalı ve Eyvaz Zeynelov hikâyelerinde her şeyden önce vatandan koparılma, gurbette yaşama gibi konulara yer vermişlerdir. Sonrasında sürgün edildikleri topraklarda yaşadıkları sıkıntıları, karşılaştıkları problemleri akıcı ve sade bir dille okuyucuya sunmuşlardır.

"Ahıskalı'dan Hikâyeler" Mircevat Ahıskalı'nın 2008 yılında yayınlanmış olan eseridir. Eser iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde yer alan hikâyeler Ahıska sürgünü, Ahıska sürgünü sonrası yaşananları dile getirir. İkinci bölümde yer alan hikâyeler daha çok eğlendirici amaçlı yazılmış olan hikâyelerdir. Birinci bölümde yer alan hikâyeler "Emanet Kemer, İsyan, Hediye, Seninle Seni Ararım" adlı hikâyelerdir. İkinci bölümdeki hikâyeler ise şunlardır: "Köyümüzden Hatıralar, Arsızlığın Bedeli, Talak, Oduncu, Dükkân, Hortlak, Kız Kaçırma, Dön Geri Avrat, Muhtar".

Eyvaz Zeynelov'un "Karabağlayan Hikâyeler" adlı eseri ise 2011 yılında yayınlanmıştır. Eserindeki hikâyeler ise şöyledir: "Karabağ Derdi, Kiraz Ağacı, Kuralsız Savaş, Yâd Dağlarda, Ceza, İntikam, Kaçakaç, Karpuz Çekirdekleri, Soğuk Şeker, Türk'ün İtirafı, Yılan Yavrusu, Bayram Payı, En Kıymetli Şey, O Gün Herkes Hocalılı İdi, Kafes, Tanıyamadığım Moskova".

Anahtar Kelimeler: Sürgün, Göç, Mircevat Ahıskalı, Eyvaz Zeynelov, Hikâye

ABSTRACT

IMMIGRATION AND EXILE IN THE STORIES OF MIRCEVAT AHISKALI AND EYVAZ ZEYNELOV

Pervin SEVİM

Turkish Language And Literature Department

Social Scienses Institute Uşak University, Temmuz, 2018

Assoc.Prof.Dr. Erol SAKALLI

Social, political, economic and cultural events that take place in social life have great importance in terms of literary history of that nation. Living exiles, migrations, wars, natural disasters, etc. left deep marks in the memories of the nations. Two of them are the Karabakh and Ahıska exiles who lived in the Turkish world. This drama, which Karabakh and Ahıska Turks experienced, not only occupied the memory of that society, but also had a great influence in the history of Turkish literature. Exile is the forced separation of people from their own homes where they live, their lives, for various reasons. The displaced peoples had to struggle with various problems in places where they were settled. The reflections of these two exiles in our history are reflected in literary works from the perspective of the authors.

The writer of the book "The stories from Ahıskalı" Mircevat Ahıskalı and the author of the book "Karabağlayan Hikâyeler" Eyvaz Zeynelov are writers who witnessed exile at a time in their lives. These writers tried to tell the world about their suffering of the people who had never been silent witnesses of exile and migration.

Mircevat Ahıskalı and Eyvaz Zeynelov expressed in these stories the problems experienced during exile and migration, the situation in the nation after the deportation and the troubles they have experienced.

In the stories of Mircevat Ahıskalı and Eyvaz Zeynelov, first of all, they included subjects such as citizenship and living in the country. Then the troubles they lived in the earth they were deported presented their problems to a fluent and plain language reader.

"Ahıskalı'dan Hikâyeler" is the work of Mircevat Ahıskalı published in 2008. The work consists of two parts. The stories in the first episode express the living after the Ahıska exile, Ahıska exile. The stories in the second episode are mostly stories written for entertaining purpose. The stories in the first episode are the words "Relief Belt, Rebellion, Gift, Call You With You. The stories in the second section are as follows: "Remembrances From Our Village, The Price Of Impudance, Divorce, Woodcutter, Shop, Spook, Abduction Of The Girl, Return To Wife, Reeve".

Eyvaz Zeynelov's "Karabağlayan Hikâyeler" was published in 2011. The stories on this subject are as follows: "Karabakh Trouble, Cherry Tree, Unqualified War, RemembranceMountains, Punishment, Revenge, Smugglers, Watermelon Seeds, Cold Candy, Confession of the Turks, Snake Baby, Holiday Share, Most Precius Thing,That Day Everyone Was Hocalı, Cage, Moscow I Do Not Know ".

Keywords: Exile, Migration,Mircevat Ahıskalı, Eyvaz Zeynelov, Story

UŞAK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZLİ YÜKSEK LİSANS JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAY SAYFASI

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans 144008029 no'lu öğrencisi Pervin SEVİM' in "Mircevat Ahıskalı ve Eyvaz Zeynelov'un Hikâyelerinde Göç ve Sürgün" adlı tezi 20 / 07 / 2018 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Jüri		**Adı Soyadı**	**İmza**
Danışman	:	DOÇ. DR. EROL SAKALLI	
Üye	:	DR. ÖĞRETİM ÜYESİ ERHAN SOLMAZ	
Üye	:	DOÇ.DR. AHMET KARAMAN	

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

ÖNSÖZ

Tarih boyunca yaşanan siyasî, kültürel, ekonomik, toplumsal olaylar bir milletin edebî hayatında çeşitli türlerde eserler vermesini sağlamıştır. Çünkü edebiyat hayatın bir parçasıdır ve kaynağını ondan alır. Bütün bu olaylar yazarların, şairlerin kaleminden çıkarak gelecek nesillere birer edebî zevk uyandırmasının yanında aynı zamanda toplumun birer hafızası olarak kabul edilmektedir.

Mircevat Ahıskalı ve Eyvaz Zeynelov her iki yazar da göç ve sürgüne tanık olmuş kişilerdir. Yaşamış oldukları bu sürgün ve göçü eserlerinde dile getirmeye çalışmışlardır. Mircevat Ahıskalı'nın "Ahıskalı'dan Hikâyeler" ve Eyvaz Zeynelov'un "Karabağlayan Hikâyeler" adlı eserleri sürgün ve göç konularını ele almış oldukları eserleridir.

Bu tezi hazırlamamda emeğini, eşsiz tecrübelerini ve değerli zamanını benden hiçbir zaman esirgemeyen, beni her zaman destekleyerek yol gösteren, motive eden, sabır gösteren, yanına her gittiğimde sabırla bana yardımcı olan saygıdeğer danışman hocam EROL SAKALLI'YA sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her döneminde yanımda olan maddi-manevî her türlü desteklerini hiçbir zaman benden esirgemeyen canım annem ve babama teşekkürü bir borç bilirim. Onların desteği ve saygıdeğer hocam sayesinde böyle bir çalışma ortaya koymanın haklı gururunu yaşadığım ortadadır.

Tez aşamasında bana desteklerini esirgemeyen, kaynak sağlayan, yardımcı olan arkadaşlarıma ve dostlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Pervin SEVİM

UŞAK, 2018

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Pervin SEVİM

Doğum Yeri ve Tarihi: Uşak / Eşme, 01 / 06 / 1985

Lisans Öğretimi: Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı

Pedagojik Formasyon Eğitimi: Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Yüksek Lisans Öğretimi: Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

BİLİMSEL FAALİYETLER

1. Mustafa ARSLAN – Pervin ÇEVİK – M.Tolga BAKIRTAŞ ; "Kentler ve İmgeler Bağlamında Denizli ve Horoz" , Türk Kültür Tarihinde Denizli ve Kentleşme Sorunları Sempozyumu, 22 – 23 Aralık 2008, DENİZLİ

SERTİFİKA VE BELGELER

Yabancılara Türkçe Öğretimi Sertifikası (Sakarya Üniversitesi)

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar: MEB (Denizli Anadolu İmam Hatip Lisesi)

MEB (Denizli Çınar Kampüs Dershanesi)

MEB (Denizli Anadolu Lisesi)

MEB (Hatay / Kırıkhan Gazi Anadolu Lisesi)

MEB (Hatay / Kırıkhan Şükrü Kanatlı İlköğretim Okulu)

UŞAK Üniversitesi TÖMER Türkçe Öğretim Görevlisi

İLETİŞİM

Telefon: 0553 600 2151 E-posta: cevik_pervin@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

Tezin Amacı

Sürgün ve göç günümüzde hâlâ canlılığını koruyan iki kavramdır. Bugün dünya üzerinde pek çok insan yaşadıkları vatanlarından başka yerlere göçe zorlanmıştır. Göç edilen yerlerde çeşitli sorunlarla baş başa kalan insanların çoğu hastalık, barınma, açlık, hava şartları, fakirlik vb. pek çok sebeplerden dolayı yaşam mücadelesini kaybetmişlerdir. Türk milletinin tarihinde de benzer şekilde göçler ve sürgünler insanları yerinden etmiştir. Kırım Tatar Türkleri sürgünü, Ahıska Türkleri sürgünü, Karabağ Türkleri sürgünü, Karaçay Türkleri sürgünü ve daha niceleri. Bu yaşanan göçler ve sürgünler edebiyatta da yansımasını bulmuş destan, şiir, hikâye, roman olarak çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Mircevat Ahıskalı ve Eyvaz Zeynelov da bu yaşananlara kayıtsız kalmayan iki yazardır. Mircevat Ahıskalı, Ahıska Türklerinin 1944'te maruz kaldığı Ahıska sürgününü, Eyvaz Zeynelov'da 1992 yılında Karabağ Türklerinin yaşamış olduğu sürgünü kaleme almışlardır. Kendi milletlerinin yaşadıkları acıya kayıtsız kalmamışlar eserlerinde sürgün öncesi, sürgün sırası ve sürgün sonrası yaşanan problemleri kendi bakış açılarından yola çıkarak dile getirme imkânı bulmuşlardır.

Bu çalışmayı yapmaktaki amacımız tarihte yaşanan olayların edebî eserlerde nasıl yankı bulduğunu irdelemek olacaktır. İki farklı sürgün ve göçe şahit olmuş yazarımızın bakış açılarından yola çıkarak göç ve sürgün kavramı irdelenmeye çalışılmıştır.

Tezin Kapsam ve Sınırlılıkları

Bu çalışmada Mircevat Ahıskalı'nın "Emanet Kemer, İsyan, Hediye, Seninle Seni Ararım" adlı hikâyeleri ve Eyvaz Zeynelov'un "Karabağ Derdi, Kiraz Ağacı, Kuralsız Savaş, Yâd Dağlarda, Ceza, İntikam, Kaçakaç, Soğuk Şeker, Türk'ün İtirafı, Yılan Yavrusu, Bayram Payı, En Kıymetli Şey, O Gün Herkes Hocalılı İdi, Kafes" adlı hikâyelerinden yararlanılacaktır.

Mircevat Ahıskalı'nın yazmış olduğu "Ahıskalı'dan Hikâyeler" adlı eserin ilk dört hikâyesi, Eyvaz Zeynelov'un "Karabağlayan Hikâyeler" adlı eserindeki on beş hikâyesi ele alınmıştır. Tezin kapsamını bu hikâyeler oluşturacaktır.

"Ahıskalı'dan Hikâyeler" Mircevat Ahıskalı'nın 2008 yılında yayınlanmış olan eseridir. Eser iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde yer alan hikâyeler

Ahıska sürgünü, Ahıska sürgünü sonrası yaşananları dile getirir. İkinci bölümde yer alan hikâyeler daha çok eğlendirici amaçlı yazılmış olan hikâyelerdir. Birinci bölümde yer alan hikâyeler "Emanet Kemer, İsyan, Hediye, Seninle Seni Ararım" adlı hikâyelerdir. İkinci bölümdeki hikâyeler ise şunlardır: "Köyümüzden Hatıralar, Arsızlığın Bedeli, Talak, Oduncu, Dükkân, Hortlak, Kız Kaçırma, Dön Geri Avrat, Muhtar".

Eyvaz Zeynelov'un "Karabağlayan Hikâyeler" adlı eseri ise 2011 yılında yayınlanmıştır. Eserindeki hikâyeler ise şöyledir: "Karabağ Derdi, Kiraz Ağacı, Kuralsız Savaş, Yâd Dağlarda, Ceza, İntikam, Kaçakaç, Karpuz Çekirdekleri, Soğuk Şeker, Türk'ün İtirafı, Yılan Yavrusu, Bayram Payı, En Kıymetli Şey, O Gün Herkes Hocalılı İdi, Kafes, Tanıyamadığım Moskova".

Tezde Kullanılan Yöntem

Hikâye geçmişten günümüze çok tercih edilmiş bir türdür. Hikâye ve romanda genellikle parçadan yola çıkarak bütüne ulaşma gayesi vardır. Hikâye, roman ve tiyatroyu meydana getiren unsurların olay örgüsü, kişiler, zaman, mekân tespiti ile bütüne ulaşılabilmekte yorum yapılmaya imkân tanınmaktadır.

Araştırmanın yöntemi, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi olacaktır. Doküman incelemesi, araştırılan olgu, olay veya durumla ilgili bilgi içeren bütün yazılı veya görsel materyallerin analiz edilmesi demektir.

Çalışmada öncelikle bu hikâyelerin tespiti yapılmış içerik bakımından da göç ve sürgün ile ilgili olup olmadığı değerlendirilmiştir. Daha sonra bu hikâyeler yapı bakımından değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Metinler üzerinde çalışacağımız için tercih edeceğimiz teknik de metin tahlilidir. Bu metinlerin dış yapısından yola çıkılarak bütünle ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Aynı zamanda hikâyedeki sürgün ve göç konularının hangi olaylar üzerine şekillendiği ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Hikâyeyi oluşturan unsurlar (olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman, mekân) tespit edilerek sonuca ulaşılmıştır.

"Mircevat Ahıskalı ve Eyvaz Zeynelov'un Hikâyelerinde Göç ve Sürgün" adlı tezimiz giriş ve bir bölümden oluşmuştur. Giriş kısmında sürgün ve göç

kavramı, Ahıska Türkleri ve sürgünü, Karabağ Türkleri ve sürgünü, Mircevat Ahıskalı ve Eyvaz Zeynelov'un hayatı, edebî kişilikleri ve eserleri verilmiştir. Birinci bölümde ise hikâyelerin yapısı incelenmiştir. Olay örgüleri, şahıs kadroları, zaman, mekân üzerine tespitlerde bulunulmuştur. Giriş kısmında verdiğimiz bilgiler, hikâyeleri anlama ve yorumlama bakımından katkı sağlamıştır.

GİRİŞ

1.SÜRGÜN VE GÖÇ KAVRAMI

İnsanlar geçmişten günümüze çeşitli nedenlerle yaşadıkları, varlıklarını devam ettirdikleri vatanlarından göç etmek zorunda kalmışlardır. Dünya üzerinde sürgüne ve göçe maruz kalan halklar, yerleştirildikleri yerlerde de çeşitli problemlerle karşı karşıya gelmişlerdir. Bunlardan en önemlisi de vatansızlık, vatan özlemidir.

"İnsanların farklı coğrafyalar arasındaki hareketi bireysel ya da küçük topluluklar halinde olabildiği gibi, özellikle savaş durumlarında kitlesel düzeyde de olabilmektedir. Göç kısaca, ekonomik, toplumsal veya siyasî nedenlerle insanların bireysel ya da kitlesel olarak yer değiştirme eylemi olarak tanımlanmaktadır" (Aksoy, 2012: 29).

Aksoy'un da yukarıda belirttiği gibi özellikle savaş durumunda kitlesel düzeyde göçlerle karşılaşmak mümkündür. Bugün hâlâ devam eden Suriye savaşı neticesinde milyonlarca insan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye'ye göç eden bu insanlar en başta barınma, yiyecek, içecek, sağlık gibi problemlerle karşılaşmışlardır. Bunun dışında daha iyi yaşam şartlarına sahip olmak için pek çok insan vatanlarından göç etmek zorunda kalmıştır.

Hua (2005) sürgün kavramının günümüzde en tartışmalı konulardan biri olduğunu dile getirir. Kavramın, göç, yer değiştirme, azınlık hakları, küresel hareketlilik gibi konuların yanı sıra kimlik, aidiyet, ev, yurt, gelenek, melez kimlik, dilsel deneyim gibi konularla da bağlantılı olduğunu savunur (191).

İnsanlık var olduğundan beri yaşanan bu göçler sonucunda aynı zamanda kültür de taşınma imkânı bulmuştur. Bugün sayısız Ahıska Türkü yerleştikleri ülkelerde varlıklarını devam ettirmenin yanında kültürel varlıklarını da devam ettirme çabası içindedirler. Pek çok ülkeye dağılmış olmaları onların bütün bir edebî ve kültürel hayatını ele almamıza imkân tanımamaktadır.

Tarih boyunca özellikle savaşlarda sınırların değişmesi sonucu göç hareketleri ile karşılaşmak zorunda kalınmıştır. Örneğin; Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı sonucunda sınırların yeniden şekillenmesi göç hareketliliğini

başlatmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Balkanlarda büyük ölçüde toprak kaybeden Osmanlı Devleti'nin pek çok vatandaşı, o topraklardan Anadolu'ya göç etmiştir. Kimi zaman gönüllü olan bu göçler maalesef çoğu zaman Türklerin karşı karşıya kaldığı zulmün bir sonucu olmuştur.

Türk Dünyası tarih boyunca pek çok göçe ve sürgüne maruz bırakılmıştır. Kırım – Tatar Türkleri, Karaçay-Malkar Türkleri, Azeri Türkleri, Ahıska Türkleri ve daha niceleri.

Bir Türk topluluğu olan Karaçay ve Malkarlar Kafkaslarda yaşayan diğer Türk toplulukları gibi Rusya'nın siyasetinden payını almıştır. 2 Kasım 1943 tarihinden itibaren aynen Ahıska Türkleri gibi vagonlara yerleştirilerek sürgüne gönderilen Karaçay- Malkar Türkleri bugün aynen diğer Türk toplulukları gibi vatanlarına döneceği günleri hasretle beklemektedirler.

Kırım- Tatar Türkleri İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde 18 Mayıs 1944 tarihinde sürgüne gönderilmiştir. Kırım-Tatar Türkleri bir gün içinde evlerinden çıkarılmış ve sürgüne gönderilmiştir. Aynen Ahıska Türklerinin, Karaçay- Malkar Türklerinin yaşadıkları dramla yüzleşmişlerdir. Kırım- Tatar Türkleri Özbekistan'a yerleştirilmiş, burada pek çok problemle başa çıkmak zorunda kalmışlardır. Karabağ'a Ermeniler yerleştirildiği gibi boşalan Kırım'a Slav kökenli halk getirilmiş ve yerleştirilmiştir.

Sürgün esnasında Ahıska Türkleriyle aynı dramı yaşayan Kırım-Tatar Türkleri vagonlarda açlık, susuzluk, hastalıktan hayatlarını kaybetmişlerdir. Kadınlar ve genç kızlar utançlarından ihtiyaçlarını gideremedikleri için zehirlenerek yaşam savaşını noktalamışlardır.

Bütün bu yaşanan sayısız dram milletin içinden çıkan yazarlar ve şairler tarafından edebî eserlerde dile getirilmiştir.

2. AHISKA ve KARABAĞ TÜRKLERİ SÜRGÜNÜ

2.1.Ahıska Türkleri ve Sürgün

1944 yılında vatanlarından göç ettirilen, daha doğrusu vatanlarından sürgün edilen, Ahıska Türkleri, yıllardır farklı coğrafyalara dağılmış ve buralarda hayatta kalma mücadelesi vermektedirler. Tarihte eşi benzeri görülmemiş bir yıkımı yaşayan Ahıska Türkleri, üzerinden yıllar geçmesine rağmen hâlâ sürgünün izlerini

taşımaktadır. Sürgün edildikleri yerlerde maddi ve manevi problemlerle yüz yüze gelen Ahıska Türkleri hem varlıklarını devam ettirmek hem de kültürlerini korumak için mücadele vermektedirler. Ahıska Türkleri bugün Türkiye başta olmak üzere pek çok ülkeye dağılmıştır.

Bugün Ahıska, Türkiye sınırları içinde yer almamaktadır. 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması ile sınırlarımız dışında kalmıştır. 1944 yılında Türkiye ile yakınlaşmasından endişe duyan Sovyetler yönetimi Ahıska, Adıgön, Ahılkelek, Aspinza ve Bogdanovka ilçeleri ile iki yüzden fazla köyü de içine alan yerlerdeki Ahıska Türklerini sürgüne göndermiştir.

"Günümüzde Gürcistan sınırları içerisinde yer alan Ahıska bugünkü Türkiye-Ermenistan sınırının birleştiği yerin kuzeyinde, Acara Özerk Cumhuriyeti'nin doğusunda, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuzeydoğusunda, Ardahan iliyle sınır teşkil eden ve Tiflis'in güneybatısında kalan bir merkezdir" (Taşdemir, 2005:15).

"Dünya üzerinde değişik dönemlerde pek çok halkın sürgüne maruz kaldığı bilinmesine karşın, 1944 yılında Stalin tarafından sürgüne gönderilenlerin uzun bir süre dünya kamuoyundan gizli tutulması Kafkaslarda yaşananları farklı kılmaktadır. Ahıska Türkleri açısından yaşanan sürgün, jeopolitik hesaplar ve Türkiye sınırına olan yakınlıktan kaynaklı endişelerle gerçekleştirilmiş, bölgenin Türk ve Müslüman karakterinin değiştirilmesi amaçlanmıştır" (Kolukırık, 2011:168).

Sovyetler Birliği, Ahıska'nın Türkiye'ye yakın olmasından dolayı endişeye kapılmış, halkın buradan bir şekilde tahliye edilmesi için çeşitli yollar aramaya başlamıştır. 20 Eylül 1944 yılında alınan gizli bir emirle Ahıska bölgesinin Türklerden temizlenmesi için buradaki halkın göç ettirilmesine karar verilmiştir. Sadece bir gecede kendilerine toparlanmaları için iki saat süre verilen Ahıska Türkleri önce kamyonlara doldurularak istasyona getirilmiş sonrasında yük kamyonlarına doldurularak aylar sürecek ölüm yolculuğuna çıkarılmış, Orta Asya'ya sürgüne gönderilmiştir (Sakallı, 2016: 7-9).

"1944'te Orta Asya'ya sürülen Ahıska Türkleri Özbekistan'dan başka önemli miktarlarda Kazakistan ve Kırgızistan'a da yerleştirilmiştir. Kazakistan'da daha çok eski başkent Alma-Ata, Çimkent ve Cambul'a, Kırgızistan'da ise daha çok başkent Bişkek ve Oş şehirlerine yerleştirilmişlerdir. Özellikle, 1944-1956 yılları arasında

sürgün yerleri olan Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'da sıkıyönetim şartları altında yaşayan Ahıska Türkleri, her türlü eğitim imkânından mahrum bırakılmışlardır. Ancak, Stalin'in ölümünden sonra gelen yönetim, 1956'dan itibaren onlara bir takım haklar vermiştir. Böylece yaşadıkları ülkenin eğitim diliyle eğitim alan Ahıska Türkleri, bu bölgelerdeki Rus okullarında eğitim görmeye başlamışlardır" (Seferov, Akış, 2008:400).

1944 yılında sürgüne gönderilmiş olan Ahıska Türklerinden bazıları Özbekistan'ın Fergana şehrine yerleştirilmiştir. İlerleyen zamanlarda burada da olaylar çıkmıştır. Özellikle 1989 yılından sonra yaşanan olaylar Ahıska halkını ikinci bir sürgüne mecbur bırakmıştır. Olaylar sonrasında Rusya içlerine ve özellikle Krasnador bölgesine yapılan yerleştirmeler ilerleyen tarihlerde de devam etmiş ve demokratik olmayan adaletsiz uygulamalar neticesinde pek çok Ahıska Türkü başta Türkiye olmak üzere diğer bölgelere ve ülkelere göç ettirilmiştir (Zeyrek, 2006:159).

Gürcistan içerisinde yaşayan Türklerin kültürünün devamı ve iş birliği içinde olmak amacıyla TBMM tarafından bir kanun çıkarılmıştır. Bu bölgede olan Türklerin varlığı Türkiye'nin elini güçlendiren bir özelliktir ve Türkiye'de yaşayan Gürcistan/ Acaristan göçmeni vatandaşların yanı sıra Gürcistan'da yaşayan Türk nüfusunun varlığı gelecekteki ilişkiler açısından bir kazanımdır. Türkiye'nin 2009 yılında ikamet tezkeresine sahip Ahıska Türklerine Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı hakkı tanımış olması bölge hassasiyetleri açısından önemli bir girişim olarak değerlendirilebilir (TBMM, 3835 Sayılı Kanun).

1944 yılında Orta Asya'da Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'a sürgün edilen Ahıska Türkleri 1957 yılına kadar kamplarda tutulmuşlardır. Açlık ve sefalet içinde yaşayan Ahıska Türklerinden çoğu yaşam mücadelesini kaybetmiştir. Aileler parçalanmış, dağılmış birbirlerinden uzun süre haber alamamışlardır. Çoğu zaten ölmüş, yaşam mücadelesini kaybetmiştir.

Günümüzde Ahıska Türkleri yoğun olarak Kazakistan, Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Türkiye, Kırgızistan, Özbekistan ve Ukrayna'da yaşamaktadır. Son dönemlerde Amerika Birleşik Devletleri'ne önemli miktarda Ahıska Türkü göç etmiştir.

Türkiye, 1992 yılında bir kararname çıkarmış ve Ahıska Türklerinin bir kısmını Iğdır ve Hatay illerine yerleştirmiştir. Sonrasında da göç alan Türkiye'de bu sayı gittikçe artmıştır. Bugün Türkiye'de yaşayan Ahıska Türklerinin sayısı yüzbinlere yaklaşmıştır. Ahıska Türkleri, Türkiye'de başta Bursa olmak üzere Antalya, İzmir, Ankara, Samsun gibi büyük şehirlerde yaşamaktadırlar. Türkiye'ye yerleşen Ahıska Türklerinin çoğuna vatandaşlık hakkı verilmiştir.

2.2. Karabağ Türkleri Ve Sürgün

Azerbaycan coğrafi konumu nedeniyle tarihin her döneminde ilgi merkezi olmuş, bu nedenle sürekli olarak yabancı güçlerin işgali altında kalmış, bağımsızlığa ancak 20. yüzyılın sonlarında ulaşabilmiştir. Azerbaycan tarihine bakıldığında Karabağ, gerek kültürel gerek siyasi olarak Azerbaycan'a büyük katkıda bulunmuştur. Karabağ, Azerbaycan'da Kür ve Aras ırmakları ile şu anda Ermenistan sınırları içerisinde bulunan Göyçe Gölü arasındaki dağlık bölge ve bu bölgeye bağlı ovalardan oluşan arazilere verilen addır. Coğrafi konumu itibariyle Ermenistan ve İran'ı kontrol edebilme imkânına sahiptir (Yılmaz, 2013:71-90).

Tarih boyunca Türk teşkilat yapısı içinde yer alan hatta önemli görevlere getirilen Ermeniler, millet-i sadıka (sadık millet) olarak biliniyordu. Özellikle Osmanlı tarihinde Ermenilerin büyük hizmetleri olmuştu. Ancak ilerleyen zamanlarda Sovyetler Birliğine bağlı pek çok özerk cumhuriyetlerde bağımsızlık hareketlerinin gelişmesiyle iç çatışmalar ortaya çıkmıştır. Azeriler, Gürcüler daha birçok özerk cumhuriyet kendisini bir anda etnik bir çatışma içinde bulmuşlardır.

Bugün bile hâlâ çözüme kavuşturulamamış olan Dağlık Karabağ denilen bir sorunun ortaya çıkması o dönemde Ermeniler ve Azeri Türkleri arasındaki gerilimi daha da tırmandırmıştır. Ermeniler Büyük Ermeni Projesi kapsamında planlarını devreye sokmuş yıllarca sürecek hatta çözüme kavuşturulmayacak olan Dağlık Karabağ sorunun çıkmasına sebep olmuştur.

Günümüzde bile hâlâ büyük sorun teşkil etmekte olan Dağlık Karabağ probleminin çözüme kavuşturulması hem siyasî hem kültürel hem de ekonomik açıdan büyük sonuçlar doğuracaktır.

"Dağlık Karabağ sorunu, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren İngiliz ve özellikle Rusların yürüttükleri politikaların sonucu olarak ortaya çıkmış Türk Ermeni

çatışmasının bir devresidir. Bu sorun Sovyetlerin Birliği'nin çöküş sürecine girmesiyle kendisinden söz ettirmeye başladı ve 1990-1993 yıllarında doruk noktaya ulaştı. Sorun bölgeye Rusya tarafından daha sonra yerleştirilmiş Ermenilerin sözde tarihi esaslara isnat ederek Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinin Dağlık Karabağ kısmında bağımsız devlet kurulmasını ve daha sonra Ermenistan'a birleştirilmesini öngören iddialarından oluşmaktadır" (Özkul, Vermez, 2014:1).

Rusya'nın Ermeni politikasından ürken İngiltere, onların maksatlarının Doğu Anadolu'yu Slavlaştırarak sıcak denizlere inmek olduğunu anlamakta gecikmedi. Ruslar da, hem ekonomik nüfuzunun, hem de sömürge yollarının güvenliği için, bölgede kendisine bağımlı bir Ermenistan yaratmanın hesapları içine girdi (Öke, 1991: 71).

İngiliz misyonerlerin Ermeni kilisesinin himaye altında aktardıklarını tereddütsüz kabullendiklerinden Ermeniler arasında Türk düşmanlığı doğdu. Sonuçta, Rusya ile İngiltere'nin siyasî ve ekonomik nüfuz sahalarını genişletme çabaları, milletlerarası platformda bir "Ermeni Meselesi" doğurdu. Ermenilerin büyük bir kısmı, Ruslar tarafından, Kafkasya'nın Türklerle meskûn eyaletlerine getirilip yerleştirilmiş olduklarından, kendilerini Müslümanların egemenliğinden kurtaran güç gördükleri Çarlık yönetimi ile iyi ilişkiler içinde kaldılar. Rusların himayesinde nefes alabileceklerini uman Ermenilerden birçoğu çok geçmeden Rus hizmetine, orduya ve başka hizmetlere girdi. Böylece, bir taraftan Rus ordusuna ve devlet yönetimlerine giren Ermeniler, Kafkasya'daki Türklere baskı yaparken; diğer taraftan da, bilhassa Rusya'da yetişen Ermeni gençlerin başkanlığında kurulan çeteler ile Kafkasya ve Doğu Anadolu'da Türklere yönelen katliamlarda önemli rol oynamaya başladılar (Öke, 1991: 73).

Taşkıran (1995) ilk Türk-Ermeni çatışmasının Bakü'de olduğunu dile getirir. Olaylar bir Türkün hapishaneye götürülürken, Rus alayında görevli bir Ermeni tarafından, 1905 Şubatı başlarında öldürülmesi ile başlatılmıştır. Saldırılar, Taşnak Sütyun çete reislerinden Nikola Tuman tarafından bizzat yönetiliyordu. Rus ordusundaki Ermeni askerler de, askeri depolardan silah ve cephane getiriyorlardı. Hazırlıklı olan Ermeni çeteleri, dört gün süren çatışmalar sırasında, Bakü valisi Nahagidze ile beraber, bazı devlet görevlileri ve ahaliden pek çok Türk'ü öldürdüler (4).

Osmanlı Devleti 29 Ekim 1914 tarihinde Birinci Dünya Savaşı'na girerek çeşitli cephelerde İtilaf Devletlerine karşı savaşmaya başladı. Enver Paşa komutasındaki Türk ordusu Ruslara karşı Kafkasya cephesinde ilerleyince Ermeniler Rus ordusunun yanında savaşa katıldı. Ermenilerin ileri gelenleri kapı kapı dolaşarak bütün Ermenileri silahlanmaya çağırdı. Türkler aleyhine harekete geçen Ermenilerin masraflarını İngilizler karşıladı. Ruslar ve İngilizler tarafından desteklenen Ermeniler, Kafkas ordusunun ilerleyişini engellemeye ve yıpratmaya çalıştılar. Ruslar her zaman olduğu gibi kendi amaçlarına ulaşmak için Ermenilerden yararlanmak istemişler, fakat onlar için herhangi bir riske girmemişlerdir. Bu defa da aynı şekilde Ermenilere desteğini kaldırarak Rus ordusu Kafkasya cephesinden çekildi. Silahlanan Ermeniler Türk ordusundan kaçarak Erivan bölgesine yerleşmeye başladılar. Osmanlı Devleti'nde Türklere karşı yaptıkları katliam ve soykırımı Erivan Bölgesi'nde tekrarladılar (Hatemov, 2005:9).

1918 yılında Kafkaslarda üç bağımsız devlet, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan kuruldu. Taşnakların iktidarda olduğu Ermenistan Devleti asırlarca Türk toprağı olan Erivan Bölgesini bir taraftan Türklerden temizleme, diğer taraftan Ermenileştirme politikasını yürütmeye başladı. Erivan Bölgesini Türklerden temizleme politikası soykırım yapılarak gerçekleştirilmekteydi. Azeri Türklerine karşı yapılan soykırımla ilgili bilgiler birçok Azeri kaynaklarında mevcuttur. Ancak, önemli olan soykırımın Ermeni kaynaklarında itiraf edilmesidir. Ermeni ve Rus kaynaklarına göre 1918-1920 yılları arasında Taşnakların iktidarda olduğu Ermenistan'da 500 bin Azeri Türkü soykırıma uğramıştır (Özkul, Vermez, 2014:4).

Ermeniler Azeri Türklerine karşı etnik bir temizlik başlatmışlardır. Tehcir ve soykırım politikaları sonucu da bu emellerine rahatlıkla ulaşmışlardır. Türksüz bir Ermenistan onların hayali olmaktan çıkmış gerçek olmuştur.

170 yıl boyunca devam eden Ermenistan'ı Azeri Türklerinden temizleme politikası 1988-1989 yıllarında sonuçlandı ve nihayet 8 Ağustos 1991 tarihinde Ermenistan'da Azeri Türklerinin yaşadığı son köy olan Nüvedi Köyü'nden de Azerilerin kovulmasıyla Ermenistan %100 Ermenilerin yaşadığı bir ülke olmuştur (Özkul, Vermez, 2014:6).

Sonrasında Sovyetler döneminde Ermeni Taşnaklıların şekil değiştirerek Bolşevik olduklarını, Bolşevik adı altında Sovyetler Döneminde Azeri Türklerine

karşı soykırıma devam etmişlerdir. Bu soykırım gizli şekilde yapılmakta ve Ermenistan'ın Türklerden tamamen temizlenmesini amaçlamaktaydı. Sovyetlerin ilk yıllarında devlet karşıtı suçlamasıyla birçok Azeri Türkü ölüme mahkûm edildi veya en azından Sibirya'ya sürgün edildi. Ermenistan'ın Ermenileştirilmesi politikası İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da devam ettirilmiştir (Beşiroğlu, 2001: 463).

Abdullayev Ermenilerin, 1989'da yaşanan Sumgayıt Hadiselerinin (kendilerinin haksızlığa ve zulme uğradıklarını düşünüyorlardı) yıldönümünü Hocalı'da gerçekleştirmeyi planladıklarını dile getirir. Bu doğrultuda ciddî bir hücum hazırlığı yapmışlardır (1998: 245).

Hocalı olayları sırasında Ermeni silahlı birliklerine geçmiş Sovyetler birliğine ait olan ve Dağlık Karabağ'ın Hankendi (Stepanakert) şehrinde bulunan 366. Rus alayı yardım etmiştir. Zira saldırıda en gelişmiş modern silahlar kullanılmıştır. Azerbaycan tarafından yapılan bu resmî açıklama karşısında Ruslar bu saldırılarla bir bağlantılarının olmadığını belirtmişlerdir. Fakat olay sırasında kullanılan silahlara dikkat edildiği zaman bunun yeni yapılanmakta olan bir Ermenistan için elde edilmesi pek inandırıcı olmasa gerek. Buna paralel olarak 366. Rus alayından firar etmiş olan 3 Rus askeri düzenledikleri bir basın toplantısı ile "Hıristiyan Ermenilerin yanında Müslüman Azerilere karşı savaşa girmeleri gerektiğini belirterek, aldatıldıklarını" (dinleri için savaşmaları gerektiğini empoze etmeye çalışıldığını) ifade ettiler (Abdullayev, 1998:245).

1988 yılından bu yana göçmen durumuna düşürülmüş yaklaşık 1 milyon Azerbaycan Türkü çok ağır şartlarda yaşamlarını devam ettirmektedir. Çeşitli yardım kuruluşlarından ülkelerden gelen yardımlarla ayakta durmaya çalışmaktadır.

3.MİRCEVAT AHISKALI VE EYVAZ ZEYNELOV'UN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

3.1. Mircevat Ahıskalı Kimdir?

Mircevat Ahıskalı, 1960 yılında eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'ne bağlı Özbekistan'ın Sır Derya ili Gülistan şehrinde 1960 yılında doğar. Ailesi, 14 Kasım 1944 yılında sürgün edilen Ahıskalı'nın hayatı genel anlamda Ahıska Türklerinin yaşadıkları ile paralel bir şekilde devam eder. Mircevat Ahıskalı'nın kendisi de 1989 yılında yaşanan Fergana olaylarına şahit olmuştur.

"Kendisine hayatıyla ilgili sorular sorulması üzerine Mircevat Ahıskalı kendi öz geçmişini de kaleme alan bir şiir yazmıştır:

Gören hayatımı soruyor bana

Kendi hâlimde gariban bir erim

İlk kez görenler benzetirmiş çobana

Çobanların hizmetini ederim.

dediği ilk dörtlükte şair, neden bu şiiri yazdığını anlatır ve ne kadar alçakgönüllü olduğunu gösterir"(Sakallı, 2016: 37).

Gurbette doğan Ahıskalı, ilk ve orta öğrenimini Gülistan şehrinde tamamlar. 1979-1981 yılları arasında askerliğini bitirir. 1982 yılında başlamış olduğu Gülistan Teknik Üniversitesi Doğalgaz Fakültesinden 1985 yılında mezun olur.1981 yılından sonra Gizliddin mahlasıyla uzun yıllar şiirler yazar.

Mircevat Ahıskalı, 1989 Fergana faciasının yaşanmasının ardından Azerbaycan'a göç eder. 1991-1997 yılları arasında "Oğuzeli" ve "Yeni Azerbaycan" gazetelerinde şiirler yayımlar. Mircevat Ahıskalı, 1997 yılında da Türkiye'ye göç eder.

Mircevat Ahıskalı'nın şiirleri, başta Ahıska gazetesi ve Ahıska dergisi olmak üzere birçok yazılı basında yayınlanır. Türkiye'ye ilk geldiği günlerde kaybettiği yüzlerce şiir nedeniyle altı yıl şiir yazmayan Ahıskalı, 2002 yılında tekrar eser vermeye başlar. Elinde kalan eski şiirleri, yeni ekledikleriyle kitap hâlinde onu aşkın eser hazırlayan Mircevat Ahıskalı, edebiyat dünyasına yönelik çalışmalar yaparken

bir yandan da 2008 yılından beri ücretsiz olarak verdiği derslerine devam eder. Her platforma “Benim en büyük eserim öğrencilerimdir.” diyen Ahıskalı’nın öğrencileri de kendisi gibi birer birer eserler çıkarmaya başlamışlardır.

Dr. Enver AKKALE, “Ahıskalı’dan Hikâyeler” adlı eserin takdim yazısında Ahıskalı’dan şöyle bahseder:

> *Aynı kaderi paylaşıp, aynı şehirde bulunmamıza rağmen Mircevat Ahıskalı’yı tanımamış olmam benim için ne büyük kayıp olduğunu şimdiye kadar yayınlanmış olan kitaplarını okuduktan sonra anladım. Günlerin birinde sekreterin muayene kayıt defterinde Mircevat Ahıskalı adını gördüğümde soyadı ilgimi çekmişti. (Benim soyadım da Ahıska anlamı taşıyor.) Zamanı gelip hasta odaya girdiğinde şikâyetinin ne olduğunu sordum. Şikâyeti yazmakta olduğu film senaryosu için tıbbî danışmanı olup olmayacağımı öğrenmekmiş. Tabi ben önce şaşırdım sonra neden olmasın dedim. “Ama benim sizi tanımam lazım” dedim. “Bir yazarı tanımak onun hakkında yazılanları okumak size fikir edindirir yazarı tanımlarsınız, eserlerini okur ve kendisiyle sohbet edersiniz o zaman tanırsınız” dedi Ahıskalı. Ben de öyle yaptım. O günden itibaren çok sık görüşmeye başladık ve ben eserlerini büyük bir zevkle okumaya başladım. Okudukça yazara hayranlığım her geçen gün daha da arttı.*
>
> *Sohbetlerimiz esnasında Ahıskalı’yla uzun uzun konuşur, bazen hararetli tartışmalar yapar, bazen komik anılarımızla gülerdik. Ama arada Mircevat’ın gülümseyen yüzü ansızın ciddileşir, gözleri misali gam deryasına dönüşüverirdi.*
>
> *Benden sakladığın bir şey mi var?” dedim bir gün sohbet arasında.”Hayır” dedi kısa ve net. “Ama senin bir derdin var” dedim.”Evet, var” dedi. “Yaşım kırk sekiz olmasına rağmen altmış üç yıllık derdim var.” Tabi aynı dertten muzdarip olduğum için derdinin ne olduğunu anlamıştım. Ahıskalıların ortak derdi; sürgün, gurbet en önemlisi vatan hasreti ve ya vatansızlık.*
>
> *Boşuna dememişler acıyı çeken bilir. Kendimi bildim bileli vatan hasretiyle yanıp tutuştuk. Her mecliste, düğünde, yasta Ahıska hatıraları anlatılır ve sonunda vatana kavuşulacak günün çok yakın olduğu konuşulurdu.*

Enver Akkale, Ahıskalı ile uzun uzun sohbet etme imkânı bulur. Onun hüzünlü anını yakalayan Akkale, bu durumunun sebebini sorduğunda Mircevat Ahıskalı sürgün biri olarak gurbette olmanın verdiği acıyı yaşadığını bu nedenle hüzünlü olduğunu dile getirir.

“Ahıskalı’dan Hikâyeler” adlı eser yazarın yayınlanmış olan altıncı eseridir. Yazarın diğer eserleri de şunlardır: Figan, Nâle, Gurbetten İniltiler Sürgün, Gurbetten

İniltiler Sürgün 2 Yaşam Savaşı, Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana, Fâni Nakışlar, Ahıska'da Söylenen Hikâye ve Masallar, Bursa'dan Ahıska Esintileri.

Vatansızlık Mircevat Ahıskalı için çok önemli bir olgudur. O gurbette olmanın ne kadar acı ve ızdırap verdiğini bilmektedir:

"Gurbeti ben yaşadım, yaşıyorum,

Şeker, şerbet içer, zehir kusarım.

Sırtımda gurbetten yük taşıyorum,

Haykırmam gereken yerde kusarım."

Mircevat Ahıskalı yazmış olduğu eserleriyle halkına seslenir ve eserlerinin toplumun gelişmesi, uyanması için bir araç olarak kullanır.

Aşağıdaki dörtlükte milletine uyan diye seslenen şair, ancak ölüm uykusundan ve gafletten kurtulursak vatanımıza geri dönebiliriz yoksa vatanımızı kaybettiğimiz gibi şimdi de canlarımızı kaybedeceğiz mesajı vermektedir.

"Uyan ey milletim uyan

Derya deniz kan gidiyor!

Şehitlik kanına boyan,

Zaten senden can gidiyor."

Enver Akkale yine "Ahıskalı'dan Hikâyeler" adlı eserin takdim yazısında şunları dile getirir:

> *Ahıskalı, millî konularda çok hassas bir yapıya sahip olduğu için olsa gerek gençlik yıllarında vatan mücadelesine başlamış, milletinin sesini şiirleriyle duyurmaya çalışmış. Vatan diye gurbet ellerden millet adına haykırmıştır. Mesela bu dörtlük bunun en etkili örneğidir:*
>
> *"Gurbetin garibe olmaz minneti,*
>
> *Kimi felç geçirir, kimi cinneti,*
>
> *Atın beni vatanımdan tamuya,*
>
> *Sizin olsun gurbetin tüm cenneti!"*

Yaşamış olduğu her türlü olumsuzluğa rağmen ana vatanına kavuşan yazar, artık eğlenceli, komik hikâyeler de yazmaya başlamıştır. Onun dili son derece akıcı sade bir halk dilidir. Eserlerini anlamakta hiçbir zaman zorluk çekmezsiniz. Evet, Mircevat Ahıskalı en gür sesli vatan şairimizdir.

Eserleri vatan, millet, gurbet, özgürlük, dünyaya sitem, haksızlığa karşı isyan, ana temaları içermektedir. Lirik şiirleriyle tanıştığımda ise aşkı konu edindiğini gördüm. Bir insan ancak yaşayıp hissettiklerini tam manasıyla renklerini okurlara aksettirebilir. İşte Ahsıkalı'nın aşk konulu şiirlerini okuduğumda her mısrası o kadar içten, dolu ve duygu yüklüydü ki "Hayali mi yoksa yaşanmış mı?" diye sormaya gerek duymadan, hayatın içinden olduğunu anladım. Meselâ sözümün en güzel kanıtı olarak aşağıdaki dörtlüğe bir göz atalım:

"Girdi gönlüm aşk deryasını boyladı,

Kimse bilmez bu aşk beni neyledi,

Aklım baştan aldı Mecnûn eyledi,

Ah bu kara sevda ah bu kara sevda."

Bazen aşkına şikâyetçi olmuş, ya aradığını bulamamış ya da hayal kırıklığı yaşamış ki:

"Nefsim olmaz, zenginliğe, devlete,

Meyil vermem mala, mülke, servete,

Ben sevdikçe sen çekildin halvete,

Bilsem seni sever miydim nazlı yar?"

Yazarımız romanlarında olduğu gibi bu eserinin de tamamen gerçeklere uygun olmasına ihtimam göstermiştir. Dolayısıyla eserde geçen hâdiseler hayal mahsulü değil, araştırmalara dayanmaktadır. İlk bölümünde dünyanın hiçbir yerinde hiçbir devletin kendi tebaasına yapmadığı zulmü, SSCB'nin işlediğini göstermeye çalışıyor. Sadece milletin çekmiş olduğu zulmü değil, o ağır şartlar altında dahi geleneklere bağlılığı, mertliği, sözünün eri olmayı, metaneti, sabır ve teslimiyeti, emanetin namus demek olduğunu ve gerekirse namus uğrunda canlarını dahi feda edebilecek kadar dirayetli ve haysiyetli olan bir insanın portresini çiziyor

Mircevat Ahıskalı, tam bir vatan âşığı vatan sevdalısıdır. Vatandan ayrı kalmanın insanı bırakın bir hayvan için bile ne kadar zor olduğunu dile getirir. Akkale, Mircevat Ahıskalı'nın yazdığı bir yazısında vatan kavramından şöyle bahsettiğini dile getirir:

Mircevat Ahıskalı'ya göre vatan çok kutsaldır. İnsan bazen ana yurdundan ayrılmak zorunda kalabilir. Ancak bu hiçbir zaman onun vatanına beslediği sevgiyi yok edemez. Bu durum sadece insanlar için değil, dünya üzerindeki tüm canlılar için geçerli bir olgudur.

Ana vatanı ve yetişme alanı ekvator olan bir bitki nasıl ki başka bir iklim bölgesinde götürülünce yetişmez (yetişse bile aynı kalitede ürün alınmaz) insan için de vatan bu mesabededir. Bu yüzdendir ki insan içinde bulunduğu ve ait olduğu öz varlığından ve kültüründen koparılınca gittiği ve götürüldüğü yerde uyum sorunu yaşar"

Mircevat Ahıskalı'nın verdiği eserlerden bazıları aşağıdaki gibidir:

"Gurbetten İniltiler Sürgün" (2010). Romanda Ahıskalıların 1944 yılında yaşamış oldukları sürgün ele alınmıştır. Bu romanda özellikle vagonlarda yaşanmış olaylar kaleme alınmıştır.

*"Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı" (2007).*Bu romanda Mircevat Ahıskalı, Ahıska halkının Özbekistan'da yaşadığı olayları, karşılaştıkları problemleri dile getirmiştir.

"Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana" (2010). Romanın adından da anlaşılacağı üzere eserde Fergana olayları, Ahıska halkının yaşadıkları kaleme alınmıştır. Ahıskalı'nın bu üç romanı (Gurbetten İniltiler Sürgün, Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı ve Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana) tarihi roman niteliği taşımaktadır.

"Ahıskalı'dan Hikâyeler" (2008). Bu eser iki bölümden oluşmaktadır. Yazar birinci bölümde Ahıska sürgünü, Ahıska sürgünü sonrası yaşananları kaleme almıştır. İkinci bölümde yer alan hikâyeler ise eğlence amaçlı olup okuyucuya hoşça vakit geçirme amacı taşımaktadır.

"Fâni Nakışlar" (2010). Ahıskalı'nın şiir kitaplarından biridir. Vatan, gurbet başta olmak üzere çeşitli konularda şiirler yazmıştır.

"Ahıska Masalları ve Hikâyeler" (2010). Ahıskalı için masallar geçmişten bizlere kalan yadigârlardır. Bunun öneminin farkına varan Mircevat Ahıskalı çeşitli yerlerden derlediği masalları ve hikâyeleri bu eserde toplamıştır. Masallarını Bursa, Azerbaycan ve Özbekistan'daki yaşlılardan derlemiştir. Bu kitapta on yedi masal vardır:

“Saraç Bülbülleri, Şahmanıcihan, Sütemen, Nahırcı, Bereket, Ermiş Gelin, Kurtoğlu, Cimri Ağanın Zeki Kızı, Zalim Karı, Karı Düşkünü, Zanaat, Oduncu ile Ayı, Meçeçile ve Slak Dev, Saf Oğlan, Olmaz Oyunu, Ay Gidi Benim Tırpanım, Ölümden Korkan Kadın (Sakallı, 2016: 160-161).

“Bursa’da Ahıska Esintileri” (2011). Bu eserinde Bursa’da yaşayan on altı şairin yaşamlarına yer verir. Bu kişilerin çoğu Mircevat Ahıskalı’dan şiir dersleri almış kişilerdir. Kitapta yer alan şairler şunlardır: Köşeli Resuloğlu, Mevlüt Lomangil, Mircevat Ahıskalı, Hamit Gazigil, Bayram Kuzuk, Cabpolat Abbasoğlu, Günel Kadir, Vahit Çırak, Mail Işıkgil, Veysel Veysel, Umut Garip, İlham Aliyev, Zarina Burhan, Aynur Sahaddinoğlu, Bahar Nur, Seyfettin Reşitoğlu (Sakallı, 2016: 161).

*“Ahıska’da Söylenen Hikâye ve Masallar” (2012).*Ahıskalı’nın ikinci derleme kitabıdır. Bu derleme kitabında elli üç masala yer veren Ahıskalı, aynı zamanda kendi yazmış olduğu masalları ve fablları buraya eklemiştir.

“Nâle” (2013). Mircevat Ahıskalı’nın çıkarmış olduğu şiir kitabıdır. Kitaptaki şiirler çoğunlukla aşk konulu şiirlerdir. Nâle, kelime anlamı acı çekmek, figan anlamına gelen bu kitaptaki şiirler Ahıska halkının çektikleri sıkıntıları dile getirmesi bakımından önem taşır.

Mircevat Ahıskalı, Dünya Ahıska Türkleri Birliği (DATÜB), KIBATEK (Kıbrıs-Balkanlar-Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu) ve Ahıska Türkleri Moskova Vatan Cemiyeti’nce 19-20 Mayıs 2012 tarihlerinde düzenlenen Moskova’da Ahıska Edebiyat Ödülleri’nde ödül almıştır.

3.2. Eyvaz Zeynelov Kimdir?

Eyvaz Zeynelov 18 Ocak 1950 tarihinde Karabağ’ın Ağdam şehrinde dünyaya gelir. Annesi ilkokul öğretmeni olan Eyvaz Zeynelov’un babası ise tüccar olarak hayatına devam etmiştir. 1969 yılında Ağdam’da 1 numaralı ilkokulu bitiren Eyvaz Zeynelov, lise öğrenimini de Ağdam’da tamamlar. Üniversiteyi Bakü’de Pedegoji Enstitüsü’nde okuyan yazar, 1973 yılında Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Fakültesini bitirir.

Üniversite hayatından sonra mayıs ayında askerliğe alınan Eyvaz Zeynelov, sonrasında Bakü’de “Azerbaycan Mektebi” dergisinde çalışır. Bazı sebeplerden

dolayı birkaç yıl Rusya'nın Volgograd vilayetinde, Ukrayna'nın Zaporojya, Donetsk gibi şehirlerinde yaşar. Aynı zamanda bu yıllarda Ağdam'da yayınlanan "Lenin Yolu" adlı gazetede çalışır. Ağdam'ın Ermeniler tarafından işgali üzerine ailesiyle Bakü'ye göçer.

Eyvaz Zeynelov, ilk hikâyelerini henüz ortaokuldayken değişik gazetelerde yayınlama imkânı bulur. Zaman içerisinde pek çok dergi ve gazetede çok sayıda hikâyesi yayınlanır. İlk kitabı olan "Renksiz Dünya" 1990 yılında Bakü'de yayınlanır. Kendisi Ermeni kaçkınları, Ermeni saldırıları ve Ermeni işgali ile ilgilendiği için uzun bir süre edebiyattan uzak kalır. 1999 yılında "Pahalı Çikolata Kutusu" adında bir kitap yayınlar. Kendisi 2000'li yıllarda ciddi bir şekilde tekrar edebiyatla uğraşmaya başlar.

Eyvaz Zeynelov'un hikâyeleri Rusya'da, Ukrayna'da Rusça ve Ukraynaca olarak; Türkiye'de Türkiye Türkçesi'nde Kardeş Kalemler, Edebiyatta Yankı, Dönence, Berceste, Türk Ocağı Dergisi (Kayseri Şubesi) dergilerinde ve Türk Ocağı internet sitesinde yayımlanır. Kendisi aynı zamanda Azerbaycan Yazarlar Birliği ve Avrasya Yazarlar Birliği üyesidir.

"Karabağlayan Hikâyeler" adlı eserin takdim sayfasında Ömer Küçükmehmetoğlu Eyvaz Zeynelov ve eserinden şu şekilde bahseder:

> *Eyvaz Zeynelov, kadim Azerbaycan toprağı olan Karabağ'ın Ağdam şehrinde doğmuş, Karabağ hadiselerinin başlaması ve savaşın Türkler aleyhine sonuçlanması nedeniyle sürgün olmuş, yurdunu kaybetmiş bir yazardır. Asla mağlup olmayan bir ruh taşıyan yazar, vatan mücadelesine kalem ile devam ettiğinden, elinizdeki kitapta topladığımız silsile hikâyeler, Karabağ'da meydana gelen tarihi olayları, Ermeni vahşetini ve yurdundan yuvasından sürgün edilen sefil hayatını gün yüzüne çıkaran önemli edebi-tarihi belgeler mahiyetindedir.*
>
> *Karabağ meselesinin tarihi arka planını, Karabağ Savaşını ve bu savaş sonrası vatanından kopan insanların yaşadığı faciaları anlatan yazar hikâyelerini bu üç ana eksen üzerine oturtmuştur. Tarihi belgesel metinleri gibi akıp giden bu canlı hikâyelerden: "Yâd Dağlarda" ve "Yılan Yavrusu" "Türk'ün İtirafı" Karabağ meselesinin karanlık noktalarını aydınlatırken; "Soğuk Şeker", "Kaçakaç", "İntikam" adlı hikâyeler bu adaletsiz savaşın ne şekilde cereyan ettiğine; "Bayram Payı", "Kuralsız Savaş" ve "Kiraz Ağacı" adlı hikâyelerise sürgün sonrası Karabağ göçmenlerinin yaşadığı faciaya, hayata tutunma mücadelelerine ışık tutmaktadır. Kökünden sökülmüş bir ağaç gibi sararan, yaprakları gün be gün solan bu hikâyeler, 93 Harbinde ve I. Dünya Savaşı sırasında, Balkanlar ve*

Kafkaslardan, kitleler hâlinde Anadolu'ya göç eden Türklerin perişan göç manzaralarının, 20.Yüzyılın son çeyreğinde bir kez daha tekrarlandığını, Türk'ün alnına yazılmış göç manzaralarının hiç değişmediğini de gözler önüne seriyor.

2007 yılında "Avrupa Neşr Metbu Evi" tarafından "En Vatanperver Yazar" Uluslararası Altın Ödülü'ne layık görülmüş, Avrasya Yazarlar Birliği tarafından 2008 yılında düzenlenen Kaşgarlı Mahmut Uluslararası Ödül Yarışması'nın Azerbaycan etabında dereceye girmiştir. "Renksiz Rüya", "Pahalı Çikolata Kutusu", "Karabağ Hikâyeleri", "Hikâyeler", "Kırmızı Elmalar", İntikam", Eski Bisiklet", "Komşunun Misafiri", "Çocuk Hikâyeleri ve Masallar" ,"Kış Güneşi" , "İntikam" adlı kitapların yazarıdır.

Eyvaz Zeynelov'un eserlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

"İntikam" (2017). Roman Azerbaycan edebiyatında "Kısas" adıyla basılmış ve büyük yankı uyandırmıştır. Azerbaycan Edebiyatında eleştirmenler tarafından postmodern bir roman olarak kabul edilmiştir. Bağımsızlık dönemi edebiyatında yazılan eserler değerlendirilirken onun bu eserinin Azerbaycan edebiyatında ilk on roman arasında gösterilmektedir. İntikam bir gerilim ve polisiye romanıdır. Eserin kahramanı Sabir Beydir. Sabir Bey'in bir dükkânı vardır. Dükkânında başlayan olaylar her gün daha da karmaşık hale gelir. Sabir Bey kendisine komiseri öldürme planları yapar. Eser de tamamen bu polisiye kurgu içerisinde gelişir. Ancak komiseri öldürmek isteyen başka insanlarda vardır. Sabir Beyle diğer öldürmek isteyen insan komiserin evinin yanında karşılaşırlar. Diğer kahraman komiserin çocuğunu kaçırmak ister.

*"Karabağlayan Hikâyeler"(2011).*Azerbaycan'ın Ağdam şehrinde doğan Eyvaz Zeynelov, Karabağ hadiselerinin başlaması ve savaşın Türkler aleyhine sonuçlanması nedeniyle sürgün olmuş, yurdunu kaybetmiş bir yazardır. Bu acılarını, izlenimlerini, yaşadıklarını "Karabağlayan Hikâyeler" adlı eserinde ortaya koyar. Eyvaz Zeynelov, Ermenilerin yaptığı katliamları, sürgün edilen halkını, sürgün sonrası halkının yaşadığı sıkıntıları tarihi bir belge gibi gün yüzüne çıkarır.

Eyvaz Zeynelov "Karabağlayan Hikâyeler" adlı eserinde Karabağ Savaşını, Hocalı Katliamını, savaş sonrası vatanından çıkarılan Azeri Türklerinin yaşadığı felaketleri dile getirmiştir. Hikâyelerden "Yâd Dağlarda", "Yılan Yavrusu" ve Türk'ün İtirafı" Karabağ meselesinin en karanlık ve en ince noktalarını aydınlatırken,

“Soğuk Şeker”, İntikam”, “Kaçakaç” adlı hikâyeler bu savaşın nasıl ortaya çıktığına, “Bayram Payı”, “Kuralsız Savaş”, “Kiraz Ağacı” adlı hikâyeler sürgün sonrası Karabağ göçmenlerinin yaşadığı sıkıntılara, verdikleri yaşam mücadelesine ışık tutar.

“Eski Bisiklet” (2015). Çok zengin bir halk edebiyatı ve yazılı edebiyata sahip Azerbaycan Türklerinin yetiştirdiği isim Eyvaz Zeynelov’un hikâyelerinden oluşan bir eseridir.

“Komşunun Misafiri” (2017). Eyvaz Zeynelov’un yine hikâyelerden oluşturduğu bir eseridir. Eserin sonunda Doğu masallarına benzeyen hikâyelere de yer vermiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.MİRCEVAT AHISKALI VE EYVAZ ZEYNELOV'UN SÜRGÜN VE GÖÇ KONULU HİKÂYELERİNDE YAPI

1.1. MİRCEVAT AHISKALI VE EYVAZ ZEYNELOV'UN SÜRGÜN VE GÖÇ KONULU HİKÂYELERİNDE OLAY ÖRGÜSÜ

Olay örgüsü, hikâyedeki olayların aynen bir zincir şeklinde birbirine sebep-sonuç ilişkisi içinde bağlanmasıdır. Hikâyede bir sonuç ileride yaşanacak olan olayın sebebini oluşturmaktadır. Bu şekilde birbirine bağlanmış olaylar zinciri olay örgüsünü meydana getirmektedir.

1.1.1.Emanet Kemer (Mircevat Ahıskalı)

Hikâye 1941 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın Sovyetler Birliği'ne sıçramasıyla başlar. Hikâyenin kahramanı İslam askere gitmek için çalıştığı yerden izin alır. Babasıyla vedalaşırken ona kemerini emanet bırakır. Hikâyenin olay örgüsü burada başlar. Ahıskalıların yaşadığı yerlere askerler yerleştirilmeye başlanınca merak içinde kalan Ahıskalılar 14 Kasım tarihinde gece trenlere bindirilerek sürgün edilir. Vezir Emmi, İslam'ın babasıdır. İslam askere gitmeden önce babasına kemerini emanet eder. Köye yerleşen subaylardan biri bu emanet kemere göz diker. Ne kadar çabalasa da kemeri alamayınca erzaksız eşyasız Vezir Emmi ve ailesini sürgüne gönderir. Özbekistan'da bir köye yerleşen Vezir Emmi ve ailesi çok zor günler geçirir. Vezir Emmi'nin kardeşini farklı bir köye yerleştirirler. Köyde Rical Emmi, Seher Hala kendilerine yardım eden kişilerdir. Ama kış ilerledikçe hastalıklar artar, Vezir Emmi'nin karısı Pamuk Hala vefat eder. Birkaç hafta sonrasında torunu tifodan ölür. Vezir Emmi, çok büyük bir çaresizlik içindedir. Bir gün gelini kendisine, karşı köye gidip kardeşi Mahmut Emmi'den yardım istemesini söyler, Vezir Emmi gelinini kıramaz yola çıkar. Zor ve çetin bir yolculuk sonrası kardeşi Mahmut Emmi'yle buluşur. Durumu anlatan Vezir Emmi, yardım ister. Hemen Mahmut Emmi ve gelinin babası Ali Ağabey yola koyulurlar. Köy girişinde birkaç cenaze ile karşılaşan Mahmut Emmi ve Ali Ağabey cenazelerin Vezir Emmi'nin gelini ve torunları olduğunu görünce şaşırıp kalırlar. Şöyle ki; Vezir Emmi'nin gelini çok çaresiz kalınca Rical Emmilere yardım için gitmiş ancak kapının önünde kalmış içeriye girmeye gücü kalmayınca orada düşüp donmuş ölmüş, kızları ise yataklarında birbirlerine sarılıp orada ölmüşlerdir.

Hikâyede olay örgüsü daha sonra İslam'ın Ahıska'ya gelmesiyle devam eder. İslam olup bitenler karşısında şaşırıp kalır. Orada bulunan askerler, kendisinin Orta Asya'da bulunan yerlerden birine gitmesini isterler. Onun Ahıska'da kalması yasaktır. İslam yaklaşık dört ay ailesini arar, gitmediği köy şehir kalmaz. En sonunda

Ali Ağabey'i bulan İslam bütün olup biteni öğrenince şaşırıp kalır. Kendisi kim için savaşmıştır. Bunu zihninde sürekli sorgular. Eve vardıklarında babasın da beş dakika önce vefat ettiğini öğrenen İslam'ın dünyası başına yıkılır. Babasının elinde bulunan kemeri kolayca alır. Emanet kemer bütün olumsuzluklara rağmen, yerini sahibi İslam'ı bulmuştur. Vezir Emmi namusuna gözü gibi sahip çıkmıştır.

1.1.2. İsyan (Mircevat Ahıskalı)

Hikâye Ahmet'in yılbaşı öncesi memleketine dönmek isteyip bilet bulamaması ve havaalanında beklemeye başlamasıyla şekillenmeye başlar. 1980 yılının başlarına gelinmiştir. İki gündür havaalanında sabahlayan Ahmet iyice sinirlenmeye başlamıştır. Çünkü her defasında kendisine biletlerin tükendiği söylenmektedir. Bu sırada üniformalı bir albay gelir ve kolaylıkla Moskova'ya bir bilet alır. Bu durumu gören Ahmet, yanından geçip gitmekte olan albaya aldırmadan Türkçe küfürler savurur.

"-Böyle adaletin, böyle eşitliğin, bu devlete taş koyanın…" (s.44)

Bu sırada yanına yaklaşan Albay, Ahmet'e nereye gideceğini sorar. Ahmet, Moskova'ya oradan da Taşkent'e gideceğini söyler. Albay, Ahmet'in pasaportunu alır ve hiçbir problem çıkmadan Moskova'ya bir kişilik bilet alır. Ancak Ahmet'in yanına varmadan çıkışa doğru yönelir. Ahmet bu duruma bir anlam veremez. Albayın peşinden koşar. Albaya, çocuklarının ailesinin beklediğini pasaportunu vermesini söyler ancak; albay hiç oralı olmaz. Albay bir süre sert bir şekilde Ahmet'in yüzüne bakar ve sonra arabaya binmesini söyler. Ahmet yol boyunca ne yaptığını ne suç işlediğini düşünür. Ben ne yaptım ki der kendi kendine. Albay eve gelince Ahmet'e arabadan inmesini ve kendisini takip etmesini söyler. Onları kapıda sarışın bir bayan karşılar. İçeri giren Albay, Ahmet'e millî bir yemeklerinin olup olmadığını söyler. Ahmet'in mantı demesi üzerine Albay, hanımına mantı yapmasını söyler. Akşam yemeğe oturduklarında Albay, votka koyar ve Ahmet'e içmesini söyler. Ahmet içmeyeceğini Müslüman olduğu için dininin yasakladığını söyler. Albay, Ahmet'e Özbeklere benzemediğini söyleyince, Ahmet kendisinin Türk olduğunu zamanında kendilerini yaşadığı Gürcistan topraklarından sürdüklerini sürgüne gönderdiklerini anlatır. Albay, Ahmet'e bir suç işleyip işlemediklerini sorar. Ahmet hayır suç işlemedik, bir gece evlerimizi silahlı askerler bastı, vagonlara koyup bizleri Orta Asya'ya sürdüler. 1944 yılının Kasım ayında. Albay, Ahmet'ten sürgün

esnasında neler çektiklerine dair bazı bilgiler edinir. Ahmet anlattıkça Albay heyecanlanır sanki o günleri tekrar yaşıyormuş gibi. Albay, Ahmet'e aynen havaalanında olduğu gibi küfür etmesini söyler. Ahmet'in küfründen sonra Albay Ahmet'e doğru yaklaşırken Ahmet büyük bir korkuya kapılır. İşte şimdi bittin sen oğlum der kendi kendine. Albay, Ahmet'i kucaklar ve bağrına basar. Sonra cebinden Ahmet'in uçak biletlerini çıkartıp ona verir. Ahmet'e uçağının yarın saat dokuzda olduğunu gidip şimdi dinlenmesi gerektiğini söyler. Odaya uyumaya giden Ahmet, bir süre sonra albayın ağlama sesleriyle uyanır. Sergey, isyan eder:

"Ben bir Türk'üm! Vatanımdan, doğduğu ama tanımadığı topraklarından, yurdundan sürülmüş; kavim kardeşten, ana babasından koparılmış bir Türküm ben." (s.52)

Sonrasında albay, olup biteni karısı Liza'ya anlatır. "Bilmem dört ya da beş yaşlarındaydım. Sadece vagonun içini hatırlıyorum. Annem nedense vagondan inmişti. Annemin haberi olmadan ben de peşinden indim. O an bir karmaşa çıktı. Askerler sürgün mahkûmlarını apar topar vagonlara doldurmaya başladılar. Ayaklar altında eziliyordum o an yüzünü dahi hatırlamadığım bir çift kol beni kaldırıp istasyon binasına götürdü. Vagonların kapıları gürültüyle kapandı. O an sanki vagon kapıları değil, anamla, elimle, obamla, kavim kardeşlerimle benim aramda kapanan kapılardı." (s.53)

Albayı sonra bir yetimhaneye yerleştirirler, ardından bir Rus aile evlatlık olarak alır onu yetiştirirler ve bu seviyeye getirirler. Karısının minnet duymalısın seni yetiştirdiler bu seviyeye getirdiler demesi üzerine karısına öfkelenir. Asla minnet duymayacağını çünkü onları vatanlarından, yurtlarından sebepsizce ayırdıklarını büyük bir öfkeyle dile getirir.

Ahmet yıllar önce yaşadığı bu olayı hatırlar yatağında. Albaya adresini veren Ahmet her gün onların yolunu bekler. Bu sırada kapı çalar ve hikâye son bulur.

1.1.3.Hediye (Mircevat Ahıskalı)

Hikâye iki askerin karşılıklı konuşmasıyla başlar. Bu askerler Mitya ve Kâmil'dir. Mitya ve Kâmil askerliklerini tamamlamış vatanlarına dönmektedirler. Tren istasyonunda trenin gelmesini beklerler ancak tren bir türlü gelmez. Burada bekleyen diğer iki askerin yanına giden Mitya bir şekilde onları kandırıp yiyecek bir

şeyler alır. Çünkü kendilerinin de erzak kalmamıştır. Kamil pazardan annesine, kız kardeşine ve eşine birer yazma alınca hiçbir şeyi kalmamıştır. Bir şekilde Mitya sayesinde idare etmektedirler. Bir süre sonra istasyona bir tren yaklaşır. Trene bindiklerinde ilk vagonda Mitya'nın kandırdığı kişiler vardır ve onları oraya almazlar. Başka bir vagona binerler. Burada ise inekler vardır. Mitya ineklerin sütünden içe içe rahatsızlanır. Biraz gittikten sonra trenin bir istasyona geldiğini zannederek tam yaklaşmadan oradan atlarlar. Ancak ortada ne bir köy ne de su içilebilecek bir yer vardır. Mitya ve Kâmil yürüdükçe karşılarına en sonunda bir kasaba çıkar. Bu kasabada kendilerine çok iyi bakarlar. Yiyecek içecekle torbalarını doldurup onları yolcu ederler. Kamil uzun bir yolculuktan sonra Ahıska'ya gelir. Tren istasyonunda sohbet edenlerden bütün Ahıskalıların sürgüne gönderildiğini öğrenince şok olur. Olup bitenlere inanmakta zorlanır. O vatan için savaşa gitmiş ancak; ailelerini sürgüne göndermişlerdir. Kâmil, orada bulunan muallimin gidip Kazakistan'a Türkmenistan'a bakalım demesi üzerine yine yollara düşer. Bir gün Fergana iline gelir, çünkü ailesinin burada olduğunu öğrenmiştir. Bir kapıya varır. Kapıyı açan Ramiz Emmi'dir. Ramiz Emmi ne kadar kal diye ısrar etse de o bir an önce annesine, kız kardeşine ve eşine kavuşmak arzusuyla yanıp tutuşmaktadır. En sonunda Medine onu götürebileceğini söyler. Kâmil, onların başka köyde olduklarını düşünür. Ancak mezarlığın yanına vardıklarında durumu öğrenen Kamil için artık her şey daha başka olacaktır. Kamil mezarların başına getirdiği hediye olan yazmaları birer birer bağlar. Yağmur yağar, şimşekler çakar, sonrasında Kâmil'i mezarın başından kaldırmak isteyen Medine bunda başarılı olamaz. Ertesi gün Ramiz Emmi, üç tane mezarın yanı başına bir tane daha mezar kazar. İşte bu da Kamil'in mezarıdır.

1.1.4.Seninle Seni Ararım (Mircevat Ahıskalı)

Hikâye bir yolculukla başlar. Tiflis'ten Ahıska'ya yola çıkan otobüs bir müddet sonra mola vermek için bir yerde durur. Otobüsten en son inen kişi Yasin Emmi olur. Yasin Emmi diğer yolcular gibi bir masaya oturur ve dinlenir. Karşıdan iri cüsseli bir kişi Yasin Emmi'yi görür ve yanına gelir. Ona "Sen Gürcü değil misin?" diye sorar. Yasin Emmi kendisinin Ahıska Türkü olduğunu ve memleketine gittiğini belirtir. Bir süre sonra yolcular yavaş yavaş otobüste yerlerini almaya başlarlar. Yasin Emmi ve iri cüsseli adam yan yana oturur. Adamın adı Sandro'dur. Yasin Emmi olup bitenleri, yanında bulunan Sandro'ya anlatmaya başlar:

“-Bugünmüşçesine hatırlıyorum; 1944 yılının Kasım ayının on dördü idi. Bir hafta önce rahatsızlanan bacımın durumu günden güne kötüleşiyordu. Babam, annemin de baskısı ile en sonunda bacımı hastaneye götürmeye karar verdi. Ağabeyim, savaşın başladığı ilk günlerde orduya çağrılmıştı. Evde on yaşında bacım ve benden küçük iki kardeşim vardı. Ben o günlerde on beş yaşında idim. Bacımı at arabasıyla Ahıska hastanesine götürdük. Kız kardeşimi muayene eden doktor mutlaka hastanede yatması gerektiğini söyledi. Başka çaremiz yoktu, bacımı hastaneye yatırıp köye döndük. Biz babamla köyümüz şehre yakın olduğu için her gün gidip haber alırız diye düşünmüştük. Başımıza neler geleceğini nerden bilelim? İnsan düşeceği yeri bilse düşeceği yere minder serer değil mi? (s.87)

O gün akşamüstü eve gelen askerler çabuk toparlanmalarını ve hazırlanmalarını ister. Koskoca ahalinin hazırlanması için sadece iki saat verilmiştir. Yasin Emmi o zaman bu duruma hayretler içinde bakakalmıştır. Komşularından, Orta Asya’ya sürüleceğini öğrenir. Yasin Emmi, kız kardeşini de hastanede bırakarak bir ay sürecek olan ölüm yolculuğuna gider. Yasin Emmiler sürüldükleri on iki yıl boyunca kimseden haber alamazlar. Kız kardeşini hastaneden sordurmuştur fakat aniden kaybolduğu söylenmiştir.

“-Yattığı hastaneden sormadın mı?

Sormaz olur muyum tabi sordum. Taburcu olmamış, aniden kaybolmuş. Nereye gittiği de belli değil dediler. Sürüldüğümüz günden bu güne kadar tam kırk yıl geçti. Geçen ay bir arkadaşım hayırlı bir haber getirdi. Bu arkadaş senelik izine ayrılıp dinlenmek için Borcomi’ye gitmiş. Tesadüfe bak ki orda yaşlı bir Gürcü’yle tanışmış. Adam bunun Ahıskalı olduğunu öğrenince çok sevinmiş, biraz Türkçe konuşup özlediği dilde hasret gidermiş. Birkaç gün arkadaşlık ettikten sonra bir gün söz arası bir Acaralı dostunun gelini de Türk olduğunu, sürgün zamanı hastanede olduğundan sürülmediğini taburcu olduğunda da, hastanede hademelik yapan bir Acar kadınının sahip çıkıp evine götürdüğünü ve zamanı gelince de akrabasının oğluyla evlendirdiğini söylemiş.” (s.90)

Yasin Emmi kalbi sıkıştığı için sürekli ilaç kullanmaktadır. Sandro Yasin Emmi’ye kız kardeşini bulana kadar yardım edeceğini söyler. Yasin Emmi ve Sandro, Tamaz Kuheşvili’yi aramaya koyulurlar. Aslında Sandro bu kişiyi tanımaktadır. Yasin Emmi ve Sandro Tiflis’e Kuheşvili’yi aramaya giderler.

Hastaneye vardıklarında Kuheşvili ölmüştür. Yasin Emmi ağlayıp sızlarken o sırada hastaneye trafik kazası geçirmiş bir erkek bir kadın getirilir. Kadını gören Yasin Emmi anne anne diye bağırır. Ancak kadın kendisinden gençtir. Bu sırada dayanamayan Yasin Emmi fenalaşır. Arkadaşı Sandro hemen müdahale eder. Getirilen kadın ölecektir. Sandro, kadının ailesine kalbinin Yasin Emmi'ye verilmesini rica etmesi üzerine onlar da kabul ederler. Yasin Emmi iyileşir taburcu olur ve evine döner. Aradan belli bir süre geçer bir gün Doktor Sandro'nun yanına kadının babası gelir. Doktor kalbi verilen kişinin burada olmadığını bazen geldiğini kızkardeşinden haber sorduğunu bir Ahıska Türkü olduğunu söylemesi üzerine adam oturduğu yerde renkten renge girer. Sonra bütün olup bitenleri anlatınca ölen kişinin kendi kızı olmadığını sürgün günü karısının onu hastaneden getirdiğini yetiştirip evlendirdiklerini anlatır. Doktor bu duruma çok kızar. Kendisi ona kız kardeşinin kalbiyle yaşıyorsun diyemeyecektir. Ve böylece altmış üç sene bu devam eder.

1.1.5.Karabağ Derdi (Eyvaz Zeynelov)

Hikâyenin olay örgüsü şu şekildedir: Hikâyenin kahramanı Elşen'in amcasının yaşadığı çadır kenti ziyarete gitmek için yola çıkması, Elşen'in çadır kente gelmesi, Elşen'i akrabalarının karşılaması, kendisine ziyafet verilmesi, akşam eve misafirlerin gelmesi, sonrasında amcasının bahçede Elşen'le konuşmasıdır. Hikâyede olay Elşen'in Türklerin sürgün edildiği çadır kenti ziyaret etmek için yola çıkmasıyla başlar. Güneşin bunaltıcı sıcaklığı ortalığı kasıp kavururken Elşen yolun kenarında beklemektedir. İlerleyen kısımlarda geri dönüş tekniği kullanılarak, Elşen'in amcasının buraya nasıl geldikleri, burayı nasıl yer yurt edindikleri anlatılır. Elşen çadır kente vardığında ise onu amcasının iki erkek torunu karşılar. Çocukların bağrışmalarını duyan amcasının oğlu ve karısı Elşen'i karşılamak için dışarı çıkarlar. Elşen elini yüzünü yıkarken amcası gelir. Bir müddet sonra amcasının oğlu, babasının işareti ile kuzulardan birini yakalayıp kesmek istese de Elşen buna razı olmaz. Ancak amcasının oğlu dinlemez ve hemen hayvanı keser. Ocak kurup hemen ateş yakarlar kuzu kebabı Elşen'in önüne gelir. Yemeklerini yerler. Sonra hararetli konuşmalar başlar. Karabağ ile ilgili konuşmalar sonrasında herkes dağılır. Elşen odasına geçtiğinde uyku tutmaz ve bahçeye çıkar. Uzun uzun düşünen Elşen yazacağı yazısının konusunu da bu şekilde bulmuştur. "Karabağ Derdi". Hikâye Elşen'in Bakü'ye dönmesiyle son bulur.

1.1.6.Kiraz Ağacı (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye zaman olarak kış vaktinde geçmektedir. Hikâyenin olay örgüsü şu şekildedir: Köyde kalan Selime ve çocuklarının yaşadıkları ve Rehim'in Bakü'de yaşadıkları şeklinde birden fazla olay örgüsü vardır. Rehim Bakü'ye çalışmaya gider. Selime köyde çocuklarına bakar. Rehim Bakü'de iş ararken iş bulamaması eve dönmesi, eve dönerken Balagedeşle karşılaşması, sonra Ağabacı Hanım'ın evine gitmesi, burada bir süre sohbet etmesi şeklinde gerçekleşirken, diğer tarafta Selime ve çocukları yakacak bir şeylerinin kalmaması, en son oğlunun babasıyla diktiği ağacı kesmek zorunda kalacaklarını söylemesi, oğlanın bunu duyunca dışarıda nöbet beklemesi ve oğlanın ayak parmaklarının bazılarının kesilmesi şeklinde oluşmuştur. Hikâyede Selime, iki çocuğuyla birlikte, Bakü'ye çalışmaya giden kocası Rehim'i beklemektedir. Rehim, Bakü'ye giderken karısı Selime'ye beş kuruş odun parası dahi vermeden gitmiştir. Selime, iki çocuğuyla birlikte kara kışta nasıl geçineceğini düşünmektedir. Olay daha sonra iki çizgiden devam eder. Biri Bakü'de Rehim'in yaşadığı olaylar. Diğeri ise köyde Selime'nin yaşadığı olaylar. Bu nedenle hikâye çok zincirli bir olay örgüsüne sahiptir. Hikâyede yazar daha sonra geri dönüş tekniği ile Rehim ve Selime'nin okuyucuya tanıtmaya çalışır. Onlar hakkında bilgiler verir. (Bu bilgiler şahıs kadrosu kısmında ayrıntısıyla verilmiştir.) Rehim Bakü'ye gideceği zaman bahçedeki kayısını ağacını keser ve öyle gider. Şöyle ki; artık köyde yakacak odun niyetine bir şey kalmamıştır. Geri dönüş tekniğinin ardından olaya geri dönen yazar; sabah erkenden Selime'yi uyandırır. Selime, birkaç işi yaptıktan sonra kızı ile aralarında karşılıklı bir konuşma geçer. Kızı annesine bahçelerindeki ağaçların hepsini kesip kesmeyeceklerini sorar. Annesi böyle giderse hepsini keseceğiz demesi üzerine oğlu konuşmaya katılır ve kiraz ağacını kesemeyeceklerini söyler. Çünkü oğlan kiraz ağacını babasının yardımıyla dikmiştir. Bu kısımdan sonra yazar, Rehim'in olay örgüsüne döner. Rehim bu karda kışta kıyamette iş bulmakta zorlanmaktadır. Rehim amele pazarında bugün iş bulamayacağım düşüncesiyle Bakü'de kaldığı kiralık evine doğru yola çıkar. Kendisi evin yakınındaki otobüs durağında iner ve parkın içinden evine doğru yürür. Bu bölümde yazar yine geri dönüş tekniğini kullanarak Rehim'in ev sahibi Ağabacı Hanım hakkında bilgi verir. Rehim parkta ilerlerken Balagedeş'i görür. Bu kısımdan sonra yazar ortaya çıkan yeni kahramanımız Balagadeş'i tanıtmaya başlar. (Şahıs kadrosu kısmında Balagedeş ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir.)

Rehim sonra kirada kaldığı Ağabacı Hanım'ın evine gelir. Ağabacı Hanım sıcacık bir çorba pişirmiştir. Kendisi Ağabacı Hanımla oturup çorba içer. Dışarısı buz gibi soğuktur ve bir süre sonra da elektrikler kesilir. Yazar bu kısımdan sonra uzun uzun memleketin içinde bulunduğu siyasî, ekonomik, kültürel, ahlaki değerler ve yargılarla ilgili okuyucuya fark ettirmeden bilgiler sunmaktadır. Rehim bir müddet daha oturduktan sonra Ağabacı Hanım'a iyi geceler dileyerek oradan ayrılır. Sabah uyandığında her yerin karla kaplandığını görür. Hemen kalkar evin önünü temizler ve köye gitmek için yola koyulur. Yazar daha sonra köyde yaşanan olaylara döner. Rehim'in oğlu, babasıyla diktikleri ağacı annesi ve kız kardeşinin keseceğinden şüphe ederek, montunu giyer ve sabaha kadar kiraz ağacının yanında nöbet bekler. Gece oğlunu yatakta göremeyen Selime hemen dışarı çıkar. Hikâyenin sonunda Rehim'in oğlunun ayak parmaklarından birkaçı kesilecek ve bu köylünün bu kış hafızalarına kazınan bir olay olacaktır.

1.1.7.Kuralsız Savaş (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye Karabağ sürgünü sonrası yerinden yurdundan ayrılan bir ailenin yaşadıklarını anlatır. Hikâyenin olay örgüsü şöyledir: Hikâyenin kahramanı Samir, sabah iş aramak için evden çıkar, yolda Tazagül ile karşılaşır. Sonrasında onu indirip yoluna devam eder. Akşama doğru iş bulamayan Samir eve gelir, bu sırada Menzer Hanımla karşılaşır. Kendisine bağırıp kızan Menzer Hanım'a aldırış etmez. İlerleyen zamanlarda Samir ve karısı evlerine eşyalarına bakmaya giderler, bu sırada askerler evlerindeki eşyaları boşaltmaktadırlar. Onlara karşı gelen Samir ve karısını bağlarlar eşyaları alırlar ve oradan uzaklaşırlar. Sonra bir gün Menzer Hanım torununa piyano öğretmesi için Samir'in karısını çağırır. Samir'in karısı pianoyu görünce şaşırır. Bu kendisine babasının aldığı piyanodur. Hikâyenin kahramanı Samir, bir önceki hikâye "Kiraz Ağacı"ndaki Rehim gibi ailesine bakmakta zorlanan biridir. Sürgün yıllarında bir anaokuluna yerleşen ailesiyle birlikte kıt kanaat geçinip gitmektedir. Samir'in bir kızı ve bir oğlu vardır. Yazar, ailenin sürgün öncesi durumlarının gayet iyi olduğundan bahseder. Öyle ki; Samir yüksek tahsilli bir mühendistir, karısı ise bir anaokulunda piyano öğretmenidir. Karabağ sürgünü sonrası bir çadır kente yerleşen aile daha sonraları bir anaokuluna yerleşir. Hikâye Samir'in evden çıkışıyla başlar. Bu sırada arabası çalışmayan Samir, komşusu Tahir'den benzin alır. Yazar bu kısımda ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumu da okuyucuya sunar.

"… Hükümette insaf yoktu ki… Petrol ülkesinde, birkaç ay içinde benzinin litre fiyatı üç katına çıkmıştı. Hükümet yavrusunu kabul etmeyen ana gibiydi. Yarı aç, yarı tok gezen sürgünler, yurtsuz yuvasız dolananlara benzin lazım değilmiş gibi zam üstüne zam yapıyorlardı. (s.49)

Hikâye, Samir'in iş aramaya çıkmasıyla devam eder. Akşam eve dönerken Menzer Hanım'ı görür. Menzer Hanım diğer hikâyedeki Ağabacı Hanım'ın tam zıttı bir karakter taşır. Menzer Hanım, buraya gelen Karabağ göçmenlerine "Sürgünoğlu köpekler." gibi ifadeleri kullanacak kadar kötüdür. Bu kısımda geriye dönüş tekniğine yer verilerek Menzer Hanım okuyucuya tanıtılmıştır. Samir daha sonra ana yola çıkınca diğer bir karakter olan Tazegül'ü görür. Tazegül de sürgün edilmiş bir kadındır ama hiç sürgün edilen kadınlara benzemez. Samir, Tazegül'ü arabasına alır ve aralarında birkaç konuşma geçer. Bir süre sonra Tazegül'ü bir yerde bırakır ve yoluna devam eder. Samir, öğleye kadar sadece iki müşteri bulabilir. Bu sırada yazar Ermenilerin saldırılarına devam ettiklerini de arada okuyucuya sunar:

"Ermenilerin bütün planları istedikleri gibi gidiyordu. Her gün ilçe merkezini bombalıyorlardı. Bakü'den, diğer başka şehirlerden ev alanlar, ev yaptıranlar ailesini de alıp gitmiş, kapıdaki süpürgelerine kadar taşımışlardı. Komşu ilçelerde, uzak köylerde hısım akrabasının yanına sığınanlar çoktu. Gidecek bir yeri olmayan garibanlar ise, Allah'a sığınıp ateş çemberinin içindeki evlerinde yaşamaya devam ediyorlardı. İlçe bombalanınca kaçıp ilçenin dışına çıkıyorlar, ortalık sakinleyince de evlerine dönüyorlardı. Yöneticiler ise daha yukarıdakilerin dediğini, ilçede yaşayanlara iletiyor, şehri düşmana teslim etmeyeceklerini söylüyorlardı. İnsanların paniğe kapılmaması için, resmi daireleri de açık tutuyorlardı. Atılan her top mermisi, sadece evleri binaları yıkmıyor, isabet ettiği yerlerde birçok insanın ömrüne de son noktayı koyuyordu. Ölenlerin kim olduğu ancak ertesi gün ortaya çıkıyordu. Akşamları şehirden ailesinin yanına sağ salim gelenleri, çocuk cocuğu büyük bir coşku ile karşılıyordu. "(s. 56)

Samir karısı ile bir gün evlerini kontrol etmeye gider. Ancak bahçelerinin kapısı açıktır. Subay, Ermenilerin yaklaştığını bu nedenle eşyalarını güvenli yere taşıyacaklarını söyler. Bu duruma çok kızan Samir ve karısı onları evlerinden kovmak isterler. Ancak subay verdiği emirle Samir ve karısının elini ayağını bağlatır. Zor bela kurtulan Samir ve karısı orayı hemen terk ederler. Aradan uzun bir zaman

geçer ve Menzer Hanım torununa piyano öğretmesi için Samir'in karısına rica eder. Samir'in karısı odaya girip piyanoyu görünce şaşkınlık içinde piyanoya bakar. Etrafa göz gezdirir. Buradaki bütün eşyalar ona tanıdık gelir. Piyano babasının kendisine aldığı piyanodur. Ancak Menzer Hanım ve gelini bu duruma inanmaz Samir'in karısı piyanonun bir köşesinden eski zamandan kalma sakladığı Sovyet devrinden kalma paralarını çıkarır.

Hikâye, Samir'in öğle üzeri eve gelmesiyle devam eder. Samir'in televizyonda gördüğü bir haber onu çok etkiler. "Ömrü boyunca bir şeyleri beklemiş, ümitle yaşamıştı. Sonunda da böyle…. Azıcık sesini yükseltsen "Konuşma savaş halindeyiz." diyorlardı. Ama ne savaş savaşa benziyordu ne de barış barışa… Nereye kadar susmak gerekti? Peki; o Almanlar, onlar savaştan çıkmamış mıydı? Ülkelerini darmadağın etmemişler miydi? Kısa zamanda her şeyi yoluna koydular. Üstelik petrolleri, gazları da yok… Bizim her şeyimiz var ama sadece işin başında oturanlar faydalanıyor. Hepsinin cebi dolu, karnı tok, yerleri sıcak… Hepsinin keyfi yerinde.(s.60)

Hikâye oğlunun eve gelmesi ve anne babasıyla arasında geçen konuşmalarla son bulur.

1.1.8. Yâd Dağlarda(Eyvaz Zeynelov)

Hikâye bir cephede geçmektedir. Hikâyenin olay örgüsü, cephede dolaşan Rus iki asker ve Ermeni asker Sarkis'in konuşmalarıyla başlar ve bu şekilde devam eder. İlerleyen bölümlerde Türk bir askerin cesediyle karşılaşan Sarkis, şehidin kolundaki saati almak için şehide eziyet eder ve nasıl olduysa uçurumdan düşer ve ölür. Kış mevsimi olduğu için kalın giyinen askerler savaş meydanını dolaşmakta ve sohbet etmektedirler. Rus askerler, Ermeni askere kendilerine yardım ettikleri için teşekkür borçlarının olduğunu dile getirirler. Ancak Ermeni asker böyle bir şeyin mümkün olmadığını söyler. Karabağ'ın tüm hissesini hatta bütün Türk topraklarını isteyen aç gözlü Sarkis konuşmasına sürekli toprakların kendilerine verilmesi gerektiğini dillendirerek devam eder gider. Hikâyemiz bu şekilde ilerlerken cephede dolaşan askerler, bir Karabağ Türk'ü askerinin cesedine rast gelirler. Askerin kolundaki saati almak için uğraşan Ermeni asker Sarkis uçurumdan düşerek ölür. Hikâye bu şekilde son bulur.

1.1.9.Ceza (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye Ermeni esirin hayatına nasıl son verileceğinin tartışmasıyla başlar. Bu hikâyemizde Ermeni esir, Mina Hanım'ın oğlunu şehit etmiş, amcasının oğlu bu Ermeni esiri bulup Mina Hanım'a teslim etmiştir. Günlerdir Ermeni esirin nasıl canına kıyılacağı tartışılmaktadır. Bir Karabağ şehidinin mezarı üstünde başı kesilip öldürülsün şeklinde düşünceler de tartışılmaktadır.

Olay örgüsü şu şekilde devam eder: Ermeni esirin traş edilmesi sorunu ortaya çıkar, bir şekilde bu sorun halledilir. Sonrasında Ermeni esir mezara getirilir ve Mina Hanım'a onu öldürmesi söylenir, Mina Hanım esiri görünce oğluna benzediği için öldürmekten vazgeçer. Ermeni esir sonra burada mezarlıkta yaşamaya başlar, Mina Hanım sürekli rüyasında oğlunu görmekte ve mezarlığa gitmektedir. Bir gün Kızılhaç örgütü Ermeni esirin burada olduğu haberini alır ve onu götürmeye gelir. Ermeni esiri alıp götürürler, bir şekilde kaçar tekrar mezarlığa gelir, burada yaşamaya devam eder. Mina Hanım da ona bakmaktadır. Bir gün mezarlığa bir kadın gelir, Mina Hanım'ın kocasının mezarının başındadır. Kocası olduğunu söyleyince Mina Hanım çok şaşırır. Oğlunu aramaya geldiğini söyleyen kadını, Mina Hanım esirin kaldığı yere götürür ama esir çoktan yılan sokması yüzünden ölmüştür. Hikâye bu şekilde sonlanır.

Burada yazar Mina Hanım'ın oğlunun kuzeni Tahir hakkında ayrıntılı bilgiler verir. Onu okuyucuya tanıtır. Mina Hanım oğlun katilinin köye getirildiğini iki gün sonra duyar. Ardından Ermeni esiri görmeye gider. Bütün halk mezarda Ermeni esirin öldürüleceği anı beklemektedir. Ermeni esiri gören Mina Hanım büyük bir şaşkınlık ve hayretler içinde kalır. Ermeni esir oğluna çok ama çok benzemektedir. Mina Hanım, biraz düşündükten sonra Ermeni esiri öldürmekten vazgeçer ve diğerlerinin de Ermeni esire zarar vermemeleri konusunda uyarır. Tek vak'alı olay örgüsü şeklinde devam eden hikâye, Mina Hanım'ın bir gece rüyasında hem oğlunu hem Ermeni esiri görmesiyle daha da doruk noktaya çıkar. Rüyasında kendisine seslenen kişinin oğlumu yoksa Ermeni esir mi olduğunu anlayamayan Mina Hanım, korku ve heyecan içinde uyanır ve hemen mezarlığa gider. Aslında Mina Hanım'ın sürekli yaptığı işlerden biridir bu mezar ziyareti. Hem oğlunu hem kocasını ziayert eden Mina Hanım mezardaki otları temizler; kurt kuş börtü böcek yesin diye mezarlığa fındık, fıstık, ceviz bırakır.

Mina Hanım, en son ziyaretinde bıraktığı fındık, fıstık, cevizlerin yerinde olmadığını fark eder. Mina Hanım bu defa mezarlıkta biraz daha uzun süre bekler. Mina Hanım'ın gittiğini düşünen Ermeni esir, saklandığı yerden çıkar. Mina Hanım, Ermeni esiri görünce çok şaşırır. Saçı sakalı birbirine karışmış, elbiseleri yırtılmış parça parça olmuştur. Mina Hanım, Ermeni esirin orada yaşadığını kimseye söylemez. Ermeni esiri o şekilde gören Mina Hanım gece bir türlü uyuyamaz. Uyuduğunda ise karmakarışık rüyalar görür. Rüyasında oğlu kendisine çok üşüdüğünü söylemektedir. Mina Hanım sandıktan kışlık bir ceket çıkarır. Mezarlığa giden Mina Hanım, Ermeni esiri arar. Sonrasında oraya gelen Kızılhaç Heyeti Mina Hanım'ı çok şaşırtır. Heyet, Ermeni esiri almaya gelmiştir ki öyle de yaparlar. Ancak yolda giderken bir şekilde ellerinden kurtulan Ermeni esir tekrar kaldığı mezarlığa döner. Mina Hanım, ilerleyen günlerde, mezarlıkta kocasının mezarının başında bir kadın görür. Kadına kim olduğunu soran Mina Hanım, duyduğu karşısında büyük bir şaşkınlık yaşar. Kocasının mezarının başında duran kadın onun yıllar önceki eşi ve orada bulunan Ermeni esir ise onun oğludur. İki kadın bir süre geçer Ermeni esir bir türlü mezarda görünmez. Saklandıkları yere giden iki kadın Ermeni esirin birkaç gün önce yılan sokması sonucu öldüğünü görür.

1.1.10. İntikam(Eyvaz Zeynelov)

Hikâye yine bir savaş sahnesi ile başlar. Meryem'in güzelliğine vurulan Ermeni zabit ile Meryem arasında geçen mücadeleyi anlatan hikâye etkileyici bir sonla okuyucuya sunulur. Ermeni zabit Meryemlerin köyünü işgal eden birliktedir. Meryem'i esir alırlar. Meryem'in yanında kızı da vardır. Meryem'i elde etmek için çabalayan Ermeni zabit bu arzusuna ulaşamayacaktır. Onu elde edebilmek için pek çok yola başvuran Ermeni ne olursa olsun Meryem'i elde edemez. Ermeni zabit önce Meryem'i ve kızını bahçede köpek inine benzeyen bir yere kapatır. Daha sonra yiyecek ve içeceğini keser. Meryem ve kızı burada çok zor anlar yaşar. Meryem intihar etmek ister; ancak kızı olduğu için bu fikirden vazgeçer.

Sabahtan beri bahçede neşeli bir kalabalık vardır. Ermeni zabit diğer asker arkadaşlarıyla birlikte eğlence düzenlemiş, yemiş, içmişlerdir. Bir süre sonra ortalık sessizleşir. Meryem'in kızı sessizce zabitin odasına gider, iki gündür aç susuz kalan kız ne varsa alıp götürmek ister. Ama bu sırada Ermeni zabiti uyandırır. Ermeni zabit büyük bir öfkeyle silahını çıkarır ve kızı arkasından vurur. Yere kapaklanan kız oracıkta canını verir. Bu durumu gören Meryem, büyük bir kin ve nefretle elindeki

demiri Ermeni subayın başına indirir. Ermeni zabiti yere yıkan Meryem, büyük bir çığlık kopararak kızını kucağına alır ve hikâye bu şekilde son bulur.

1.1.11. Kaçakaç (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye, bir önceki "İntikam" adlı hikâyede olduğu savaş ve işgal sahnesi ile başlar. Köy roket ve top mermileri ile tamamen işgal altına alınmıştır. Köyden kaçan kaçanadır. Köy ahalisi Ermenilerin saldıracaklarını tahmin ediyordur. Bu tahminlerinde de yanılmazlar. Hikâyenin kahramanı Tagı, karısının sözünü dinleyerek yükleri traktöre yüklemiştir. Yola çıkan Tagı ve karısı sakatları, yaşlıları, kadınları, çocukları kimi görse römorka almaktadırlar. Römorka binenler Tagı'ya çok teşekkür ederler. Herkes can telaşında iken Tagı'nın oğlu Orhan, traktörden inmek ister. Sebebini soran annesine "Çubuş evde kaldı ana!" diyerek cevap verir. Çubuş'u Orhan'ın amcasının oğlu hediye etmiştir. Annesi Orhan'ı teselli etmeye çalışsa da bu işe yaramaz. Sonra Tagı, traktörü hızlandırır ve giderken Samet ile göz göze gelirler. Samet, bir Ermeni kızla evlenmiştir. Bu nedenle köydeki herkes Samet'e kızmaktadır. Ancak yapılabilecek bir şey yoktur. Samet'in iki oğlu ve bir kızı vardır. Kızı bir köye gelin gitmiştir. Oğlunun birisi yanlarındadır; ancak büyük oğlu yanlarında değildir. Askerliğini Sovyet ordusunda bitirdikten sonra ortalıklarda görünmez.

Köyün delikanlıları, Samet'e karısını kovması için baskı yapmışlardır. Ancak Samet, aynı yastığa baş koyduğu karısını boşamak istemez. Tagı Samet, karısını ve çocuğunu römorka alır. Ancak oradakiler bu duruma karşı çıkarlar. Köy ahalisi yavaş yavaş köyü terk etmektedir. Samet onların arasına katılmak istemez. Çünkü oğlunun dayısının tarafına yani Ermeniler tarafına geçtiği ile ilgili haberler dolaşmaktadır. Dereye doğru giden Samet'in oğlu Ermenilerin köye girdiğini ve birkaç el silah sesi duyduğunu anlatan birisine rast gelir. Ermeniler Orhan'ın köpeği Çubuş'u da öldürmüşlerdir. Ermenilerin köyü terk ettiğini duyan köylüler, yavaş yavaş köye dönerler. Samet'in ailesi köye dönen son aile olur. Karşılaştıkları şey onları yıkar. Samet'in oğlu ve dayısı, Ermenilere karşı savaşırken orada can vermişlerdir.

1.1.12. Karpuz Çekirdekleri (Eyvaz Zeynelov)

Olay yine bir cephede geçmektedir. Ermeni asker Karapet, dürbünüyle karşı cephe hattını gözlemlemektedir. O kadar bombalamalara rağmen köylülerin sabah kalkıp hiçbir şey olmamış gibi işinde olmalarına bir anlam veremez. Bu durum

Karapet'i çileden çıkarmaktadır. Sürekli karşı tarafa ateş açan Karapet bir gün ihtiyatsız davranması sonucu kulağında küçük bir delik açılır. Türkleri, vahşice katlederek tarihe geçmek, Karapet'in en büyük arzusudur. Karapet'in başından geçenler çok kısa zamanda Ermeni komutanlığına ulaşır ve rütbesi yükseltilir. Karabağ bizimdir diye gece gündüz hayaller kuruyordur. Bu kısımda Karapet ve diğer Ermeni askerler arsında konuşmalar geçer. Siyasî ağırlıklı olan bu konular okuyucuyu tarihi bilgi konusunda epey zenginleştirir.

Karapet, siperde nöbet beklerken burnunun dibini yol edip giden bir karınca sürüsü görür. Hepsinin ağzında kocaman siyah karpuz çekirdekleri vardır. Karıncalar, tepeyi aşıp Türklerin siperlerine doğru gidiyorlardır. Karapet'in karıncalarla konuşması burada çok ilgi çekici bir konudur.

"Hayır, karınca kardeşler, yanlış yapıyorsunuz. Bunları Türklere götürmeniz yanlış. Buradaki her şey bizimdir. İşte bu karpuz çekirdekleri de…. İsterse bu topraklar Türklerin olsun, daha doğrusu onlarındı, ama artık bizim. Artık siz bize yardım etmelisiniz; çünkü Türkler bizim topraklarımıza saldırdı, bizi muhasaraya aldılar. Hah hah haaa! Ne? İnan mıyor musunuz? İnanmıyorsanız gidip Amerikalı senatörlerden sorun. Onlardan daha mı akıllısınız? Onlardan çok mu biliyorsunuz?"(s.114)

Karapet, daha sonra karıncaların yolunu bozar, çekirdeklerini alır, bir çocuk gibi onlarla konuşur. Karıncaların geldiği yeri takip eden Karapet, Türk esirleri öldürdükleri ve tuvaletlerini yaptıklarını yerden geldiğini görünce yediği karpuz çekirdeklerini kusar. Hikâye bu şekilde tamamlanmış olur.

1.1.13. Soğuk Şeker (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye sadece iki üç saatlik bir zaman dilimini kapsar. Ermenilerin işgal ettiği köyde tek başına yaşayan kadın günlerdir hastadır ve yataktan kalkamaz. Üstelik günlerdir ağzına bir lokma yemek koymamıştır. Bu kısımdan sonra yazarımız geri dönüş tekniğini kullanarak kadının hayatı, oğlu, gelini hakkında bilgiler verir. Kadın Ermenilerin köyü işgali nedeniyle gelinini ve iki torununu baba evine göndermiştir. Oğlu cephededir. Köydeki herkes evlerine kapanmış büyük bir korkuyla beklemektedirler. Kadının evinin kapısı büyük bir gürültüyle çalınır sonra bir yanık kokusu gelir. Askerler kadının evini ateşe vermişlerdir. Alevler bir anda

tahta kulübeyi yutarlar. Kadın mucize eseri sağ kurtulur. Kadın daha sonra etrafa şöyle bir göz gezdirir.

“Her taraf alevler içindeydi, dört bir taraf yanıyordu. Yürümeye çalıştı, birkaç adım attı. Birilerini bulmak ve ne olduğunu öğrenmek istiyordu; lakin ortalıkta in cin top oynuyordu. Ermeniler, sanki köyün ahalisiyle birlikte inekleri, koyunları, kedileri, köpekleri, de bir yerlere doldurup yakmışlardı.” (s.119)

Kadın karlar üzerinde ayakta durmakta zorlanmaktadır. Yere düştüğünde yerden bir şeker bulur bunu hemen yemek ister ama bir türlü donan dudakları onu bir türlü eritmez. Sonra bir kız çocuğunun masum çaresiz kendine baktığını gören kadın torununa benzeyen bu kızın ağzına bırakır şekeri. Ve oracıkta ölür.

1.1.14. Türk’ün İtirafı (Eyvaz Zeynelov)

Yazar bu hikâyede belki de bize birebir canlı şahidi olduğu bir olayı anlatmıştır. 1980’li yılların başında Sisiyan beldesinde misafir olarak kalan kahraman, geri dönmektedir. Bu yolculuk sırasında yaşanan olaylara birebir şahit olur. Yolun kenarında bekleyen Türk hanımı yer olmadığı için almayan şoför; yolun biraz ileriside bekleyen Ermeni kadını da almaz. Bu duruma sinirlenen otobüsteki Ermeni genç şoföre takılır. Delikanlı yanındaki kıza takılıp onun gönlünü kazanmaya çalışmaktadır. Delikanlının Ermeni kadını neden almadın sorusu otobüsü hararetlendirir. Tartışma başlar. En sonunda dayanamayan yolcular Ermeni delikanlıyı aşağı indirir. Kahraman bu duruma Ermeni de olsa razı olmaz. Yazarın son cümleleri okuyucuya ders verir nitelik taşır.

“ O gün o Ermeni gence merhamet etmem doğru muydu? diye her zaman soruyorum kendime. Bizler, bu yufka yürekliliğimizden dolayı kime iyilik ettiğimizi bilmiyoruz galiba. Bizim haddinden fazla merhametli olmamız, zavallı olarak gördüğümüz Ermeniler’e hep iyilik yapmamız, onların cesaretini artırmış olmalı! Sonradan vahşetle üstümüze geldiler ve ilk fırsatta başımıza olmadık belalar sardılar.” (s.126)

1.1.15. Yılan Yavrusu (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye yine Ermenilerin bir köyü işgaliyle başlar. Hikâyenin ana kahramanı Ermeni asker Aşot’tur. Aşot diğerlerinin aksine dayalı döşeli evlere, sahipsiz lüks araçlara bakmaz. Sarıtepe semtinde bulunan iki katlı konakları bombalar. Sanki bir

şeyler arıyor gibidir. Aşot sonunda isteğine kavuşur. İki katlı konakların yıkıntıları arasından bir balta bulur. Baltada yazan ismi diğer Ermeni askerlere gönderir. Baltanın sahibinin dedesi olduğunu söyler. Ermeni askerler buna inanmak istemezler. Türk topraklarında bu baltanın ne işi var diye Aşot'la dalga geçer. Aşot, sonra burasının eskiden bir Ermeni şehri olduğunu söyler. Ancak durum çok farklıdır. Yazar geri dönüş tekniğini kullanarak durumun gerçek yüzünü okuyucuya anlatır. Gerçekte olay şöyle olmuştur. Samvel Nebi Bey adında bir zengin kişinin yanında çalışmaya başlar. Sonrasında Nebi Bey ile kirve olurlar. Nebi Bey işi biten Samvel'i uğurlarken baltasını unuttuğunu fark eder. Ararlar ama bulamazlar. Sonra Samvel'in oğlu Garagen babasının baltayı duvarı inşa ederken içine sakladığını söyler. Bu duruma çok sinirlenen Nebi Bey, onu öldürmek ister. Samvel bunu zorlar Ermenilerin yaptırdığını kendisinin suçunun olmadığını söyler. Nebi Bey kendisini serbest bırakır. Memleketine dönen Samvel üç gün boyunca yorgan döşek yatar. Dördüncü gün hastalığının ne olduğu bilinmeden vefat eder. Hikâyede bu şekilde sonlanır.

1.1.16. Bayram Payı (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye sürgün yaşayan bir ailenin dramını anlatır. Olay, bir Nevruz zamanı geçmektedir. Vagıf ve arkadaşı Mehdi birlikte papak atmaya giderler. Papak atma gününde Vagıf ile Mehdi tek tek hangi kapıya papak atacaklarını düşünmektedirler. Çocuklar Karabağ'dan sürgün gelen bir kadın ve kızının evine papak atarlar. Yazar yine bu hikâyemizde de geri dönüş tekniği kullanarak kadın, kızı, kızının kocası hakkında bize bilgiler verir. Vagıf ve Mehdi'nin papak attıkları gün kadın ve kızı çocukların şapkalarına ne koyacaklarını bilemez. Sara çocukların papaklarının her birine birer şeker, birer çikolata, üçer dörder tane de ceviz koyar ve kapıya bırakır. Kapıya gelen çocuklar, papakların içine bakıp onların fakir olduklarını anlarlar. Topladıkları bütün papak hediyelerini kadınların kapısına koyup oradan uzaklaşırlar. Kadın ve kızı gözyaşları içinde birbirine bakarlar.

1.1.17. En Kıymetli Şey(Eyvaz Zeynelov)

Hikâyede olay yine Ermenilerin bir köyü bombalamasıyla başlar. Her yeri yıkıp virane eden, bombalayan Ermeniler deyim yerindeyse taş üstünde taş bırakmazlar. İkinci ve üçüncü top mermisinin atılması ile köyde kıyamet kopar. Hikâyenin kahramanı Ahmet, alelacele üstünü giyer, kızının elinden tutar hanımına ve oğluna çabuk olmalarını söyler. Ahmet'in komşusu Arif, Ahmet'e bizim çocukları

bırakıp gitme diye seslenir. Çoluk çocuk, dişleri ve tırnaklarıyla cırmalaya cırmalaya arabanın üstüne çıkmaya çalışmaktadırlar. Düşman gelemden Ahmet'in arabayı sürüp gitmesini istemektedirler. Ahmet bütün köylü arabaya bindikten sonra uzun uzun evine, bahçesine yaşlı gözlerle bakar ve vedalaşır. Tam o sırada kızı baba dur der. Kız göz açıp kapayıncaya kadar eve girer çıkar. Kız evden çantasını, kitaplarını ve defterlerini alıp gelmiştir. Kızan annesine "Ama anne kitaplarım, defterlerim olmadan nasıl okula gideceğim." Demesi annesinin gözyaşlarına boğulmasına neden olur. Çünkükızına göre en kıymetli şey onun kitabı ve defteridir.

1.1.18. O Gün Herkes Hocalılı İdi (Eyvaz Zeynelov)

Hikâyenin ana kahramanları Elnur ve Mezahir'dir. Olay Mezahir'in Elnur'u çağırmasıyla başlar. Okuldan yeni gelen masaya oturmuş karnını doyurmanın derdindedir. Aşağı inen Elnur, Mezahir'e ne olduğunu sorar. Mezahir gece Ermenilerin Hocalı'ya saldırdıklarını, canlarını kurtaranların ise Nahcivanik ve Karakaya tarafından kendi köylerine doğru geldiklerini söyler. Babası ve ağabeyinin onlara yardıma gittiğini söyler. Bunun üzerine Elnur ve Mezahir, arabayı alarak Hocalı'dan kaçanlara yardıma giderler. Yazar bu kısımda geri dönüş tekniği kullanarak Elnur ve Mezahir'in kişilikleri hakkında bize bilgi verir. Yazar ilerleyen kısımlarda olaya ara verir ve siyasî durumdan bahseder.

"Komşu köyden şehre doğru uzanan asfalt yolda, arabalar, piyadeler, eriş ile argaç gibi birbirlerine girmişlerdi. Taş devrindeymiş gibi, bel yaba, dehre, balta ile silahlanan köy sakinleri (Karabağ hadiseleri başladığında Ermeni yöneticiler kendi halkını modern silahlarla tepeden tırnağa silahlandırıldıkları halde, bizimkiler yerli ahalinin elindeki av tüfeklerini dahi kapı kapı dolaşarak zorla toplamışlar, ahaliyi düşman karşısında tığ teber koymuşlardı) köyün yukarı tarafındaki dağlara doğru kaçışıyorlardı." (s.149)

Elnur ve Mezahir; yamacın kenarına gelir ve arabanın kontağını kapatıp sessizce beklemeye başlarlar. Elnur'ların beklediği yerde Hocalı'dan kaçıp gelen aç, susuz, yaralı üstü başı perişan insan vardır. Beklerlerken oraya bir aile gelir. Bu aile bir ihtiyar adam bir yaşlı nine, bir gelin ve bir oğlan çocuğundan ibarettir.

1.1.19. Kafes (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye kahramanın otobüs terminaline inmesiyle başlar. Otobüsten inen kahramanımız Taptıg, nereye gideceğini ne yapacağını bilemez. Daha sonra bir taksi

bulur ve Giyaslı'ya doğru yola çıkar. Yol boyunca taksici ve Taptıg arasında konuşmalar gerçekleşir. Taptıg, taksiciye yavaş gitmesini söyler. Yılllardır görmediği bu yerleri hafızasında tazelemek ister. Taksicinin sormuş olduğu ne zaman neden ayrıldınız sorusu sonrası yazar geri dönüş tekniği kullanarak geçmişte yaşanan olayları anlatır. Bir süre sonra köye varan Taptıg'ı gören insanlar onu karşılar. Kurbanlar kesilir. Taptıg burada vakit geçirmeye başlar. Ailesinin mezarlığına giderler, tarla bağ bahçe işleriyle uğraşır. Okullara camilere uğrar. Köyü için bir şeyler yapmak ister.

1.2.MİRCEVAT AHISKALI VE EYVAZ ZEYNELOV'UN SÜRGÜN VE GÖÇ KONULU HİKÂYELERİNDE ŞAHIS KADROSU

Hikâyede ve romanda karşımıza çıkan yapı unsurlarından bir diğeri de şahıs kadrosudur. Hikâyeyi var eden şahıs kadrosu canlı, cansız bütün varlık evrenini kapsar. Çetişli, hikâye, roman ve tiyatro tahlillerindeele alınması gereken şahıs kadrosunun olay örgüsündekiişlevlerini şu şekilde sıralar: Olay örgüsündeki durumlarına göre (asıl kahraman, karşı güç, yönlendirici vb.), sosyal durumları (köylü, şehirli, zengin, fakir, memur, işçi vb.), psikolojik durumları (içe dönük, dışa dönük, karamsar vb.), fizikî görünümleri (boyu, saç rengi, göz rengi, kıyafeti vb.), tipleri (memur tipi, köylü tipi vb.) gibi çeşitli yönlerden ele alınıp incelenmesinin faydalı olacağını söyler. Çetişli, bunların yanında yazarın karakter yaratma tarzı, karakterlerine karşı takındığı tutum ve yaratılan karakterin konu, olay örgüsü, zaman ve mekân ile uyumu üzerinde de durulması gerektiğini dile getirir (2004:71).

1.2.1. Emanet Kemer(Mircevat Ahıskalı)

1.2.1.1. İslam

Hikâyenin ana kahramanlarından biri olan İslam, itfaiye memurudur. Savaşın başlamasıyla birlikte kendisi de askere gitmek için başvurur. Askere gideceği zaman belindeki itfaiye kemerini çıkartıp babasına emanet olarak bırakır ve askere gider. İslam çok cesur, kahraman adına layık bir asker olur.

"1941 Temmuzun 22'sinde savaş başlayalı tam bir ay olmuştu. İslam'ı savaşa uğurladılar. İslam acemi birliğinde bir ay eğitim gördükten sonra cepheye gönderildi. İslam gerçekten de adına layık bir asker oldu. Düşmana karşı korkusuzca savaşıyor, her türlü zorluklara metanetle göğüs geriyor, geride kalan evim, yurdum, ailem için diyerek aslanlar gibi düşmana saldırıyordu." (s.10)

İslam bu kısımdan sonra hikâyede yer almaz. Hikâyenin sonunda askerliğini tamamlamış olarak Ahıska'ya dönen İslam ailesini bulamaz ve olup bitenleri öğrenince çok şaşırır.

"İslam Ahıska'ya geldiğinde bu inanılması güç gerçekle yüz yüze kalmıştı. Düşünüyor, düşünüyor yaşadıklarının mantıklı bir izahını bulamıyordu. Nasıl olur da bu böyle, mümkün değil. Biz kimiz, düşman mıyız da bize bu zulmü yapsınlar? Hiç

olur mu öyle şey yıllarca uğruna çarpıştığın, binlerce şehit verdiğin devlet hiçbir suçu olmadan ailelerimizi doğup büyüdüğü topraklardan sürsünler?" (s.35)

Belki de yazar, İslam'ın ağzından içindeki anlamsız sorulara okuyucunun da cevap vermesi için bir ortam hazırlamıştır. Evet, neden bir devlet, uğrunda savaştığı, şehit verdiği topraklar için kendi insanlarını sürgün eder ki?

İslam'a Ahıska'da kalmaması gerektiği söylenir. Bu nedenle İslam ailesini aramak için yollara düşer. İslam yaklaşık dört ay boyunca ailesini arar. Nihayet ailesinin adresini bulan İslam onların yanına gider. Ali Ağabey ile karşılaşan İslam ailesinin hepsinin açlık, sefalet, soğuktan perişan olduklarını ölüp gittiklerini öğrenince dünyası başına yıkılır. Amcasının evine geldiğinde ise babası öleli beş dakika olmuştur. İslam babasının yanına gider usulca babasının elinden emanet ettiği kemeri alır.

"-Nasıl oldu da bütün bir aile hepsi telef oldu, yoksa salgın hastalık mı bulaşmıştı. Neydi bu felaket böyle?

-Hepsi vardı oğul hepsi. Salgın hastalıktan da koleradan da tifo ve soğuktan da ölenler oldu… Ama sizinkiler açlıktan öldüler oğul açlıktan.

-Açlıktan mı, nasıl olur? Ahır koyun, kuzu, sığır doluydu. Ambarda buğday, mısır hiç eksik olmazdı…

-Eee oğul, Allah kötü insanların belasını versin. Babanın elinde manevî değeri yüksek ne ise varmış. Sürgün dönemi askerin biri istemiş, baban emanettir namustur diye vermemiş." (s.39)

İslam, babasının yanına vardığında zorlanmadan kemeri elinden alır. Ailesinin ölümünden devleti suçlayan İslam, kendisini de eli kanlı bir katil ilan etmiştir. Emanet etmiş olduğu kemer nedeniyle babası ve ailesi çok acı çekmiştir.

1.2.1.2.Vezir Emmi

İslam'ın babası olan Vezir Emmi ve ailesi köylerine gelen askerleri diğer insanlar gibi evlerinde misafir etmektedirler. Vezir Emmi'nin evine gelen subay duvardaki oğlunun emanet kemerini kendisinden ister ancak Vezir Emmi emanet olduğunu söyler ve vermez. 1944 yılının Kasım ayında on dördü on beşe bağlayan gece Vezir Emmi ve ailesi diğer Ahıskalılar gibi yurtlarından sürgün edilir. Uzun

süren tren yolculuğunun ardından Vezir Emmi ve ailesi bir ilçeye yerleştirilir. Orada bulunan yerli halkın durumu da kendilerinden pek farklı değildir. Vezir Emmi, önce eşi Pamuk Hala'yı kaybeder. Sonra da tek tek diğer aile üyelerini kaybeder. Vezir Emmi'nin dört tane oğlu vardır. Üçü evli, en küçükleri olan İslam ise bekârdır. Vezir Emmi'nin kızı Altun ise nişanlıdır. Gelini ve torunlarının durumu günden güne kötüleşmektedir. Bir gün gelini Vezir Emmi'ye karşı köyde bulunan abisinin yanına yardım için gitmesini tavsiye eder. Vezir Emmi, uzun bir yolculuktan sonra abisinin yaşadığı yere ulaşır. Vezir Emmi bu yolculuk sırasında çok sıkıntı yaşamasına rağmen gelini ve torunları için her şeyi göze almıştır. Vezir Emmi'nin anlattıklarından sonra gelini ve torunlarını almaya gidenler kötü bir sürprizle karşılaşır. Vezir Emmi'nin gelini ve torunları ölmüşlerdir. Hikâyenin sonuna doğru da Vezir Emmi uğruna pek çok acı çektikleri, namus olarak bildiği emanet kemeri oğluna teslim eder.

Burada Mircevat Ahıskalı, Vezir Emmi'nin ne pahasına olursa olsun emanete sahip çıkışını asla vazgeçmeyişini okuyucuya etkili bir dille anlatır.

1.2.1.3. Diğer Kişiler

Hikâyedeki diğer kahramanlara göz atmak gerekirse ilk sırada subay yer alır. Subay Vezir Emmi'den İslam'ın babasına bıraktığı emanet kemeri ister. Kemeri vermemesi üzerine sürgün günü onları erzaksız, eşyasız trene bindirir ve diğer Ahıskalılar gibi onları vatanlarından ayırır.

Hikâyenin ilerleyen kısımlarında karşımıza çıkan isim Vezir Emmi ve ailesinin yerleştikleri yerde onlara yardımcı olan Rical Emmi ve Seher Hala'dır. Kayınbabasını abisinin yanına gönderen gelin, utana sıkıla çareyi onlara gitmekte bulur. Kendileri de yokluk içinde olmalarına rağmen gelini eli boş çevirmeyen Rical Emmi ve Seher Hala son derece iyiliksever ve yardımsever kişilerdir. Hikâyedeki diğer kahraman Vezir Emmi'nin gelini Emine'dir. Çok çabalayan, sabırlı davranan Emine en sonunda donarak ölür.

1.2.2. İsyan (Mircevat Ahıskalı)

1.2.2.1. Ahmet

Hikâyenin ana kahramanı Ahmet yeni yıl arifesinde bilet bulamamış, havaalanında beklemektedir. İşlerini iki gün önce bitirmiş olmasına rağmen kendisine bilet yok denmektedir. Ahmet bu durumdan memnun değildir. Yılbaşı

öncesi ailesine ve çocuklarına gitmek istemektedir. Bu esnada bir Albayın gelip rahatlıkla bilet almasına sinirlenen Ahmet Türkçe küfürlü konuşma yapar. Albay kendisine nereye gitmek istediğini sorar ve ona bir bilet alır. Ancak gidip ona vermek yerine dışarı doğru yola çıkar arabasına biner. Ahmet de peşinden koşturur. Yaptığı şeyin yanlış olmadığını söyler. Albay arabaya binmesi gerektiğini söyler ve onu evine götürür. Ahmet'e kendilerine ait özel bir yemeğin olup olmadığı sorar. Ahmet mantı cevabını verince Albay hanımına Türklerin millî yemeği olan mantı yapmasını söyler. Sonrasında Ahmet'ten 14 Kasım 1944 sürgününü anlatmasını ister. Ahmet anlattıkça Albay duygulanır. Yazar hikâyede Ahmet'in fizikî görünüşü ile ilgili bilgi vermemiştir. Sadece sürgün esnasında neler yaşadıklarını anlatır.

"Peki halk bu uzun yola hazırlanmaları için önceden haber etmişler miydi?

-Hayır, hiç haber verirler mi? Çok gizli tutulmuş. Sürgün gecesine dek kimsenin haberi olmamış. Gece yarısı aniden evlere silahlı baskın yapan askerler, iki saat mühlet vermişler hazırlanmaları için. Askerlerin hay kesmeleri, sürülenlerin ahına, koyun kuzuların melemeleri, ineklerin böğürmeleri, horozların vakitsiz ötmeleri, köpeklerin ulumaları birbirine karışmış. Köy yeri tam bir Arasat meydanına dönmüş. Sabah, erkenden insanları tren istasyonuna getirip yük vagonlarına doldurmuşlar. Tabi geride kimse kalmasın diye her vagona 7-8 hatta bazı vagonlara 10 aile birden sığdırmışlar." (s.49)

1. 2.2.2. Albay

Ahıska sürgünü olan Albay, havaalanında Ahmet'i Türkçe küfür ettiğini duyunca ona bir bilet alır, evine getirir ve ondan nereli olduğu hakkında bilgiler edinir. Kendisinin Ahıska Türkü olduğunu öğrenen Albay Ahmet'ten 1944 sürgününde neler yaşadıklarını anlatmasını ister. Albay da sürgünü yaşayan kişilerden biridir. Kendisi dört ya da beş yaşlarında sürgün esnasında vagondan inince annesini kaybetmiş onu alıp bir yetimhaneye yerleştirmişlerdir. Sonra kendisini bir Rus aile evlat edinmiştir. Onu büyüten eğitimini sağlayan aile bir asker olarak yetişmesini sağlamıştır. Ancak albay içten içe her gün vatan hasreti yaşamakta ailesini, vatanını, yurdunu özlemektedir. Ahmet'in havaalanında etmiş olduğu Türkçe küfür belki de hatırladığı tek şeydir. Bu nedenle Ahmet'e yardım eden Albay, onun anlattıklarıyla kendini bulmaya çalışmaktadır.

1.2.3. Hediye (Mircevat Ahıskalı)

1.2.3.1. Kâmil

Hikâyenin ana kahramanı Kâmil, savaş bitmiş arkadaşıyla evine dönmektedir. Yanındaki arkadaşı Mitya'nın aksine Kâmil daha olgun daha efendi bir kişiliğe sahiptir. Kâmil, askerliğini bitirmiş evine dönmenin mutluluğunu yaşamaktadır. Hatta annesine, kız kardeşine ve eşine birer hediye almayı da ihmal etmez. Arkadaşı Mitya ile birlikte memleketlerine yola çıkarlar. Uzun bir yolculuğun ardından Ahıska'ya gelen Kâmil, burada ailesinin Orta Asya'ya sürüldüğünü öğrenir. Onun için yeniden yolculuk başlar. En sonunda ailesinin Fergana'da bulunduğunu öğrenir. Fergana'ya gelen Kâmil, burada Ramiz Emmi ile karşılaşır. Ramiz Emmi'nin tavırları Kâmil'i şüphelendirir. En sonunda dayanamayan Ramiz Emmi'nin kızı Medine, onu ailesine götürmeyi kabul eder. Mezarlığın önünde durduklarında Kâmil'in bütün bedeni felç geçirircesine hareketsiz kalır. Annesi, kız kardeşi, eşi yan yana dizilmiş yatmaktadırlar. Bu duruma dayanamayan Kâmil de orada can verir. Getirmiş olduğu hediye yazmalar mezarlarının başını süsler. Mircevat Ahıskalı sürgün sonrası bir ailenin yok oluşunu bu şekilde dile getirir.

1.2.3.2. Mitya

Hikâyenin bir diğer kahramanı Mitya'dır. Mitya, Kâmil'in aksine cingöz birisidir. Kendisi tren istasyonunda birkaç askeri yiyecek almak için kandırır. Sonrasında yük vagonunda Kâmil ile birlikte yolculuk ederler. Bu yolculuk esnasında yine rahat durmaz. Vagonda bulunan ineklerin sütünü sağar içer. Ne kadar içtiğini kendisi bile unutur. Sonra hastalanır. Trenin yavaşladığını zannetmesi üzerine Kâmil ile birlikte trenden atlar. Sonrasında bir köye ulaşan Mitya, arkadaşı Kâmil ile vedalaşır ve memleketine gider.

1.2.3.3. Diğer Kişiler

Hikâyede yer alan kahramanlardan ikisi tren istasyonunda bekleyen diğer askerlerdir. Mitya, bu iki askeri kandırıp onların yiyeceklerini alır. Bu askerlerin adı Gena ve Gavrila'dır. Hikâyede yer alan diğer isimler ise şunlardır: Ramiz Emmi, Saltanat Hala, Medine. Bu kişiler de Kâmil'in annesi, kız kardeşi ve eşi gibi Ahıska'dan sürgün edilen kişilerdir.

1.2.4. Seninle Seni Ararım (Mircevat Ahıskalı)

1.2.4.1.Yasin Emmi

Yasin Emmi, 1944 Ahıska sürgününü yaşayan kişilerden biridir. Kendisi orta boylu, sarışın, mavi gözlü, sakin ve duygusal biridir. Kalp hastası olan Yasin Emmi, sürekli ilaç kullanmaktadır. En son iki kez kalp krizi geçiren Yasin Emmi'ye bir daha kalp krizi geçirirse öleceğini söylemişlerdir. Mayıs ayında yine Ahıska'ya yolculuğa çıkan Yasin Emmi'nin tek derdi, sürgün de hastanede bırakmak zorunda kaldıkları kız kardeşini bulmaktır. Bu defa yolculuk sırasında Sandro adında bir doktorla tanışır. Yasin Emmi'nin anlattığı hikâyesini dinleyen Sandro bu hikâyeden çok etkilenir ve kendisine yardım edeceğini söyler. Sandro ve Yasin Emmi, Yasin Emmi'nin kız kardeşini bulmak için Kuheşvili adlı kişiye ulaşmaya çalışırlar ancak Kuheşvili ölmüştür. Yasin Emmi, bu duruma çok üzülmüştür. Hastaneye getirilen yaralı bir kadına "Annem Annem" diye seslenmesi ise çok ilginçtir. Kadının bir süre sonra beyin ölümü gerçekleşir. Doktor Sandro, bu kadının kalbinin Yasin Emmi'ye takılması konusunda ailesinden izin alır. Yasin Emmi, bu kadın sayesinde sağlığına kavuşur ve uzun yıllar kız kardeşinin kalbiyle kız kardeşini arar.

1.2.4.2. Doktor Sandro

Ahıska'ya yolculuk sırasında Yasin Emmi ile tanışan Sandro, onun ilginç hikâyesini dinleyince ona yardım etmek istediğini söyler. Sandro, gerçekten de Yasin Emmi'ye iyi bir dost olur. Birlikte Yasin Emmi'nin kız kardeşini ararlar. Tamaz Kuheşvili'nin ölmesi sonucu fenalaşan Yasin Emmi'ye trafik kazası sonucu getirilen kadının kalbini nakleder. Bu kadın onun kız kardeşinden başka kimse değildir. Doktor Sandro, hastaneye gelen kadının akrabasından kızıyla ilgili gerçeği öğrenir. Kızı, Yasin Emmi'nin kız kardeşidir. Doktor Sandro bu gerçeği ara sıra Ahıska'ya gelip giden ve kız kardeşini arayan Yasin Emmi'ye asla söyleyemez.

1.2.4.3. Diğer Kişiler

Hikâyede yer alan kahramanlardan biri Tamaz Kuheşvili'dir. Kendisi Yasin Emmi'nin kız kardeşinin nerede olduğunu bilmektedir. Ancak Tamaz Kuheşvili hastadır. Yasin Emmi ve Sandro yetişemezler. Tamaz Kuheşvili ölür. Bu durum Yasin Emmi'yi son derece üzer. Bir diğer isim ise kadının babası olduğu bilinen aslında babası olmayan, Yasin Emmi'nin kız kardeşini sahiplenen ona bakıp büyüten sonra da evlendiren kişidir. Olayın çözüme kavuşmasında bu kişinin rolü büyüktür. Çünkü Yasin Emmi'ye yapılan kalp naklinden sonra hastaneye kalbin kime

verildiğini öğrenmeye gelen bu adam Doktor Sandro'yla konuşmaları sonucu bu kişinin kızın abisi olduğunu öğrenir.

1.2.5. Karabağ Derdi (Eyvaz Zeynelov)

1.2.5.1. Elşen

Hikâyenin ana kahramanı Elşen liseyi ve gazetecilik fakültesini Bakü'de bitirmiş bir gençtir. Büyük kaçkın (göç) esnasında Elşen'in babası yolda fikrini değiştirerek, büyük kardeşinden ayrılıp, çoluk çocuğunu Bakü'ye götürür. Elşen de burada liseyi ve gazetecilik fakültesini bitirir ve gazetede çalışmaya başlar. Elşen, bir gün Karabağ'dan göç eden kişilerin yaşadığı çadır kenti ziyarete gider. Buradaki izlenimleri, ona gazetede Karabağ ve Karabağlılar ile ilgili ses getiren bir yazı yazma isteği uyandırır. Çünkü çadır kentlerde yaşayan insanlar durumlarından pek memnun değillerdir. Tekrar buradan da çıkarılarak başka yerlere yerleştirilecekleri haberi onları korkutmaktadır. Yazar hikâyede Elşen'in durumdan rahatsız olduğunu şu sözlerle dile getirir:

" Bu gece, Elşen'in uykusunu arşa çıkaran Karabağ, Karabağlılar, onların başına gelenler oldu. Hayır, bu dert onu kenardan, ansızın yakalamamıştı. Nice yıldır kanı ile canı ile yaşadığı bir dertti. Çadır kentlerini lağv edenler belki de doğrudan doğruya kaçkınların haline acıyorlardı; ama amcasıgil de umdukları yere küsmekte haklıydılar. Yeri geldiğinde, alınan kararlar ile ilgili onların görüşleri de alınmalıydı. Onlara da danışılmalıydı. Bu insanlar bir taraftan yetim, diğer taraftan da şımarık çocuk gibiydiler. Ne istediklerini bazen kendileri de bilmiyorlardı. Aslında ne istediklerini bilmemelerinin nedeni, Karabağ hasretiydi!... Hasretiyle yansalar da bir türlü Karabağ'a kavuşamıyorlardı." (s.24)

1.2.5.2. Elşen'in Amcası

Elşen'in amcası, çadır kentte oğullarıyla yaşam savaşı veren bir kişidir. Kaçakaç sırasında Elşen'in babasından ayrılmışlar Elşen'in babası Bakü'ye yerleşmiş, amcası ise iki oğlu ile burada hayata tutunmaya çalışmaktadır. Elşen'in amcası çok sert ve kapalı bir adamdır. Karısını kaybettikten sonra huyu biraz daha değişmiştir. Amcasının karısı ise çok yiğit bir kadındır. Amcasının dert ortağı onun yardımcısıdır. Amcası onun yardımıyla bu çadır kentteki bahçeyi, evi güzelleştirmiştir.

“Amcası, bu evi barkı bu bağı bahçeyi önce Allah, sonra karısının sayesinde yapabilmişti. Paçasını çemreyip ayağı yalın çamur karar, kerpiç yapar, taş taşır, hiçbir işte kocasından geri kalmazdı. İşte o zamanlar üşütmüş, önemsemediği içinde karaciğeri su toplamıştı. Ne kadar doktor dolaşsa da ne kadar iğne ilaç kullansa da iyileşememiş hastalığı daha da ilerlemişti.” (s.23)

Elşen’in amcası kendilerini çadır kentlerden ayıracaklarını duyduğunda çok sinirlenir. Elşen bu durumda amcasını haksız bulmaktadır. Yeni kurulan bu şehrin gayet güzel olduğu konusunda amcasını ikna etmeye çalışır. Ancak amcası bu duruma razı olmaz. Zamanında vatanından yurdundan ayrıldığı için, sürgünde olduğu için çok derin bir üzüntü duymaktadır.

Amcası yeni kurulan şehirlere yerleştirilme fikrine tamamen karşı çıkmaktadır. Buraya elsiz ayaksız gazi, nice öksüz yetim olduğunu onların yerleştirilmesi gerektiğini söyler. Söylediklerinde de son derece haklıdır. Kendilerine yeni yerleşim yerleri kurulmamasını iş verilmesini isteyen bir kişidir. Aynı zamanda vatanlarına sahip çıkamadıkları için kahrolmaktadır. Bahçede havlayan köpeğin sesi üzerine: “Keşke zamanında biz de kendi yerimizi yurdumuzu onun gibi ayık sayık bekleyebilseydik, onun gibi nöbet tutabilseydik…” demesi vatana olan özlemini hasretini belirten bir cümledir.

Hikâyenin ilerleyen kısımlarında amcasının aynı zamanda liderlik özelliği karşımıza çıkar. Kendisi çadır kentte yaşayan insanlara yol göstermiş, ekip biçmelerini sağlamış, geçici de olsa buranın yurt olmasına yardımcı olmuştur. Şimdi de zar zor yurt edinmeye çalıştıkları bu yerden çıkarılmaya çalışılmaları onu sinirlendirmektedir. Bu durumu yeğeni Elşen’e şu sözlerle dile getirir:

“Vallahi ne bileyim yeğenim? Biraz danışıklı dövüşe benziyor. Herhalde bunlar evsiz barksız, fakir fukara takımıdır. Mecburen böyle konuşuyorlar. Bir de, onların yaşadığı yere gittim. Bizdeki tertip düzen, bağ bahçe onlarda yoktur. Evvel bizde de cemaat elini sıcaktan soğuğa vurmuyordu ki. Bugün, yarın geri döneceğiz diye düşünüyorlardı. Atalar: “Ek, pişman ol.” demişler diye herkese yalvar yakar anlattım. Sağ olsunlar, sözümü dinlediler. Herkes toprağa yapıştı, ekti, dikti, bağ bahçe yeşertti…” (s.21)

1.2.5.3. Komşu

Elşen amcasını ziyarete gittiği çadır kentte bir akşam yanlarına bir komşusu gelir. Kendisi Elşenin amcasına, yeğeninin geldiğini duyduğunu onunla biraz sohbet etmek istediğini söyler. Amcasının komşusu Elşen'e buradan göç ettirileceklerini söylediğinde Elşen'in bu konudaki düşüncelerinizi yukarılara bildirdiniz mi sorusu üzerine verdiği cevap komşusunun boş bir insan olmadığını kanıtlar nitelikte gibidir. Komşu son derece girişken, açık sözlü, gerçekten çok çaba sarf eden kişiliğe sahiptir.

"Bildirmek de söz mü?" dedi, komşusu yine amcasından önce söze girdi: "Başbakana, Cumhurbaşkanına, Cumhurbaşkanının karısına… Telgraf üstüne telgraf çektik. ANS' ye haber verdik. Belki bir faydası olur diye toplanıp yolu ulaşıma kapatıp eylem yaptık Televizyondan gelmişlerdi, hepimizi konuşturup çektiler. Gidip üç gün sonra eski çekilişleri, şehirdeki acıklı vaziyetten dem vuran valiyi, temsilcileri gösterdiler. Güya birileri bizi tahrik edip eylemler yaptırıyormuş… Hâlbuki kendileri alttan alta bize baskı yapıyor, insanları güç bela yeni kasabalara göçürüyorlar. Niyetleri burada bizim sesimizi kısmak…" (s.18)

"Burada birbirine bağlı, komşu olan aileleri birbirinden ayırıp başka başka kasabalara yerleştiriyorlar. Öyle kasabalar var ki Ermenilerle yüz yüzedir. Yarın Ermeniler tankını topunu doğrultup ateşlese, ne hükümet ne de askerler imdadımıza yetişebilir." (s.18)

Komşusu da buradan ayrılmak istemez, Güçlükle, zorlukla insanların yaşadıkları bu çadır kentten göç ettirilmesine Elşen'in amcası gibi kendisi de hoş karşılamaz. Görüldüğü gibi her şeyden önce insanlar barınma ihtiyacını karşılama sıkıntısı içindedirler. Çadır kentte yaşayan insanlar zor da olsa burayı benimsemişler, burası için bir şeyler yapma gayreti içine girişmişlerdir. Buradan da çıkarılma korkuları onları tedirgin etmektedir.

1.2.5.4. Diğer Kişiler

Hikâyedeki diğer şahıslara baktığımızda ilk önce amcasının iki oğlu karşımıza çıkar. Kaçakaçta, onlar da Elşen gibi ortaokulda okumaktadırlar. Çadır kentte büyüyüp yetişmişlerdir. Büyüğü evlenip çoluk çocuk sahibi olmuştur. Küçüğü evlenmemiş, Bakü'ye gidip okumak isteyen biridir. Elşen'in amcasının iki torunu vardır. Elşen çadır kente ziyarete gittiğinde onlar da kendisini utana sıkıla karşılarlar.

“Elşen eve doğru yürüdüğünde, daha yolun yarısında, amcasının iki erkek torunu, az önceki ele ayağa dolaşan, kulağı kesik küçük enik gibi, ürkek ürkek, utana sıkıla kapıya doğru yürüdüler. Elşen’i tanıdıktan sonra da gülerek, ardından birbirlerini iteleye iteleye Elşen’e doğru yaklaştılar. İkisi de kamıştan atlara binmişlerdi.” (s.9)

Amcasının oğlunun, gelinin ve çocuklarının en büyüğünden küçüğüne kadar görevi vardır bu çadır kentte. Bu kişiler bu görevleri yerine getirmekle yükümlüdürler. Gelin evdeki işleri görürken üç yaşındaki amcasının torunu tavukları kümese aldıktan sonra kapılarını kapatır.

“Amcasının küçük torununun, dut ağacının altında gurklaya gurklaya civcivlerini başına toplayan tavuğun ayağındaki ipten tutup büyük adamlar gibi işgüzar bir şekilde ve özenle çekerek götürüp kümese koyduğunu, tavuğun arkasından gelen civcivleri de içeri doldurup kümesin kapısını kapattığını gören Elşen, şaşırdı ve o küçük çocuğu övdü.” (s.14)

1.2.6. Kiraz Ağacı (Eyvaz Zeynelov)

1.2.6.1. Rehim

Hikâyenin ana kahramanı Rehim geçim sıkıntısı çeken bir aile reisidir. Efendi, maharetli, yediğini, içtiğini, söylediğini bilen birisidir. Rehim, karısı ve çocuklarını köyde bırakıp Bakü’ye çalışmaya gitmektedir. Kendisi Karabağ gazisidir. Biri kız, biri oğlan iki çocuğu vardır.

“Rehim Karabağ gazisiydi. Selime’yi ateşkesten üç yıl sonra, komşu köyde, asker arkadaşının düğününde görmüştü. Birbirlerini beğenmişler ve evlenip yuva kurmuşlardı. İki çocukları vardı: Biri kız, biri oğlan. Kız beşinci sınıfta, oğlan ise ikinci sınıfta okuyordu…” (s.25)

Köyde insanların geçimlerini sağlayabileceği, çalışıp para kazanabilecekleri bir iş olmadığı için uzak yakın demeden gurbet yoluna düşenler vardır. Rehim inşaatlarda, bağda, bahçede amelelik yapmaktadır.

Rehim, Selime’nin kardeşlerinin kendilerini Moskova’ya götürme fikrine pek sıcak bakmaz. Çünkü çocuklarının Rus okullarında Rus eğitimi almalarına karşıdır. Dillerini, ana vatanlarını unutacakları kaygısı yaşayan Rehim’in milliyetçi kimliği burada belirginleşir.

Rehim aracılığıyla yazar okuyucuya mesaj vermeyi de unutmaz. Televizyonlarda yayınlanan programlar bir çeşit ahlaka ve kültüre tecavüzdür. Her gün zevksiz konularla insanların dikkati dağıtılmakta ciddi konulara, programlara ise insanlar asla bakmamaktadır.

“Rehim, o ekranda kedi seven şarkıcıdan çok, bu programı yapanlara, onu gösterenlere ve bu şarkıcının gelişini alkışlarla karşılayan stüdyodaki izleyicilere kızıyordu. Her gün “Şov Biznes” adıyla izleyicilerin karşısına çıkan bu seviyesiz programlar, kültüre, ahlaka tecavüzdü, terör saldırısıydı. Bilerek mi, bilmeden mi, zevksiz, seviyesiz programlarla insanları oyalıyorlar, sonra da ciddi programları izleyen yok diye yakınıyorlardı.” (s.40)

1.2.6.2. Selime

Hikâyede Selime Rehim’in karısı olarak karşımıza çıkar. Rehim’in kazandığı para yok denecek kadar az olsa da ne yapıp edip idareli bir şekilde kullanmaktadır. Selime’nin akrabaları daha varlıklıdır. Kardeşlerinin üçü de Moskova’da ticaretle uğraşmaktadırlar. Selime evlendiğinde kendisine pek çok çeyiz vermişlerdir. Arada Selime’ye ve ailesine yardım eden kardeşleri taşıma suyla değirmen dönmeyeceğini anlayınca onları Moskova’ya götürmeyi düşünürler. Ancak Rehim buna karşı çıkar. Çocuklarının Rus okullarında okuyup Rus eğitimi aldıktan sonra vatanlarını, dillerini unutacakları kaygısı yaşamaktadır. Selime evde yalnız kaldığı için bütün yük onun omzundadır. Sürekli çalışan, sürekli bir şeylerle uğraşan Selime, Rehim’in annesi ve bacısı tarafından sevilmemektedir.

“… Yollar kapandıktan sonra, koca bir okyanusta ıssız, unutulmuş, terk edilmiş bir adaya dönen bu köyde, ona en yakın simalar yine Rehim’in annesi ve bacısıydı. Onlar da ne kadar iyi görünmeye çalışsa, sevgi gösterisinde bulunsa da pek araları yoktu. Araları bu kış günü gibi soğuktu. Ayda yılda bir kez, o da Rehim evde olursa, onların kapısını çalıp yanlarına varıyorlardı. Aralarının soğuk olmasının nedeni Rehim’in annesiydi. Güya Rehim onun göz koyduğu, hatta acele davranarak oğluna alacağını söylediği ve bu nedenle adını çıkarttığı akrabasının kızını beğenmemiş, iki ayağını bir pabuca sokup ille de Selime diye tutturup onunla evlenmişti.” (s.29)

Rehim'in, annesinin kendisine bulduğu kızla evlenmemesi, Selime'ye düşman olmasına neden olmuştur. Gerek annesi gerek kız kardeşi bir türlü Selime'yi sevmezler.

1.2.6.3. Balagedeş

Balagedeş Rehim'in parkta tanıştığı bir arkadaşıdır. Kendisi parkta zengin kişilerin köpeklerini gezdirerek para kazanmaktadır. Kendisi işsiz güçsüz, avare biri değildir. Üniversite mezunu olan Balagedeş tarih öğretmenidir. Okuldan arta kalan zamanlarda zengin ailelerin köpeklerine bakarak ek gelir elde etme derdindedir. Çünkü aldığı maaşla ailesini geçindirememektedir.

"Balagedeş elbette işsiz güçsüz, avare biri değildi. Üniversite mezunuydu ve yılların tarih öğretmeniydi. Ortaokulda okuyan öğrencilere tarih dersleri veriyordu. Gel gör ki, bu üniversite mezunu vatan tarihçisi, bu vatan oğlu devletten aldığı maaş ile ailesinin geçimini sağlayamıyordu. Eşinin ve çoluk çocuğunun yanında başı eğik, yüzü kara, dirliği ise it dirliğiydi. Günleri azap ve eziyet içinde geçip gidiyordu…." (s.33)

Balagedeş'in öğretmenlikten aldığı para çok az olduğu için ikinci bir iş olan köpek gezdirme işini bulmuştur. Okulda vatan tarihi dersini anlatıp, gidip parkta köpek gezdirmek çok ağrına gitmektedir. Ama ailesinin geçimini sağlamak için bunu yapmak zorundadır. Balagedeş yalan söylemeyi, yapamayacağı şeyler hakkında söz vermeyi beceremeyen biridir. Ancak bir gün köpek gezdirme işine son verilir. Bu durumu yazar Balagedeş'in ağzından şöyle dile getirir:

"Son günlerde helal işime haram katmıştım… Köpekleri ayrı ayrı değil, ikisini aynı anda götürüyor, gizlice dolaştırdıktan sonra eve bırakıyordum. Senin anlayacağın, bir taş ile iki kuş vurmayı vurmaya heveslenmiştim. Okulda yaptığımız gibi yapmıştım yani. Bazen öğretmenlerden biri aniden hastalanıp okula gelmez ise, dersler boş geçmesin diye iki sınıfı birleştirip öyle ders işlerdik. Düşündüm ki, köpektir, hayvandır da! Öğrencilerden ne fazlalığı var…" (s.36)

Hikâyede dikkat çeken en önemli özellik hayvanlara insanlardan daha fazla değer verilmesidir. Böyle bir zamanda pek çok insan yokluk ve açlıkla savaşırken zenginlerin, bakanların, milletvekillerinin hayvanlara servet harcamaları üzüntü verici bir durumdur.

"…Zenginler, bakanlar, milletvekilleri, bürokratlar… Besledikleri evcil hayvanlara çok büyük masraf ediyorlarmış. Bir köpeğin aylık mamasına iki üç bin dolar, tüylerinin kesilip taranmasına yetmiş seksen manat harcıyorlarmış. Köpeklerini yirmi beş otuz manatlık şampuanla yıkıyor, üstlerine elli altmış manatlık parfüm sıkıyorlarmış. Tırnaklarını pahalı salonlarda manikür, pedikür yaptırıp en debdebeli restoranlarda düğün yapıyor, köpeklerini başkalarının köpekleri ile evlendirip gelin alıyorlar, üstelik gelin olan köpeğe kıymetli çeyizler, hediyeler bile veriyorlarmış…" (s.40)

1.2.6.4. Ağabacı Hanım

Hikâyede karşımıza çıkan diğer bir isim Ağabacı Hanımdır. Rehim, Ağabacı Hanım'ın evinde üç yıldır kiracıdır. Ağabacı Hanım çok iyi, kalbi temiz, gözü tok bir kadındır. Ağabacı Hanım Rehim'den çok memnundur.

"Ağabacı Hanım, yüreği ipek gibi yumuşak, insaflı gözü gönlü tok, melek gibi bir kadındı. Rehim köye gittiğinde, ondan kira parası istemiyor, ev boş kalsa da Rehim'den başka bir kiracı kabul etmiyordu. İstese, Rehim gibi geçici olarak Bakü'ye gelenlere, ucuz ev arayanlara kiraya verebilirdi. Ama vermiyordu. Ağabacı Hanım Rehim'e, Rehim de Ağabacı Hanım'a alışmıştı. Her ikisi de birbirini yabancı gibi değil, hısım, akraba biliyordu. Bu zamanda Ağabacı Hanım gibi bir ev sahibi, Rehim gibi de efendi, başı önünde, maharetli, yediğini, içtiğini, lafını, sözünü bilen bir kiracı bulmak mümkün değildi…" (s.32)

Ağabacı Hanım gününün çoğunu, küçük mutfağında, yemek yapmak ve bulaşık yıkamakla geçirmektedir. Kendisinin bir oğlu ve bir kızı vardır. Farklı semtlerde yaşayan oğlu ve kızı haftada ya da on gün de bir annelerini ziyarete gelmektedir. Ağabacı Hanım'ın kocası Sovyet Döneminde çok zor işlerde çalışmış, yedi sekiz yıl önce vefat etmiştir. Kocasından kalan emekli maaşı ve Rehim'den aldığı kira onun ihtiyaçlarını karşılamaya yetmektedir. Çocuklarının yanlarına alma isteklerine de karşı çıkmaktadır. Ağabacı Hanım hayli yaşlı olmasına rağmen hâlâ çok kıvrak ve tez canlıdır. Ölmek aklının ucundan bile geçmez.

1.2.6.5. Diğer Kişiler

Rehim'in babası yıllar önce vefat etmiştir. Rehim'in bir kız kardeşi vardır. Kız kardeşinin kocası, Karabağ savaşında şehit olmuştur. Rehim'in annesi üç

çocukla dul kalan kızının yanında kalmaktadır. Üç çocuğuna bağlanan şehit parasıyla geçimlerini sürdürmektedir.

Selime'nin Moskova ticaretle uğraşan üç tane varlıklı ağabeyleri vardır. Selime'ye kol kanat germişler evlendiğinde pek çok çeyiz vermişlerdir. Abileri Selime'yi ve çocuklarını Moskova'ya götürmek istemelerine rağmen Rehim bu duruma şiddetle karşı çıkmıştır.

Ağabacı Hanımla aynı avluda bir başka aile daha yaşamaktadır. Aile çok kalabalıktır. Ailenin reisi ihtiyar, şişman, sakallı bir hacıdır. Kendisi Ağabacı Hanım'ın bir an önce ölmesini beklemektedir. Ağabacı Hanım ölünce, Ağabacı'nın kızından ve oğlundan evi alacak avluyu tamamen ele geçirecektir. Son derece aç gözlü ve sahtekâr bir özelliğe sahip olan Hacı bir an önce Ağabacı Hanımın ölmesini istemektedir.

Hikâyede yer alan Rehim'in oğlu ve kızı evde elinden geldiğince annesine yardım etmektedirler. Kışın çok zor durumda kalmışlar ve evin önündeki ağaçlardan bir tanesini kesmişlerdir. Rehim köye dönmeyince annesi kiraz ağacını da keseceklerini söyler. Ancak oğlu şiddetle karşı çıkar. Çünkü kiraz ağacını ona babası diktirmiştir.

"Oğlan, o kiraz ağacını babasının yardımı ile kendisi dikmişti. İki yıldır o ağaca gözü gibi bakıyordu. Bu yaz meyve de vermişti kiraz ağacı. İri, etli, kırmızı, çok lezzetli meyveleri vardı. Babası, bu ağacın meyvesini görünce, kiraz ağacından övgüyle bahsetmişti: "Bu ağacın böyle erkenden meyve vereceğini hiç beklemiyordum," demişti." (s.30)

Rehim'in oğlu, annesinin ve kız kardeşinin fısıldamalarından kuşkulanmış ve geceyi balkonda geçirmiştir. Gece oğlunu yatakta göremeyen Selime dışarı çıkıp baktığında oğlunun büzüşüp yattığını görür. Doktorlar ne kadar çaba sarf etseler de oğlanın ayak parmaklarından bir kaçını kesmek zorunda kalırlar. Sırf kiraz ağacını kestirmemek için Rehim'in oğlu ayak parmaklarından olur.

1.2.7. Kuralsız Savaş (Eyvaz Zeynelov)

1.2.7.1. Samir

Yazarın kitaptaki üçüncü hikâyesi "Kuralsız Savaş". Hikâyenin ana kahramanı Samir ailesiyle sürgün hayatı yaşayan biridir. Sürgün öncesinde Samir'in

güzel bir işi vardır. Yüksek tahsilli bir mühendis olan Samir'in eşi ise anaokulunda piyano öğretmenidir. Samir'in, diğer hikâyede yer alan Rehim gibi bir kızı ve bir oğlu vardır. Oğlu kızından iki yaş büyüktür. Samir savaş sonrası taksicilik yaparak hayat mücadelesine devam etmektedir. Sürekli sürgün olmalarından dolayı şikâyet etmektedir. Ermenilerin çok sayıda yurtsuz yuvasız insan bırakmaları onu çok öfkelendirmektedir.

"Allah belasını versin Ermenilerin! Yüz binlerce sürgün, yüz binlerce yurtsuz yuvasız insan! Sefalet, açlık, ölüm! Bütün bu zorluklara rağmen Samir ve karısı, Berde'de, Ağcabedi'de çadır kentlerde yerleşmek zorunda kalan akrabalarının sefalet içinde yaşayışına bakıp hallerine şükrediyorlardı." (s.48)

Ermenilerin yapmış olduğu zulümlerin haddi hesabı yoktur. Son derece acımasız olan Ermeniler halka sayısız işkenceler yaparlar. Belki de en acımasız olanı vatanlarından sürgün edilmektir.

Samir ve ailesi, kısa süre içinde çadır kentlerden ayrılmış, birçok yer değiştirdikten sonra, Bakü'de bir anaokulunun sınıfına yerleşmişlerdir. Bu anaokulunda yalnız değildirler. Kelbecer'den, Zengilan'dan, Cebrayıl'dan gelenler vardır. Bu kişilerin hepsi sürgün damgası yemiş, burada birbirleriyle kaynaşmışlardır ve dert ortağı olmuşlardır.

1.2.7.2. Cebrayıllı Tahir

Anaokulunda yaşayan bir diğer isim Cebrayıllı Tahir'dir. Yazar Tahir'i şöyle betimler: "Tahir, bir kabağa benzeyen uzun, kel başını camdan dışarı çıkardı. "Benzin mi lazım.?" diye sordu." (s.49)Tahir ucuz benzin satmaktadır. Sattığı benzinin içinde de ne olduğunu kimse bilmez. Bu şekilde geçimini sağlamaya çalışan Tahir, son derece sahtekâr bir kişiliğe sahiptir.

"Kim bilir nerede, içine neler katıp piyasaya sürüyordu… Tahir'e bakarsan, benzin istasyonlarındaki benzinden daha temizdi! Üstelik benzin istasyonlarındaki benzinin bir litresi bile ateş pahasıydı. Hükümette insaf yoktu ki… Petrol ülkesinde, birkaç ay içinde, benzinin litre fiyatı üç katına çıkmıştı. Hükümet, yavrusunu kabul etmeyen ana gibiydi. Yarı aç, yarı tok gezen sürgünler, yurtsuz yuvasız dolananlara benzin lazım değilmiş gibi zam üstüne zam yapıyordu… (s.49)

Tahir, Bakü'de bir yolunu bulmuş, işe girmiştir. Ancak kendisinin ne iş yaptığını kimse bilmez. Sabahtan akşama kadar kendisi gibi avarelerle domino oynamaktadır.

1.2.7.3. Menzer Hanım

Hikâyenin diğer bir kahramanı Menzer Hanım'dır. Sürgün olup gelen insanlara çok kötü davranmaktadır. Bahçesindeki olgunlaşmış erikleri, bademleri, sürgün gelen çocuklar talan etmişlerdir. Bunun sonucu Menzer Hanım çok kızmış, ağır sözler sarf etmiştir.

"Sürgün köpekoğlu köpekler! diye feryadı basmış; yaşına, başına, ak pürçeğine hiç yakışmayan sözlerle sürgünlerin gururunu incitmiş hatta; kendi vatanınızı, yerinizi, yurdunuzu, sattınız, şimdi buraya gelip şehit ailesinin bağını bahçesini mi talan edeceksiniz? Bizim malımızın ortağı mısınız?diye ağır sözler sarf etmişti." (s.50)

Aslında bu duruma karşı çıkan sadece Menzer Hanım değildir. Başka yerlerden gelip buraya yerleşen Azeri Türkleri, yerli halk tarafından sevilmemektedir.

Menzer Hanım, Ağabacı Hanımın aksine çok sert kızgın bir mizaca sahiptir. Ağabacı Hanım her türlü yardım ve iyiliği yaparken Menzer Hanım aksi bir kişiliğe sahip, kimseye iyiliği dokunmayan bir insandır.

1.2.7.4. Tazegül

Hikâyedeki bir diğer isim de Tazegül'dür. Yazar Tazagül'ü şöyle tanımlar: "Tazagül, giyindiği şık elbiseleri, boyalı, pudralı yüzü, süslü, bakımlı saçlarıyla üç çocuk anası bir sürgüne hiç mi hiç benzemiyordu. Güzeldi. Tanrı bu yönden cömertliğini hiç esirgememişti. Ama gel gör ki, Tazegül'ün ardından bütün mahalle dedikodu yapıyordu. Güya sağlam pabuç değilmiş, sağda solda çok geziyormuş… Kocası ise garibanın biriydi, Tazegül'e hiç mi hiç yakışmıyordu. Kocası hamaldı. Akşama kadar pazarın önünde bekler, pazara gelenlerin yükünü taşırdı. Yük taşımak için pazarlık dahi etmezdi, ne verirlerse versinler dünden razıydı. Güya yüksekokul mezunuydu. Hatta dediklerine göre, işgalden önce memleketinde iyi bir işi de varmış…" (s.52)

1.2.7.5.Diğer Kişiler

Samir'in bir oğlu ve bir kızı vardır. Oğlu kızından iki yaş büyüktür, altıncı sınıfta okumaktadır. Samir'in arabasına aldığı iki kişiden biri sarhoştur. Adam arabaya binince adresi unutur. Oraya git buraya git derken sonunda bir yerde durur ve üç memedemin (Üzerinde, Azerbaycan Cumhuriyetinin kurucusu Mehmet Emin Resulzade'nin resmi bulunan para) verir Samir'e. Diğer yolcu ise uzun boylu, iri yarı, cüsseli biriydi. Askeri elbise giymiş olsa da pek askere benzemeyen biridir.

1.2.8. Yâd Dağlarda (Eyvaz Zeynelov)

1.2.8.1. Ermeni Asker Sarkis

Hikâyede olay mekân olarak bir cephede geçmektedir. Hikâyenin kahramanı Sarkis son derece aç gözlü bir kişidir. Rus askerlerin Karabağ'ı kendilerine verdiklerini söylediklerinde Sarkis "Karabağ'ın kalan hissesini hatta bütün Türk topraklarının hâkimiyetini bize verirseniz ancak o zaman sizden razı oluruz." der. Sarkis, Vasya ve İvan'a şükürsüzlük gösterir. Kendilerine,"Sanki büyük bir iş gördünüz ekselansları, neye şükredelim. Bize verdiğiniz yerler, eski Ermeni topraklarıdır." der.

Sarkis hikâyenin ilerleyen kısımlarında amacını açıkça dile getirir. "Biz daha işimizi bitirmedik. Planımız Karadeniz'den Akdeniz'e Hazar Denizi'ne kadar uzanan bir Ermeni Devleti kurmaktır. (s.68)

1.2.8.2. Rus Askerler İvan Ve Vasya

Vasya ve İvan Rus askerlerden sadece ikisidir. Cephede Sarkis ile geçen konuşmaları hayli dikkat çekicidir. Öyle ki Vasya ve İvan Ermenilere destek verdiklerini onların yanında yer aldıklarını açık açık dile getirmektedir. Ermeniler, Ermenistan Cumhuriyeti'ni devrimden sonra biz Türklerin yardımıyla kurdular; cümlesi tüm açıklığı ile ortaya konmaktadır. Ruslar olmadan Ermeniler'in var olmayacağını sürekli dile getirirler. Vasya Ermenilerin kadim topraklarımız sözüne katılmaz çünkü asırlardır burada Karabağ Türklerinin yaşadığı bilinmektedir. Vasya sözlerine şu şekilde devam eder:

"Biliyor musun İvan? Asırlar boyuErmeniler dünyanın neresinde geçimlerini iyi temin etmişlerse oraya yerleşmişler; ama sığındıkları devletler biraz zayıflayınca dışarıdan kendilerine daha güçlü, daha kudretli hâmi aramışlar. Buldukları gibi önceki hâmilerine sırt çevirerek, onları satarak yeni hamilerinin yardımıyla

yetiştikleri topraklarda kendi devletlerini kurmaya gayret etmişler. Başaramadıklarında feryat figan koparak dünyanın başka ülkelerine dağılmışlar. Rusların ayağı Kafkaslara basmasaydı, Bolşevikler hâkim olmasaydı, Ermenilerin maksatları arzu olarak kalplerinde kalacaktı." (s.66)

Yazar, Vasya'nın bu sözleriyle Ermenilerin niyetlerini açıkça dile getirmiştir. Yıllarca kendilerine yoldaş arayan Ermeniler, sığındıkları devletler zayıflayınca hemen başka devletlerin himayesine girmek için çalışmışlardır.

Hikâyede tarihten izler bulmak elbette mümkündür. Mesela; Gorbaçov'un Sovyetler kurulduğunda Erivan nüfusunun yarısı Türklerden oluşuyordu demesi. "Sizin başkentiniz Erivan'ı zamanında Çarlık, Revan, Revan Türk Hanlığı'nı zapt etti. Siz Ermeniler de bu hanlığa sığınmış azınlıklardandınız. Türkleri sonralar, Bolşeviklerin yardımıyla sıkıştırarak oralardan çıkarttınız." (s:67)

"Dedim ya Kafkaslarda siz bize ne kadar lazımsanız, biz de sizin için o kadar gerekliyiz. Çünkü siz de Hıristiyansınız, biz de.." İvan birden hatırlattı.

"Ya Akayev ya İran? Onlar Müslüman değil mi? Kırgız lider Akayev Ermenilerin soykırım abidesine saygı duruşu yaptı, çelenk koydu. İran sınırlarını açmasa yardım eli uzatmasa, ertesi gün nefesleri kesilirdi Ermenilerin. Onlar da mı Hıristiyan" (s:67)

Ve Vasya'nın şu sözleri gerçekliği tüm çıplaklığı ile gözler önüne sermektedir. "Nereden bildin, elbette şeytan tohumudur bunlar. Türklere karşı terör estiren, onları kıran, topraklarını işgal eden de bunlar, soykırım diye feryat figan koparan da. Kayıpları hakkında öyle rakamlar uyduruyorlar ki, Türkiye'de o yıllarda o kadar Ermeni asla yaşamadı; ama bu safsatalarına bütün dünyayı inandırıyorlar. " (s.9)

Ermeniler, geçmişte olduğu gibi bugün de soykırım yalanı üzerinden siyasî, ekonomik her türlü çıkar elde etmeyi kendilerine bir kazanç olarak görmektedir. Hikâye bunun geçmişteki en iyi örneğini yansıtması bakımından önemlidir.

1.2.9.Ceza (Eyvaz Zeynelov)

1.2.9.1.Mina Hanım

Hikâyenin ana kahramanı Mina Hanım, bir şehit anasıdır. Karabağ şehidi olan oğlunun intikamını almak için yemin etmiştir. Kendisi de bir Ermeni askerin canını alacak böylece yeminini yerine getirecek ve oğlunun intikamını alacaktır.

"Ciğerparesinin cenazesine kapanarak, ak saçlarını yola yola, yüzünü göğe çevirip dişi kurt gibi uluyarak Allah'a yalvarmıştı. Ey Allah'ım, oğlumun katilini, tez zamanda benim elime düşür, oğlumun intikamını almayı bana nasip eyle. Oğlumu nasıl öldürmüşse, ben de onların cezasını aynı şekilde vereceğim, oğlumun mezarı üstünde, ben de onların cezasını aynı şekilde vereceğim, oğlumun mezarı üstünde ben de onun başını keseceğim."(s.73)

Ermeniler, kadının oğlunu birkaç askerle birlikte esir alırlar. Türk esirleri, uydurma soykırımı anma gününde, bir Ermeni mezarlığına toplanırlar ve Mina Hanım'ın oğlu ile birlikte birkaç Türkü şehit ederler.

Mina Hanım, Ermeni askerin yakalanıp köye getirildiğini iki gün sonra duyar. Ermeni esiri idam etme görevi ona verilmiştir. Herkes mezarlıkta toplanır. Mina Hanım, oğlunun intikamını almaya hazırdır. Tam bu sırada Ermeni esirle göz göze gelirler. Mina Hanım, bıçağı Ermeni esirin boynuna yaklaştırır boynu hafifçe kanayan esir, bayılır. Yüzüne su döküp ayıltırlar. Mina Hanım bir şehit anası olarak bunu yapamayacağını söyler. Tahir bu duruma çok sinirlenir. Tahir, esiri öldürmeye karar verir ancak Mina Hanım buna izin vermez. Ermeni esiri serbest bırakır. Ermeni esir kendisini serbest bırakan Mina Hanım'ın ayaklarına kapanır. Sonra Tahir, Ermeni esire kızar ve defolup gitmesini söyler. Sonra herkes mezarlıktan bir yerlere dağılır.

Mina Hanım o gece bir rüya görür. Rüyasında oğlu mezardan çıkmış onu yardıma çağırmıştır. Ancak bu kişinin oğlu mu yoksa Ermeni esir mi olduğunu bir türlü ayırt edemez. Aslında Mina Hanım, sık sık mezarlığa gider kocasının ve oğlunun mezarını ziyaret eder, dualar okur, mezardaki otları temizler, kurt kuş yesin diye oraya yiyecek bırakır. Ancak birkaç gündür bıraktığı yiyecekler kalmamaktadır. Bu durum Mina Hanım'ın dikkatini çeker. Ermeni esir, mezarlıkta kalmakta hiçbir yere gitmemektedir. Mina Hanım esirin burada olduğunu kimseye söylemez. Ermeni esiri perişan vaziyette gören Mina Hanım o gece yatağında bir o yana bir bu yana

dönüp durur. Oğlunu rüyasında tekrar görür. Sandıktan bir palto ve kışlık ceketlerden birini çıkararak mezarlığa doğru yola koyulur. Onu görenler esirin yanına gittiğini bilmektedirler fakat Mina Hanım'a bir şey diyememektedirler. Mina Hanım zaman geçtikçe iyice tuhaflaşmaya başlar. Bir gecede belki de kırk tane rüya görmektedir.

Mina Hanım bir gün rüyasında Ermeni esirin annesini görür. Ermeni esirin annesi Mina Hanım'a oğlunu neden öldürdüğünü sormaktadır. Ancak Mina Hanım Ermeni esiri yani kadının oğlunu öldürmediğini asıl onun oğlunun biricik ciğerparesini öldürdüğünü söyler. Sabaha kadar uyuyamayan Mina Hanım, sabah erkenden mezarlığa gider. Mezarlıkta eşinin mezarının başucunda bir kadın beklemektedir. Kadına burası benim kocamın mezarı ne arıyorsun diye sorunca kadın oğlunu aradığını ancak oğlunun babasının mezarını bulduğunu söyler. Mina Hanım Ermeni kadını kümbetlere doğru götürür. Ermeni esiri ölü bulurlar. Mina Hanım bağırıp çağırır. Ambulans gelir. Doktorlar Ermeni esirin yılan sokması sonucu öldüğünü söylerler.

Mina Hanım ne olursa olsun Ermeni esiri öldüremez. Türk anasının şefkati burada kendini gösterir. O mezarlıkta Ermeni askere elinden geldiğince yardım etmiştir.

1.2.9.2. Tahir

Hikâyenin bir diğer kahramanı da Tahir'dir. Esir düşen Tahir, eğer kurtulursa amcasının oğlunun intikamını almak için yemin eder. Çok yiğit, cesur bir kişiliğe sahip olan Tahir, Ermeni köylerini de çok iyi bilmektedir.

"Koçaklığı, yiğitliği, feraseti ile diğer akranlarından farklı olan Tahir, Ermeni köylerini çok iyi biliyordu. Çok iyi olmasa da Ermenice de öğrenmişti. Savaştan önce kamyon şoförüydü. Ağdam'ın taş ocaklarından yüklediği kesme taşları, yıllarca Ermeni köylerine taşımıştı. O yıllarda bir Ermeni kıza da gönül vermiş, gönlünde bir aşk yarası kalmıştı." (s.74)

Amcasının oğlunu şehit eden askerin yüzü Tahir'in beynine kazınmıştır. Kendisi, sınırı geçerek adım adım bu Ermeni askeri takip etmektedir. En sonunda bir gün askeri yakalayıp köye getirirler.

1.2.9.3.Ermeni Esir Asker

Ermeni asker, insanlara korku salmak için uzattığı iğrenç sakalı, vahşi bir hayvana benzeyen yüzü ile tüm köylülere korku salmıştır. Tahir ve arkadaşları, idamdan önce, Ermeni esirin sakalını kesmeyi kararlaştırmışlardır. Ancak hiç kimse Ermeni esirin sakalını kesmek istemez. Berber Kasım'a söylerler. Berber Kasım, bu işi yapmayacağını söyler. Bir şekilde Ermeni esiri tıraş edince hayretler içinde kalırlar. Çünkü bu esir Tahir'in amcasının oğluna çok benzemektedir. Esiri köy mezarlığına getirirler. Sonunun geldiğini anlayan Ermeni esirin yüzü kireç gibi olmuştur. Esirin büzülmüş bedeninden, mazlum duruşundan, gamlı bakışından, büyük bir pişmanlık duyulmaktadır. Mezarlıkta büyük bir kalabalık vardır. Esir her yanı yırtılmış bir elbisenin içindedir. Mina Hanım bu esiri serbest bırakır. Ermeni esir Mina Hanım'ın serbest bırakmasıyla birlikte fazla uzaklara gitmez oradaki kümbetlerden birinin içine girer.

Bir gün köyde Ermeni esirin perişan bir şekilde yaşadığını haber alan Kızılhaç yetkilileri köye gelir. Mezarlığa giderler. Köylüler her ne kadar öyle bir şeyin olmadığını söyleseler de Kızılhaç yetkilileri inanmaz. Akşama doğru Ermeni esir saklandığı yerden çıkar ve Birleşmiş Milletler yetkilileri esiri çabucak yakalarlar. Ermeni esiri zorla arabaya bindirirler ve yola koyulurlar. Herkes rahat bir nefes aldığını düşünürken durum hiç öyle olmaz. Ermeni esir arabadan atlayarak kaçar ve geri mezarlığına döner. Bir gün Mina Hanım'ın eşinin eski karısı mezarlığa gelir ve Mina Hanım onu görünce çok şaşırır. Ermeni kadın her şeyi anlatır ve Mina Hanım onu oğlunun yanına götürür. Kümbetlere gittiklerinde ise Ermeni esir çoktan ölmüştür.

1.2.9.4. Tahir'in Amcası

Tahir'in amcası, Ermenileri çok iyi tanıyan deyim yerindeyse ciğerlerini bilen bir kişidir. Kendisi düne kadar acıyıp yardım ettiği, kardeş sayıp ekmeğini bölüştüğü Ermenilerin birdenbire silahlanarak üstlerine gelmelerine bir türlü anlam verememektedir. Köyleri yakıp yıkmalarına, dehşet saçan katliamlar yapmalarına çok şaşırmıştır. Tahir'in amcası da Ermeni köylerine çok sık gidip gelen biridir. Hatta o da Tahir gibi zamanında bir Ermeni kızla aşk macerası yaşamıştır. Bir gün amcası tek başına Ermeni siperlerine dalmış ortalığı birbirine katmış ama bir mayına basarak can vermiştir.

1.2.10. İntikam(Eyvaz Zeynelov)

1.2.10.1. Meryem

Ermeniler Meryem'in köyünü ateşe verip harabeye çevirmişlerdir. Köy halkının çoğunu öldürmüşler, geri kalanları esir alıp götürmüşlerdir. Meryem'in güzelliğine ilk bakışta vurulan Ermeni zabit onu elde etmek için elinden geleni yapar. Ana ile kızını birbirinden ayırmaya çalışır; ancak başarılı olamaz. Sonrasında başka yollara başvurur.

"Meryem'in güzelliğine, daha ilk bakışta vurulan Ermeni zabiti, her anında Meryem olan boş bir hayale daldı; lakin Meryem'in yanındaki çocuğun, onun kızı olduğunu anlayınca keyfi kaçtı. Önce Meryem'i altı yaşındaki kızından ayırmak istedi. Ana ile kızın birbirinden asla ayrılmayacağını anlayınca bu düşüncesinden vazgeçti. Meryem'i yumuşatarak yola getirmek, istediğine razı etmek için çocuk vasıtasıyla kirli emeline ulaşmaya karar verdi." (s.95)

Meryem'e ve kızına oldukça nazik davranan, sıcak bir odaya yerleştiren, binlerce yalakalık yapan Ermeni zabit Meryem'in taş kesilen yüreğinde asla yakınlık bulamaz. Bunun üzerine Ermeni zabit de Meryem'e gerçek yüzünü gösterir. Meryem'e kaba kuvvete başvurur, Meryem'i döver ve köpek inine benzeyen bir samanlığa kapatır. Meryem üşür ve hastalanır, ateşler içinde yansa da kızına belli etmez. Her türlü azaba ve eziyete kızı için katlanır. Meryem önce kızını boğup sonra da kendi intihar etmeyi düşünse bile bu düşüncesini gerçekleştiremez.

Ermeni subay bahçede dostlarıyla yiyip içerken Meryem içerde tedirgin şekilde beklemektedir. Ermeni subayın dostları sonrasında arabalara doluşarak bağıra çağıra giderler ve Meryem rahat bir nefes alır.

1.2.10.2. Meryem'in Kızı

Meryem'in altı yaşındaki kızı da annesi gibi Ermeni subayın işkencelerine maruz kalmıştır. Ermeni subay, annesiyle kızını ayırmak için çok çaba sarf etmiş ancak bunda başarılı olamayınca anne ve kızı samanlığa kapatmıştır. Kafese konulmuş kuş gibi titreyen, sıkılan kız çok korkmaktadır. Meryem, kızının dışarıdaki azgın Ermenilerin arasına düşmesinden korktuğu için bir an olsun gözünü kırpmadan beklemektedir.

İki gündür aç susuz olan kız annesi uykuya dalınca Ermeni subayın evine gider ve oradan bir şeyler alır ancak tam döneceği sırada Ermeni zabite yakalanır. Ermeni zabit hiç düşünmeden kıza ateş eder. Kız olduğu yere düşer ve can verir.

1.2.10.3. Ermeni Zabit

Tarihi gerçekliği yansıtan hikâyelerden biri olarak nitelendirebileceğimiz bu hikâyede Meryem'in köyünü işgal eden Ermeniler çoğu kişiyi öldürür geri kalanları esir olarak götürür. Köyde kalan Ermeni zabit Meryem'in güzelliğine vurulur. Meryem'e kavuşmak için türü oyunlara başvurur. Meryem'e çok iyi davranır ancak Meryem yüz vermeyince gerçek yüzünü gösterir. Meryem'e ve kızına türlü türlü işkence yapar.

"Bu lanet olası savaşı, bu kanı, insanların ölümünü ben de istemiyorum. Aslında ben Azerbaycan Türklerini severim, onlara karşı özel bir sevgi duyuyorum. Ne yapayım, çarem yok. Anam Ermeni, babam ise Türk…" (s.95)

Ermeni zabit, köye dostlarını davet eder yerler, içerler. Anlaşılmaz küfürler, konuşmalar bahçeyi doldurur. Meryem'in kızının sarhoş subayın yanına gelip bir şeyler götürürken Ermeni zabite yakalanması sonucu Ermeni zabit kızı öldürür ve Meryem de Ermeni zabiti öldürür.

1.2.11. Kaçakaç(Eyvaz Zeynelov)

1.2.11.1. Tagı

Hikâyenin başkahramanı Tagı'dır. Kahraman ufak tefek biri olmasına rağmen asla korku nedir bilmez. Köyün Ermenilere satıldığını duyunca buna inanmayanlardan biri de kendisidir. Söylentilere inanmasa da hanımının sözünü dinlemiş, bir gün önceden yükünü traktöre yüklemiş, göçe hazır halde beklemeye başlamıştır. Savaş sırasında yaşanılan olayları konu alan hikâyede Tagı ve köy ahalisinin Ermenilerin işgal etmiş olduğu köyden kaçışı anlatılır. Tagı yolda rastladığı herkesi kurtarmak için büyük çaba sarf etmektedir.

"Ufak tefek biri olan Tagı, korku nedir bilmiyordu. Yolu kapattığı, çabuk hareket etmediği için ardından gelen korna seslerine aldırmıyordu. Bağırtılar, çağırtılar, tehditler de hiç umurunda değildi. Yolda rastladığı sahipsiz kadınları, çocukları, eli ayağı tutmayan ihtiyarları, sakatları, delileri, kimi görse traktörü durduruyor, çaresiz insanları traktörün römorkuna dolduruyordu. " (s.100)

1.2.11.2. Tagı'nın Karısı

Tagı, o kadar alçak gönüllü olmasına rağmen, karısı tam tersi özelliğe sahiptir. Tagı'ya hiç yakışmayan, kilolu, iri yarı kadından çok erkeğe benzeyen biridir. Tagı'ya edilen hayır duaları aslında kendisine edilmesini ister. Bu ne denli bencil, kibirli olan kadının Tagı'ya yakışmadığını herkes bilmektedir.

1.2.11.3. Tagı'nın Oğlu Orhan

Tagı'nın oğlu Orhan hikâyenin ilerleyen kısımlarında karşımıza çıkar. Kaçakaç sırasında traktörden inip köye gitmek ister. Amcasının oğlunun gönderdiği köpek Çubuş köyde kalmıştır. Bu nedenle çok üzülen Orhan köpeğini almak için traktörden inmek isteyince annesi buna şiddetle karşı çıkmıştır.

1.2.11.4. Samet, Hanımı ve Çocukları

Kaçakaç sırasında Tagı'nın karşısına çıkan Samet'in mazlum bakışları ile Tagı'nın bakışları buluşur. Tagı'nın yüreği sızlar. Ancak römorktakiler, Tagı'ya Samet'i ve ailesini almamasını söyler. Çünkü Samet'in karısı Ermeni'dir. Ancak kendisinin Müslüman olduğunu söyleyenler vardır. Samet'e iki oğlan bir kız evlat doğurmuştur. Kaçakaç sırasında oğullarından küçük olanı yanındadır. Büyüğü askerliğini Sovyet ordusunda yaptıktan sonra ortadan kaybolmuştur.

Samet büyük oğlunun Ermeniler safında savaşa katıldığı düşüncesiyle büyük endişe duymaktadır. Bu yüzden köylülerden çekinmektedir. Ancak belirli bir zaman sonra köye dönen insanlar Samet'in evinin önünde oğlunun ölüsünü bulurlar. Samet'in oğlu Ermenilere karşı savaşmış, üç tane Ermeni'yi de öldürmüştür. Bunlardan biri de dayısıdır.

1.2.11.5. Nazan Hanım

Kaçakaç sırasında Samet ve ailesinin römorka alınmasına şiddetle karşı çıkan hikâye kahramanlarından biridir. Samet'in karısının Ermeni olması onun bu konuda haklı çıkarmaktadır. Çünkü Ermeniler kızını, Hocalı'da çoluk çocuğuyla birlikte eve kilitleyip yakmışlardır. Oğlunu da yakın bir zamanda savaş bölgesinde vahşice şehit etmişlerdir. Bu nedenle Nazan Hanım içinde Ermenilere karşı çok büyük kin ve nefret büyütmüştür.

1.2.12. Karpuz Çekirdekleri (Eyvaz Zeynelov)

1.2.12.1. Ermeni Asker Karapet

Hikâyenin ana kahramanı, Ermeni asker Karapet, cephe hattında gözünü Türk siperlerine dikmiş beklemektedir. Savaş zamanı Türklerin durumu onu çok şaşırtmaktadır. Şöyle ki "Bu Türkler, toprağı ellerinden alınmış, insanları katledilmiş, evleri yakılıp yıkılmış insanlara hiç benzemiyorlardı. Öyle ki, dünya onların umurlarında değildi. Kimseyle uğraşmıyorlar, kendi hallerinde tarlalarını ekiyorlar, ot biçiyorlar, su taşıyorlar… Kısacası, sıradan bir hayat yaşıyorlardı. Hatta Allah'ın verdiği nimetlerden faydalanmayı da ihmal etmiyorlardı." (s.109) Karapet, Azeri Türklerinin bu durumundan son derece rahatsızlık duymaktadır. Her gün köyleri bombalanan, evleri ateşe verilip yakılan onlar değilmiş gibi sürekli çalışan Azeri Türklerinin bu durumu Karapet'i çileden çıkarmaktadır.

Karapet, elinde imkânı olsa uzaktaki Türk siperlerini, karşı köyleri yerle bir edecek, yakıp yıkacaktır. Ama ateşkes imzalanmıştır ve bu Karapet'i deli etmektedir. Türkleri vahşice katlederek tarihe geçmek Karapet'in en büyük arzusudur. Bir gün Türk siperlerinden açılan ateş sonucu kulağına bir delik açılır. Kendisi kulağının Andranik gibi delinmesini büyük bir övünç kaynağı olarak yorumlar. Bu durum Ermeni komutanlığına kadar ulaşır ve Karapet'in rütbesini yükseltirler. Çünkü Karapet, güya büyük bir kahramanlık göstermiştir. Her yerde herkese kulağındaki deliği göstermektedir. Karapet Türklere karşı öyle kin dolu biridir ki her gece rüyasında Türkleri öldürüp, Kür Nehri'ne dökmektedir.

1.2.13. Soğuk Şeker (Eyvaz Zeynelov)

1.2.13.1. Kadın

Kadın, hikâyenin ana kahramanıdır. Ermenilerin köyü kuşatma altına almalarından dolayı her türlü ihtimale karşı gelinini ve iki torununu gelinin babasının evine göndermiştir. Oğlu ise cephede düşmanla savaşmaktadır. Her taraf düşman askerleriyle dolu olmasına rağmen yurdunu yuvasını terk etmek istemeyen eve kapanıp korku içinde bekleyenlerden birisi de kendisidir. Düşman askerleri evine zorla girip ateşe verirler. Evi yanan kadın zorla kendisini dışarı atar. Ama zaten hasta olan kadın çok halsiz ve bitkin düşer. Olayların sonrası şu şekilde gelişir:

"Az ötede toparlanıp yavaş yavaş ayağa kalkmaya çalıştı; lakin ilk denemesinde başaramadı. Mecali kalmamıştı. Susuzluktan dudakları kuruyor, içi

yanıyordu. Yerden biraz kar avuçlayarak ağzına götürdü. Avucunda hissetmediği soğukluğu, ağzında duydu o an. Kar, diline yapıştı önce erimedi, öylece kaldı. Sonra ağzında eriyen kar, boğazını ıslatsa da su tadı hissetmedi; ama gözlerine bir hayat ışıltısı geldi, ölgün gözleri hafiften parladı. Ellerini yere dayayarak güç bela yerden kalktı, etrafa şöyle bir göz gezdirdi. Her taraf alevler içindeydi, dört bir taraf yanıyordu." (s.119)

Kadının karlar altında bulmuş olduğu şekeri yemek isterken karşısına çıkan çocuğa vermesi yaşanan açlık ve sefaletin en bariz örneği olsa gerektir.

1.2.14. Türk'ün İtirafı (Eyvaz Zeynelov)

1.2.14.1. Kahraman

Hikâyenin kahramanı, 1980'li yılların başında Sisiyan beldesinde Kızıl Şafak köyünde bir dostunu ziyaret etmiş geri dönmektedir. Otobüs yolculuk sırasında küçük bir köye girer yolun kenarında endamından, giyim kuşamından Türk olduğu anlaşılan biri beklemektedir. Ancak şoför umursamadan geçip gider. Bir süre sonra otobüs yol üzerindeki diğer köye ulaşır. Bu defa Ermeni olduğu kılığından belli olan bir kadın el kaldırır. Şoför yine durmaz. Ön tarafta oturan Ermeni bir genç şoföre kızarak ona kadını alması gerektiğini söyler. Şoför gence çok kızar.

"Kardeş nereye alacaktım, görmüyor musun? Yer yok dedi ve genci azarlar gibi devam etti: Bak, kadınlar, ihtiyarlar ayakta duruyor, sen de arsız arsız oturarak yanındakiyle şakalaşıyor, sohbet ediyorsun, umurunda değil." (s.124)

Şoför Ermeni delikanlının bu durumuna sinirlenir. Delikanlı daha da ileri giderek Ermeni Ermeniyi yolda bırakmamalı der. Bu sözünün ardından arkasına döner ve diğer Ermeni yolcuların kendisini savunacağını düşünür. Ancak kimse bu delikanlıya sahip çıkmaz. Tartışma iyice hararetini arttırınca araya giren kahraman Ermeni genci korumuştur. Onun otobüsten atılmamasını sağlayan kahraman bunu sorgular. Acaba doğru mu yapmıştır? Kahraman Ermenilerin yaptıkları sayısız zulüm ve işkencelere rağmen yine de Ermeni gence yardım etmiştir. Bu durum da onun insanlığın göstergesidir.

1.2.15. Yılan Yavrusu (Eyvaz Zeynelov)

1.2.15.1. Ermeni Asker Aşot

Ermeniler bir ihanet sonucu ele geçirmiş oldukları şehri günlerdir dağıtıp, yakıp yıkmakta talan ettikleri şeyleri de Ermenistan'a taşımaktadırlar. Bu askerlerden biri de Ermeni asker Aşot'tur. Aşot diğer askerler gibi değildir. Ermeni askerler dayalı döşeli hanlara, lüks villalara girip çıkarken Aşot'un gözü Sarıtepe semtindeki elli altmış yıl önce yapılan iki katlı görkemli konaklardır. Aşot bu konakları sırasıyla bir bir dolaşıyor ve ölçüp biçiyor sonra da Ermeni topçu İvan'a oraları vurdurmaktadır. Ermeni arkadaşları artık Aşot'la dalga geçer duruma gelirler. Öyle ki kendisinin hazine aradığını söylerler. Aşot üçüncü günün sonunda aradığını bulur. Aradığı, taşları düzlemeye, yontmaya yarayan bir taş ustasına ait baltadır. Aşot'un arkasından gelen arkadaşları baltayı görünce merek edip sorarlar. Aşot baltayı temizleyip bağrına basar ve arkadaşlarına "Siz bu baltanın değerini bilmezsiniz." der. Baltada yazan yazıyı arkadaşlarına gösterir. Baltada "Gabrielyan Samvel" ismi yazılıdır. Samvel; Aşot'un dedesidir. Ermeni askerler buna inanmakta zorluk çekerler. Bu baltanın Türk topraklarında ne işi olduğunu merak ederler.

1.2.16. Bayram Payı (Eyvaz Zeynelov)

1. 2.16.1.Vagıf ve Mehdi

Hikâye bir Nevruz günü gerçekleşmektedir. Vagıf ve Mehdi iki arkadaştırlar. Vagıf, Mehdi'ye "Mehdi, papak atmaya gidelim mi?" demesiyle hikâye başlar. Vagıf ve Mehdi önceki senelerde yaşadığı tecrübelere dayanarak her eve papak atmayacaklardır. Mehdi ile Vagıf o akşam kapılara baka baka bir hayli eve papak atarlar. Çocuklar bir ev görürler ve o eve papak atmaya karar verirler. Burada Hocalı'dan gelen sürgün ailelerin kaldığını bilmeden.

Vagıf ve Mehdi papak atarlar ve beklemeye başlarlar. Ancak içeride Fatma Ana ve kızı Sara papakların içine ne koyacaklarını kara kara düşünmektedirler. En sonunda Sara papakların her birine birer şeker, birer çikolata, üçer dörder ceviz doldurup kapının önüne bırakır. Vagıf ve Mehdi onların Karabağ kaçkını olduklarını tahmin eder. En sonunda gönülleri razı olmaz kapıyı çalarlar ve Sara'ya bir papak dolusu erzak verip oradan kaybolduklarında Sara'nın gözünden yaşlar süzülmektedir.

1.2.16.2. Kadın ve Kızı

Vagıf ve Mehdi'nin papak attığı evlerden birinde yaşayan kadın ve kız Hocalı'dan sürgün gelen ve burada yaşam mücadelesi veren iki kişidir. Yazar bu insanları şöyle anlatır:

"Çocuklar, bu evde Hocalı'dan sürgün olan ailelerin yaşadığından habersizdiler. O evde Hocalı'dan gelen bir kadın ile kızı kalıyordu. Bu ev, soydaşlarının Karabağ'da yaptıklarının cezasını çeken ve korkudan evi terk edip kaçan bir Ermeni eviydi. O soydaşları ki, Azeri Türklerini Ermenistan'daki topraklarından kovmuş, Karabağ'da, Hocalı'da katliamlar, görülmemiş vahşilikler türetmiş, Karabağ topraklarını işgal etmiş, Karabağlıları yurdundan yuvasından sürgün etmişlerdi." (s.138)

Yazar kadın ve kızının yaşadığı acıları etkili ve akıcı bir dille okuyucuya sunar. Hocalı'da yapılan katliamlar, vahşilikler okuyucuya en güzel bir şekilde verilir. Kendisi de bizzat bu olayların içinde olan yazarın tüm çıplaklığıyla okuyucuya olayları gerçeğe yakın bir şekilde vermesi şüphesiz çok başarılı bir durumdur.

Hocalı soykırımında Ermeniler bu evde kalan Fatma Ana'nın kocası ve iki oğlunun kaldığı evi yakmışlardır. Kızı Sara'nın kocasını ve ormana kaçıp saklanan çocuklarını da kurşuna dizmişlerdir. Fatma Ana kızı Sara ile günlerce ormanda, karda, kışta zulüm çeker üstelik Fatma Ana şeker hastasıdır. Daha sonra ise kalp hastası olmuştur. Zulüm günlerinde ise Sara'nın el ve ayak parmaklarından birkaçı donmuş ve bu yüzden kangren olmuş parmakları kesilmiştir. Bakü'de kaldıkları ev de depremde ağır hasar görünce şehit aileleri için yapılmış beş katlı binalardan bir odalı ev vermişlerdir. Ancak evin bitmesi o eve yerleşmeleri çok güç hâle gelmiştir. Sara bir fabrikada temizlik işçisi olarak çalışmaktadır. Ana ve kızı şehit maaşı ile kıt kanaat geçinmektedir. "Bayram Payı" Karabağ'dan göç eden insanların içinde bulundukları durumu en açık şekilde dile getiren hikâyelerden biridir.

1.2.17. En Kıymetli Şey(Eyvaz Zeynelov)

1.2.17.1. Ahmet

Hikâye Ermenilerin köye attıkları top mermisi ile başlar ve sonrasında yaşanan karmaşa, korku, endişe ile devam eder. Ahmet alelacele üzerini giyer kızının elinden tutar. Hanımına ve oğluna çabuk olmalarını arabaya binmelerini söyler.

Günlerdir Rus birlikleri ve Ermeniler ile kendi birlikleri arasında çatışma devam etmektedir. Ahmet hemen avlu kapısının iki yakasını açıp arabayı çıkarır. Ahmet'e düşman gelmeden arabayı sürmesini söylerler. Bir süre bekledikten sonra herkes arabaya biner Ahmet tam arabayı hareket ettirecekken kızı "Dur baba, dur!" der ve aceleyle eve doğru koşar ve çantasını kitaplarını alır. Annesi "Meğer en kıymetli şeyleri unutmuşuz" der.

1.2.17.2 Ahmet'in Hanımı

Ahmet'in hanımı çatışma haberini duyunca kendine göre yükte hafif pahada ağır ev eşyalarının hepsini arabaya yüklemiştir. Bir çöpünü dahi köyde bırakmaya gönlü elvermeyen kadın, vicdanını dinlemek zorundadır. Çünkü konu komşunun çoluk çocuğu da onların arabasına umut bağlamışlardır.

1.2.18. O Gün Herkes Hocalılı İdi (Eyvaz Zeynelov)

1.2.18.1. Elnur ve Mezahir

Hikâyede olay Ermenilerin Hocalı'yı yerle bir ettiklerinin ertesi günü gerçekleşmektedir. Elnur okuldan gelmiş ve annesinin getireceği yemeği yemek için beklerken Mezahir onu çağırır. Mezahir, "Ermeniler, bu gece Hocalı'yı yer ile yeksan etmişler, bizimkilerin hepsini öldürmüşler. Canını kurtarıp kaçan Hocalı sakinleri, Nahcivanik ve Karakaya tarafından bizim köye doğru ilerliyorlarmış."der. Elnur Mezahir bunları anlatırken bir anda gözü babasının arabasına ilişir. Kendileri artık çocuk değillerdir onuncu sınıfta okuyan Elnur ve Mezahir seneye liseyi bitireceklerdir.

"Bir yandan da yaşadıkları Karabağ Savaşı onları vaktinden önce büyütmüş, olgunlaştırmıştı. Ermenilerin ihanetinden, kirli emellerinden, Türklere karşı tarih boyunca türettikleri cinayetlerden az çok haberdar idiler. Okulu tezce bitirmek Ermenilere karşı savaşan gönüllü birliklere katılmak, vatan toprağını beklemek arzusu ile yanıp tutuşuyorlardı…" (s.148)

Elnur ve Mezahir bir anda kendilerini savaşın içinde bulurlar. Ermeni askerlerinin ateşleri sonucu Hocalı'dan kaçan insanlar yere düşüyor ağır yaralanıyordu. Yardıma gidenler bu yaralıları sürükleye sürükleye acil yardım araçlarına getirmektedirler.

Elnur ve Mezahir yaralıları taşırken bir aile gelir. Bir ihtiyar adam, bir yaşlı nine bir gelin ve bir oğlan çocuğundan oluşan bu ailenin üstleri başları parça parça olmuş, elleri yüzleri kan içindedir.

“Gelin, Hocalı Cengaveri Elif Hacıyev’in Hanımı idi. 25 Şubat günü Rusların Hankendi’deki, 366. Motorize alayı ile birleşerek Hocalı’yı bütün gece tanklarla, toplarla ateşe tutan, viran eden Ermeniler, ertesi sabah zırhlı tanklar eşliğinde şehre sokulmuş, ahaliyi kurşundan geçirmeye başlamışlardı.

Elif, Hocalı havaalanının komutanıdır. Düşmana kalmasın diye son anda havaalanının kontrol merkezini patlatmış, küçük birliği ile sağ kalan Hocalı sakinlerinin Ağdam istikametindeki tehlikesiz araziye çıkmasını sağlamıştı. Üstün silahlı düşmanla, kanının son damlasına kadar savaşmış ve bu adaletsiz savaşta Tofik Hüseynov ve Agil Guliyev ile birlikte şehitlik mertebesine ermişti…” (s.150)

Savaş tüm şiddetiyle devam ederken Elnur ve Mezahir’in bulunduğu araba havan topu ile vurulur ve Elnur gözünü hastanede açar.

1.2.19. Kafes (Eyvaz Zeynelov)

1.2.19.1. Taptıg

Hikâyenin ana kahramanı Taptıg, terminale giren otobüsten yavaşça inerek meraklı gözlerle etrafını seyretmeye başlar. Taptıg uzun bir aradan sonra baba topraklarına gidecektir. Bir taksi bulur ve taksiciye Giyaslı’ya gideceğini söyler. Taptıg, taksiciye hızlı gitmemesini her yeri hatırlamak istediğini söyler. Yolda gittikleri sürece Taptıg geçmişte hatırladığı yerleri bir bir sorar. Garaçava çayı, Kötel Nehri, Misirhan Nehri. Garaçava Nehri’ni gören Taptıg çok şaşırır. Taptıg, taksicinin neden gittiniz sorusuna şöyle cevap verir.

“Savaş! Lanetlenmiş savaş! Hitler…”

“Taptıg cepheye gittiğinde on yedi yaşını daha yeni doldurmuştu. Daha askerlik yaşı gelmemişti; lakin boyu posu yerindeydi, sakallıydı. Çekemeyenler, babasının onun yaşını kasten küçük yazdırdığını söylüyorlar; yalan uyduruyorlar; sahte kimlik yaptırdığını söylüyorlardı. Böylece bir iftiraya kurban gitmiş, çekemeyenlerin şer ateşiyle yanmıştı.” (s.157)

Taptıg, cephede esir düşer yaralanır ama ölmez. Ancak Stalin'in esirlere vurduğu hain damgası kendisini de etkiler ve vatanına dönemez. Mecburen Avusturya'ya gider, orada bir aile kurar, bir oğlu ve bir kızı olur. Meşhur bir şirketi olur. Uzun zaman sonra Taptıg elçiliğe başvurur ve bacısının sağ olduğunu öğrenince memlekete gitmeye karar verir. İşte bugün o gündür. Gidecek bacısına ben geldim diyecektir. Taptıg Söğütlügöl'e gideceklerini söyler ve sora sora baba ocağına ulaşırlar. Sonrasında bir anda bahçe bir sürü adam dolar ve bacısının oğlu kurbanlık tokluyu çeke çeke dayısının önüne getirir. Taptıg gözünü etrafa çeviriyor, rüyasında gördüğü şeyleri arıyor ama bulamıyordu.

Hikâyede siyasî olaylara yer verilmesi diğer ilginç bir yönüdür. Şöyle ki Taptıg ve yeğeni arasındaki konuşmalarda Ermeniler ve Rusların propagandaları anlatılır.

"Duydum ki Ermeniler, bizimkilerin hepsini, Ermenistan'dan ata yurdundan çıkarmışlar, şimdi de gönüllerinden Karabağ mı geçiyor?"

"Doğru duymuşsun dayı, arkası olan it kurda saldırır, diye boşuna söylememişler. Ermenileri üstümüze kışkırtan Ruslardır; ama hiçbir şeyden haberleri yokmuş gibi davranıyorlar." (s. 164)

"Şöyle Ermenilerin büyükleri, hâli vakti yerinde olanlar el altından halkı silahlandırıyor, herkese otomatik silah, makineli silah dağıtıyorlar. Bizim büyüklerimiz de evlerde kuş avlamak bulundurulan tekli saçma tüfekleri bile topluyorlar. Elini kıpırdatana, sesini yükseltene provokatör yaftasını yapıştırıp üstüne yürüyorlar, başını eziyorlar. Öyle ki kördürler, bütün bu oyunların mayasının Rus olduğunu bile bile yine ona yaltaklanıyorlar, ondan medet umuyorlar.(s.164)

Taptıg ilerleyen günlerde sabah erkenden uyanır uyanmaz bahçeye gitmekte ve çalışmaktadır. Tamamen harap olmuş bir bahçeyi yerim deyindeyse bir gül bahçesine çevirmiştir. Oradan geçen köylüler bahçenin bu değişimine hayran hayran bakarlar.

Âdet olduğu üzere Taptıg'ı köylüler sırayla her gün evinde misafir etmektedirler. Bu sırada Taptıg, evlerde bahçelerde bulunanları gözlemektedir. Taptıg büyük bir çaba harcayarak halkı eğitmeye uyandırmaya çalışır. Mesela işçi tutup işçilerin parasını kendisi ödeyerek toprak altında kalan su kemerlerini gün

yüzüne çıkarır. Gece olduktan sonra evin bahçenin ışıklarını söndürüyorlar boşa yakmıyorlardır. Gazı önceki gibi boşu boşuna yakmıyorlardır. Taptıg'ı bir süre sonra okula çağırırlar. Okulda müdür ve öğrencilerle görüşür onlarla sohbet eder. Müdür okulun yıkık dökük olmasına karşın üç tane yeni caminin yapılmış olmasına anlam veremez. Müdür konuşmasına şu şekilde devam eder ve gerçekler tüm açıklığıyla gün yüzüne çıkar.

"Ama hacılarımızın, mollalarımızın sayısı öğretmenlerimizin, doktorlarımızın sayısından kat kat fazla. Öyle ki önceden başkalarının sözüyle oturup kalkmak, kenardan idare edilmek milletin altına yazılmış. Yabancıların iyi taraflarını örnek almaktan, kendimize uygunlaştırmaktan, özümsemektense kendimizi başkalarına benzetmeye, başkalarına benzemeye daha fazla meyilliyiz. Biz zaman Bolşeviklere uyduk, onlar bir kilise yaptıklarında bir kesişi hapse attıklarında, biz on camiyi yıktık, on beş mollayı Sibirya'ya sürdük. Örtüyü kara çarşafı tamamen attık. Şimdi yeniden camiler yapıyoruz, hacca gidiyoruz, sakal bırakıyoruz, örtüye, kara çarşafa bürünüyoruz. Günden güne öğretmenlerimiz de mollalara benzeyecekler." (s.168)

Taptıg okul müdürünün de kendisiyle aynı fikirde olmasına çok sevinir. Daha sonra kendisinin konuşmaları okuyucuya resmen ders verir niteliktedir.

"Manevî zenginlik, yükseliş, ilimden tahsilden geçiyor. Önceden dinimizin siyasîleşmesinden rahatsızdık, şimdiyse dinimizi kolay kazanç vasıtasına, gelir kaynağına çevirmeye çalışıyorlar. Camilerimiz, pirlerimiz Allah'a rüşvet yuvalarıdır. Mollalarımızın nezir kutularından Katl Günü çıkardıkları Şebih'den topladıkları paralar için nasıl cedelleştiklerini görseniz iğrenirsiniz. Hele ben Hac ziyaretini tertip edenlerin hangi çirkin oyunları oynadıklarını demiyorum. Lakin geçen yıl, şeyhimiz, "Katl Günü" Bakü'deki camide, lösemili hastalara yardım amacıyla bizzat kan vermiş, Müslümanları, baş yarmak, zincir vurmak yerine böyle sevap işlere katılmaya çağırmış. İdrak irfan sahibi insan, şaşkınlık yaratan, birliğe halel getiren gemişte kalmış davayı, münakaşayı, kardeş kırgınını yeniden dillendirmek, ortaya dökmek yerine her şekilde bunu kapatmaya çalışır. Öfkesine, kinine kendi halkının, milletinin hakiki düşmanını hedef seçer. Haram paralar ile hacca gidip günahlarını o mukaddes şehirlerde dökenlerin, orayı da gözden çıkaranların, buna fırsat yaratanların mutlaka önüne geçilmelidir. "(s.169)

Taptıg, okul müdürüyle görüşmesinin ardından camilere de uğrar ve mollalarla da görüşür. Kendileri okulun imar edilmesine ve tıp merkezinin yeniden yapılmasına ikna eder. Taptıg, daha sonra çeşitli kurumlara başvurur. En sonunda Bakü'ye gitmeye karar verir.

1.2.19.2. Taksici

Taksici Taptıg'ı terminalden alarak köyü olan Giyaslı'ya götürmek için yola çıkar. Taksici adama soru sorar ama sonra pişman olur. "Taksici bunları sorduğuna pişman oldu., kendi kendisine kızdı. "Niçin dilini tutamıyorsun, adamı tanımıyorsun, nasıl bir insan olduğunu da bilmiyorsun, belki bu tip sorulardan hoşlanmıyordur, kaş yapayım derken göz çıkarıyorsun, neyine gerek adamın nereli olduğu, kim olduğu? Sen emir kulusun, adam nereye sür derse, oraya sür, paranı al, keyfine bak…" (s.154)

1.2.19.3.Tapdıg'ın Kız Kardeşi

Köyde yaşayan Taptıg'ın kız kardeşi, Taptıg'dan dört yaş küçüktür. Kız kardeşi, babası ve annesi vefat ettiği için baba ocağı sönmesin diye babasının evine taşınmıştır.

1.2.19.4.Diğer Kişiler

Hikâyedeki diğer kahramanlar Taptıg'ın çocukluk arkadaşlarıdır. Bunlardan biri İsmail'dir. İsmail ile küçükken Taptıg ile koyun kuzu otlatmıştır. Sürekli kavga ettiklerini ama hiçbir zaman birbirlerine küsmediklerini anlatır. Diğer bir isim de Dilşat Teyze'dir. Dilşat Teyze, sararıp solmuş iyice yaşlanmıştır. Taptıg bir zamanlar bu kadına âşık olduğuna şaşırır. Hikâyedeki diğer yardımcı kahramanlar okul müdürü, vali, molla ve hocalardır. Bu kişiler hikâyenin bazı bölümlerinde yer alarak akışı sağlamaktadırlar. Mesela Vali; Taptıg'ın düşüncelerini ve çalışma isteğini reddeder, aksine okul müdürü Taptıg'ı destekler.

1.3.MİRCEVAT AHISKALI VE EYVAZ ZEYNELOV'UN SÜRGÜN VE GÖÇ KONULU HİKÂYELERİNDE ZAMAN

Hikâye ve romanın yapısını oluşturan bir diğer unsur da zamandır. Hikâyede olayların bir başlangıç ve bitiş zamanı vardır. Hikâyelerde zaman gerek türlere, gerek devir ve özelliklere göre değişkenlik göstermektedir. Meselâ masallarda olayın zamanı tamamen gerçek dışı yani hayalidir. Hikâyelerde ise bu zaman gerçeklik taşıyabilir. Mesela incelemiş olduğumuz hikâyelerde zaman tamamen gerçektir.

Anlatma esasına bağlı edebî metinler, okuyucunun karşısına dört ayrı zaman boyutuyla çıkarlar: "Maceranın kendi zamanı" (anlatılan olayların yaşandığı zaman ve süre), "anlatma zamanı" (yaşanılan olayların ne zaman algılanıp ifade edildiği zaman) "yazıya geçirme zamanı" (yazarın eserini yazdığı tarih ve süre) ve "okuma zamanı" (Aktaş, 2000: 113-114).

Aktaş'ın ifadelerinden yola çıkarak diyebiliriz ki hikâyeyi var eden bir diğer unsur da zaman kavramıdır. Hikâye, roman ve tiyatroda gerçekleşen olaylar belirli bir zaman diliminde meydana gelir.

a)Vaka Zamanı: Bir hikâye, bir roman ya da bir tiyatroda olay ya da olaylar belli bir zaman noktasından başlar ve belli bir zaman içinde devam edip belli bir zaman sonra da sona erer. İşte bu hikâyenin olay zamanını oluşturur.

b)Anlatma Zamanı: "Anlatma zamanı", roman ve hikâyedeki olayların anlatıcı tarafından görülüp, öğrenilip, yaşanıp, idrak edildikten sonra, kendi tercih ve imkânlarına göre okuyucuya aktarıldığı zamandır. Burada birebir bir anlatım yoktur. Yazar yaşadıklarını kurgulayarak okuyucuya verme amacı taşır.

c) Yazma Zamanı: Yazma zamanını üç boyutlu olarak değerlendirmek mümkündür: 1. Yazarın eseri meydana getirene kadar harcadığı süre. 2. Yazarın eseri yazdığı zamanda içinde bulunduğu şartlar ve sahip olduğu imkânlar ve kullanabildiği hürriyetler. 3. Yazma zamanındaki edebî ekol tekniklerin yazara tesiri. Edebî eser, niteliği itibariyle bir iletişim vasıtasıdır. Her iletişimde, bir göndericinin, bir de alıcının olması tabiidir. Yazma zamanı gönderici durumundaki sanatkârın eserine vücut vermek üzere harcadığı süreye verilen addır. Bunun itibarî zaman ile alakası ile alakası yoktur; takvim ve saatle ölçülebilen cinstendir (Aktaş, 2000:103).

d) Okuma Zamanı: Okuma zamanı ise, eserin kodunun okuyucu tarafından çözülmesi için harcanan süredir. Bu süre zarfında okuyucu eserden hareketle ayrı bir itibarî âlem yaratır. Yoruma dayalı yaratma işinden kendince zevk duyar Bu da eserdeki edebiliğin yeniden tezahürü demektir ve her okuyuşta tekrar edilir (Aktaş, 2000: 121).

1.3.1. Emanet Kemer (Mircevat Ahıskalı)

Hikâyede olay 1941 İkinci Dünya Savaşı zamanında geçmektedir. 1941'de Sovyetler Birliğine sıçrayan savaş, ne varsa her şeyi yutmakta, yakıp yıkmaktadır. İslam adlı itfaiye memuru kahraman da savaşa gitmek için başvuruda bulunur. Ertesi gün İslam evden ayrılırken babasına belindeki kemeri emanet olarak verir. Hikâyedeki olaylar da bu emanet kemer üzerine gelişme gösterir.

"1941 Temmuzun 22'sinde savaş başlayalı tam bir ay olmuştu. İslam'ı savaşa uğurladılar. İslam acemi birliğinde bir ay eğitim gördükten sonra cepheye gönderildi. (s.11)

"İslam savaşa gideli üç yıl üç ay olmuştu. Nedense hükümet Ahıska bölgesinin tüm köylerine asker yığmış, köyleri nezaret altına almıştı. (s.11)

Köyde dolaşan askerler Vezir Emmi'nin evine gelirler evi dolaşan subayın gözü duvarda asılı duran emanet kemere takılır. Vezir Emmi'nin kemerin emanet olarak oğlu tarafından kendisine söylemesi üzerine subay vazgeçer ancak bu olayın üzerinden bir hafta geçmesine rağmen hâlâ aklı bu kemerdedir.

Zaman ilerler bir gün Vezir Emmi ile karşılaşan subay babasının da itfaiyeci olduğunu ve o kemeri kendisine vermesi gerektiğini söyler. Önceleri çok iyi bir şekilde davranan subay, Vezir Emmi'nin kemeri vermemek için ısrar etmesi sonucu gittikçe çirkinleşir.

Askerlerin buraya yerleşmelerine bir anlam veremeyen Ahıskalılar, 14 Kasım 1944 yılında bunu çok iyi anlarlar. Hikâyedeki gerçek zaman olan on dördünü on beşine bağlayan gece askerler Ahıska Türklerinin hepsine sadece iki saat verip bu süre içinde evlerini boşaltmalarını isterler. Köylüler gibi Vezir Emmi'de sürgün yolculuğuna hazırlanmaktadır. Tam gidecekleri sırada subay Vezir Emmi'nin karşısına çıkar. Vezir Emmi'nin hakaretleri karşısında kendilerine ne bir eşya ne bir erzak verilir. İki askerle köy merkezine götürülürler.

"Öğlen saatlerinde kamyonlarla Agara tren istasyonuna getirilen köylüler, ikinci gün vagonlarla tıka basa dolduruldular. Böylece ölüm yolculuğu başlamış oldu." (s.15)

"Bir aylık bir yolculuk süresince binlerce insan hayata gözlerini yumdu." (s.16)

Yolculuk sonrası Vezir Emmi ve ailesi Özbekistan'a ulaşır. Sürgün edilen kişiler üçer beşer farklı köylere verilir.

Hikâyenin bu kısmından sonra geri dönüş tekniğine başvuran yazar, Vezir Emmi ve çocukları hakkında bilgiler verir. Sürgünün onuncu günü Pamuk Hala yani Vezir Emmi'nin eşi vefat eder.

"Ahıskalılar 1944 yılını geride bırakmışlardı. 1945 yılı soğuk yüzünü gösterip, ilk adımını atmıştı. Kar iki üç gün arayla yağıyor zaten sıkıntılı olan hayatları daha da çekilmez bir hâl alıyordu… Nitekim annesinin ölümünden bir hafta sonra tifo hastalığına yakalanan Altun da bu hastalığa karşı ancak on beş gün karşı koyabildi ve sürgünün ikinci ayında canını Hakk'a teslim etti." (s.19)

Vezir Emmi'nin gelini durumlarının hiç iyiye gitmediğinin farkındadır ve babasına kardeşi Mahmut Emmi'nin köyüne gidip yardım istemesini yoksa geride kalan çocukların da öleceğini söyler. Vezir Emmi izinsiz yola çıkar.

"Vezir Emmi yola çıktığında artık ikindi vakti yaklaşmıştı, akşam çökmeden önce, komşu köye ulaşabilmek için acele ediyordu. Ana yola çıkmadı, kestirme yoldan çıkmak için çöl yoluyla gitmeyi tercih etti." (s.21)

Vezir Emmi yolculuk esnasında suya atlamak ister ancak buna cesaret edemez. Ancak bir süre sonra aklına torunları ve gelini gelir. Kendi kendine hayır benim ölmeye hakkım yok bekleyenlerim var der ve kendini suya atar.

Bu kısımdan sonra yazar bakış açısını Vezir Emmi'nin gelini ve torunlarına çevirir. Gelin, kayınbabasını gönderdiği için pişman olmuştur.

Emine gelin sabah uyandığında çocuklarını kontrol eder. Sonra Vezir Emmi'nin yatağına bakar onu yerinde göremeyince yine içine büyük bir korku düşer. Sonrasında kızının ateşler içinde yandığını görür. Ama geçer ümidiyle pek bir şey

yapmaz daha doğrusu yapamaz. Artık dayanamayacak duruma gelen Emine çareyi Rical Emmilere gitmekte bulur. Rical Emmi ve karısı Seher Hala, Emine gelini kayınbabasını oraya göndereceğine kendisine neden göndermediklerini sorar. Kadına un ve ekmek verirler sonra evine gönderirler.

Vezir Emmi'yi kurtaran yolcular bir süre sonra Ahıska'dan sürgün edilen Mahmut Emmi'nin kardeşi olduğunu öğrenirler. Sonrasında Mahmut Emmi'ye bir araba verilip gelini ve torunları alıp gelmeleri söylenir. Mahmut Emmi, kızın babası Ali Ağabeyi de alıp köye doğru yola çıkar. Mezarın yanına geldiklerinde birden fazla cenazenin kendilerine doğru geldiklerini görürler. Mezarda ölenlerin bir anne ve iki kız olduğunu öğrenirler. Daha acısı bu kişiler Vezir Emmi'nin gelini ve torunlarıdır.

Bu kısımdan sonra yazar İslam'ı merak eden okurlarının merakını dindirir. İslam Ahıska' ya geldiğinde bütün gerçekleri öğrenir. Sonrasında kendisinin burada kalmasının imkânsız olduğu söylenmesi üzerine Orta Asya'nın yolunu tutar. Pek çok yerde ailesini arayan İslam, dört ay geçmesine rağmen ailesini bulamaz. En son onların yaşadığı yere gelen İslam, Ali Emmi'den bütün olup biteni öğrenir. Eve geldiklerinde beş dakika önce babasının da vefat ettiğini öğrenen İslam tamamen yıkılır. Babası elinde tuttuğu emanet kemeri zorluk çıkarmadan oğlu İslam'a verir.

1.3.12. İsyan (Mircevat Ahıskalı)

Hikâye ilk başta olayı anlatmaya başlamış gibi görünse de durum çok farklıdır. Okuyucu bunu ancak hikâyenin sonuna geldiğinde anlar.

"Bugün mayıs ayının Pazar günü, Ahmet'in izin günü olmasına rağmen erkenden uyanmış yatağında uzandığı halde pencereden bahar havasını, çiçek açmış meyve ağaçlarını seyrediyor ve bütün bu olayları hatırlayıp, düşünüyordu." (s.55)

Ahmet'in hatırladığı olay, yılbaşından bir gün önce yaşanan bir olaydır. Ahmet, İrkutsk şehrinden Taşkent'e gidecektir. Ancak bir türlü kendisine uçak bileti verilmez. Burada iki gündür bekleyen Ahmet iyice sinirlenmeye başlamıştır. Olay bu şekilde devam eder.

"1980 yılının ayak sesleri duyuluyordu artık. İşlerini iki gün önce bitirmiş olmasına rağmen bir türlü Moskova'ya uçak bileti alamayan Ahmet, artık isyan etmeye başlamıştı." (s.43)

Ahmet havaalanında sinirli bir şekilde beklemeyi sürdürürken Türkçe küfürler eder. Bu sırada oraya gelen bir Albay (Sergey) Türkçe konuştuğunu görünce Ahmet'in pasaportunu alır ve ona bir bilet alır. Sonrasında Albay Ahmet'i kendi evine götürür. Bu duruma şaşıran Ahmet, eve geldiğinde uçağının yarın kalkacağını öğrenir. Bu kısımdan sonra Albay ve Ahmet arasında sohbet başlar. Ahmet 1944 sürgününü anlattıkça Albay duygulanır.

1.3.3. Hediye (Mircevat Ahıskalı)

Hikâye Ahıska sürgünü öncesi başlar. Kâmil ve Mitya askerliğini bitirmiş dört sene sonra vatanlarına dönebilmenin heyecanını yaşamaktadır. Sürgün öncesi gerçekleşen bu olay Kâmil'in vatanı Ahıska'ya gelmesiyle devam eder. Bir ay boyunca yolculuk eden Kâmil vatanına geldiğinde büyük bir şaşkınlık yaşar. Ailesi Ahıska'dan sürülmüştür. Kasım 1944 sonrası Kâmil, ailesini aramak için yola çıkar. Üç ay yol gider. Üç ay sonunda onların izini Fergana'da bulmuştur.

1.3.4. Seninle Seni Ararım(Mircevat Ahıskalı)

Hikâye Tiflis'ten Ahıska'ya bir yolculukla başlar. Mayıs ayında Yasin Emmi, 14 Kasım 1944 yılında yaşadıkları sürgün sonrası kız kardeşini aramaya gitmektedir. Bundan önce de pek çok kere gidip gelmiş ama aradığını bulamamıştır. Hikâyede geri dönüşleri görmek mümkündür.

1.3.5. Karabağ Derdi (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye, hikâyenin kahramanı Elşen'in çadır kenti ziyaretiyle başlar. Tarih olarak sürgün sonrası dönemi anlatan bu hikâyede ilk başta verilen, "Elşen, yolun kenarındaki hafif yokuşta bir süre bekledi. Güneşin bunaltıcı sıcaklığı etrafı yakıp kavuruyordu." ifadesine göre yaz mevsiminde geçtiği anlaşılmaktadır.

Hikâyenin ilerleyen kısmında geri dönüş tekniği kullanılarak geçen zaman konusunda okuyucuya bilgi verilir. " Kaçakaç'ta köyden hep birlikte çıkmışlardı lâkin Elşen'in babası yolda fikrini değiştirerek, amcasından yani büyük kardeşinden ayrılıp çoluk çocuğunu Bakü'ye götürmüştü."(s.7)

"Bundan birkaç yıl önce: "Gün gelecek Karabağ'dan göçen insanlar bu yılan cinlerin cirit attığı yerde, bağlı bahçeli, yeşil bir şehircik kuracak deseler." elbette buna hiç kimse inanmazdı. Dehşetli bir bela, hepsini birden yakalamıştı." (s.8)

Hikâyede yine geri dönüş tekniği kullanılarak Ermenilerin Karabağ'ı işgalinden bahsedilir. " O zamanlar, yukarıdakiler, Ermeniler bu zavallıları elinden obasından sürgün ettiği günlerde olduğu gibi, sıcak odalarında, rahat koltuklarında oturuyorlar, yine milletin problemlerine kendi menfaatlerinin pencerelerinden bakıyorlardı. Bu uygulama, yüzlerce kez hafızalara tecavüz edip on yıldan fazla bir süredir alışılmış politikalarla, ilişkileri yeniden düşmancasına kırıp dökmek, talan etmek ve Karabağ'ı, Karabağlıları unutturma politikasıydı."(s.9)

Hikâye zaman olarak iki kısımda değerlendirilebilir. Göç öncesi Karabağ'ın Ermeniler tarafından işgalinde yaşananlar, göç sonrası Azerbaycan'dan ayrılan insanların sürgün oldukları yerde yaşadıkları olaylar.

Hikâye Elşen'in çadır kenti ziyareti gece amcasına ziyarete gelen komşusu ile sohbetle devam eder. İlerleyen zamanda misafir evine gider ve amcasıyla bahçede sohbet ederler. Ertesi gün ise yola çıkar.

1.3.6. Kiraz Ağacı (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye zaman olarak kış mevsimi ile karşımıza çıkar. "Kış bütün şiddetiyle, o zamana kadar görülmemiş, duyulmamış, bir soğukla gelmişti. Her taraf kar, ayaz, dört bir yan kış kıyametti… Fakir fukaranın bin bir ihtiyaç içinde, geçim derdiyle geçen günleri, iyice zorlaşmıştı…" (s.25)

Hikâyenin ilerleyen kısımlarında geri dönüş tekniğine yer verilerek hikâyenin kahramanları Rehim ve Selime hakkında bilgiler verilir. Sonra vaka zamanına geri dönülür. Rehim geçim sıkıntısı çeken, bu nedenle Bakü'ye gidip çalışan, vatanından sürgün edilmiş Karabağ gazisidir. Selime'yi ise bir düğünde tanımış ve evlenmişlerdir. Bu sene kış çok şiddetli geçtiği için yakacak odun bulmak bir hayli zorlaşmıştır. Bu nedenle evlerinin önündeki bahçelerinde yetişen meyve ağaçlarını birer birer kesmektedirler.

"Kaç yıldır, ilçe merkezine doğal gaz çekilecek, bir boru hattı da köye gelecek dedikodusu yapılıyordu. Aylar ayları, mevsimler mevsimleri kovalıyor, yıl donanıp karlı kış yeniden kapıyı bacayı sarıyordu."(s.27) ifadesinde de zamanla ilgili kelimelere yer verilmiştir.

İş bulmak için Bakü'ye giden Rehim uzun zaman dönmeyince evde yakacak odun kalmaz ve Selime çocuklarına mecbur kalırlarsa kiraz ağacını da kesmek

zorunda kalacaklarını söyler. Burada tekrar geri dönüş tekniğinden faydalanılır. Selime oğlu ile kocasının kiraz ağacını diktikleri günü hatırlar. Burada Rehim'in oğluna konuşması çok dikkat çekicidir. "Oğlum, demişti, bizim bir öğretmenimiz vardı, sen tam onun gibi düşünüyorsun. O da herkese sorardı: Vatan için ne yaptın? Şimdi sen de bir ağaç diktin, hemen ondan meyve bekliyorsun.Ağacı dikmek daha işin başlangıcıdır.Önce bu ağaca bakıp büyüteceksin, onu sulayacaksın…." (s.31)

Hikâye daha sonra vak'a zamanına döner. Rehim Bakü'de iş aramaktadır. Soğuk ve ayaz iyice artınca eve gitmeye karar verir. Evde kendisine yemek hazırlayan Ağabacı Hanımla oturur ve yemeklerini yerler televizyon izlerler.

1.3.7. Kuralsız Savaş (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye Samir adlı kahramanımızın kapının önünde ayakkabılarını bağladığı zamanda karşımıza çıkar. Hikâye, sürgün sonrası yaşanan olayı anlatır Samir ve ailesi sürgünden önce memleketlerinde gayet iyi şartlarda çalışan bir mühendistir. Karısı ise anaokulu öğretmenidir. Savaş başladığından beri Samir de karısı da diğer insanlar da işsiz kalmışlardır. Samir ve ailesi kısa bir süre içinde çadır kentlerden ayrılmış ve Bakü'de bir anaokulunun sınıfına yerleşmişlerdir.

Vak'a zamanında Samir, sabah evden çıkar. Ancak arabanın benzini bittiği için Cebrayıllı Tahir adı verilen komşusundan benzin ister. Akşama kadar sağa sola koştursa da bir müşteri bulamaz. Vak'a zamanı bu şekilde devam eder. Akşam eve dönerken köşede Menzer Hanımla karşılaşır. Bu kısımdan sonra geri dönüş tekniği kullanılarak Menzer Hanım ve sürgün olanlarla yaşadıkları anlatılır.

"Sürgün köpekoğlu köpekler! diye feryadı basmış; yaşına, başına, ak pürçeğine hiç yakışmayan sözlerle sürgünlerin gururunu incitmiş, hatta; kendi vatanınızı, yerinizi, yurdunuzu sattınız, şimdi buraya gelip şehit ailesinin bağını bahçesini mi talan edeceksiniz? Bizim malımızın ortağı mısınız? diye ağır sözler sarf etmişti. Kadınlar Menzer'e cevap karşılık vermek isteyince, Samir onlara engel olmuş: "Uymayın, yaşlı bunamış, ne konuştuğunu bilmiyor. Bu talihin oyunu bize." diye ortalığı yatıştırmıştı." (s.50)

Samir daha sonra Tazagül adında bir kadını görür. Kadını arabaya alan Samir ve Tazegül arasında bir takım konuşmalar geçer. İlerleyen kısımda bir yolcusu kendisini Ermeni işgalinden önceki zamana götürür. Bu kısımda Samir ve karısının

başından geçen olaylar anlatılır. Samir ve karısı savaş sırasında evlerine gidip eşyalarını almak isterler. Ancak orada bulunan kendi ülkelerine ait askerler evi talan etmişlerdir. Samir'in karısı Ermenilerle savaşmak yerine kendi milletinin eşyalarına göz diken bu askerlere sinirlenmektedir. Askerler kendilerine sinirlenen Samir ve karısının ellerini bağlayıp oradan uzaklaşırlar. Bu olaydan sonra tekrar vak'a zamanına dönülür. Samir öğle yemeği için eve döner ve hikâye burada son bulur.

1.3.8. Yâd Dağlarda (Eyvaz Zeynelov)

Hikâyenin başlangıcı da zaman öğesiyle yapılmıştır. "Sabaha kadar yağan kar, karanlığa bürünerek etrafta meydana gelen kanlı çarpışmanın, insan kırgınının izini kaybetmeye her şeyi alelacele ört bas etmeye, düzlemeye, nasıl söylerler, gecenin yüzünü ağartmaya çalışmış, becerememişti. Güneş doğar doğmaz boş silahlar, cesetler, orda burada ortaya çıkmaya başlamıştı. (s.63)

Hikâye tarihi zaman olarak Ermeniler ve Azeriler arasındaki savaşı anlatmaktadır. Olay cephede geçmektedir. "Yâd Dağlarda" adlı hikâyede bir Ermeni ve iki Rus askerinin cephede yaşadığı olaylar anlatılmaktadır. Hikâyede zaman cephede birbiriyle konuşan üç askerin üzerine kuruludur. Tabii ki geri dönüş tekniğine yer verilerek zamanda geriye gitmeler söz konusudur. "Asırlar boyu Ermeniler, dünyanın neresinde geçimlerini iyi temin etmişlerse oraya yerleşmişler, ama sığındıkları devletler biraz zayıflayınca dışarıdan kendilerine daha güçlü daha kudretli hâmi aramışlar.(s.66) Hikâyede kahramanların konuşmalarında tarihi olaylara yer verilir. Hikâyede Ermeniler ve Rusların tarihi, Hocalı Katliamı gibi tarihi olaylar yer alır.

1.3.9. Ceza (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye Ermeni esire nasıl bir ceza verileceğinin tartışmasıyla başlar. Karar olarak Karabağ şehidinin mezarı üzerinde başı kesilerek öldürülecektir. Bu şekilde olayın anlatma zamanı başlar. Bu Karabağ şehidinin anası bu görevi yerine getirecektir. Yine diğer hikâyelerde olduğu gibi burada da geri dönüş tekniği kullanılmış ve önceki olaylara yer verilmiştir. Ermenilerin eline düşen Karabağ şehidinin amcasının oğlu bir şekilde Ermenilerin elinden kurtulur ve bu esiri ele geçirirler. Sonrasında Ermeni esirin nasıl öldürüleceği tartışması başlar. Şehidin annesi Mina Hanım esiri öldürmekten vazgeçer. Bir süre onu mezarlıkta besler. Giysiler götürür. Hikâyenin ilerleyen zamanlarında köye Birleşmiş Milletler Heyeti gelir ve Ermeni esiri yakalayarak götürürler. Bir şekilde arabadan kaçan esir, yine

mezarlığa gelir ve orada bir yılanın sokmasıyla ölür. Hikâye de vak'a zamanı bu şekilde son bulur.

1.3.10. İntikam (Eyvaz Zeynelov)

Hikâyede zaman, Ermenilerin Meryemlerin köyünü ateşe vermesiyle başlar. Bu tarihî olarak Karabağ katliamının tarihi olan 1991'li yıllara denk gelmektedir. Olaylar Ermeni zabitin Meryem ve kızını esir almasıyla devam etmektedir. Bu kısımda Ermeni zabitin Meryem'e yaptığı konuşma bize zaman konusunda ipucu vermektedir:

"Bu lanet olası savaşı, bu kanı, insanların ölümünü ben de istemiyorum. Aslında ben Azerbaycan Türklerini severim, onlara karşı özel bir sevgi duyuyorum. Ne yapayım, çarem yok. Anam Ermeni, babam ise Türk…" (s.95)

Hikâye de zaman konusunda kaç gece kendini öldürmeyi düşünmüştü ifadesinden yola çıkarak Meryem ve kızının bir süre Ermeni zabitin esiri olduğu anlaşılmaktadır. Hikâye bir sabah yapılan hazırlıklar ve sonrasında o gün Meryem'in Ermeni zabiti öldürmesiyle son bulmaktadır.

1.3.11. Kaçakaç (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye savaş manzarası ile karşımıza çıkar. "Dehşetli bir yıkım ve yangına neden olan roket ve top mermileri, önce köyün üst tarafındaki bağları, bağ evlerini dövmeye başladı, Sonra köyün içindeki evlerin üstüne yağmaya başladı. Birkaç dakika içinde hükümet konağını ve büyük şarap fabrikasını yerle bir etti. Dört bir yana ateş düştü…" (s.99)

Savaş zamanını anlatan hikâye köylülerin oraya buraya kaçışmaya başlamasıyla devam eder. Eline ne geçerse alıp köyü terk etmeye çalışıyorlardır. Burada zamanla ilgili ifadeleri bulmak mümkündür. "Köy ahalisi kaç gündür ateş üstündeydi. Felaket gelmeden önce denklerini yığmış hazır vaziyetteydi. Geceleri bile uyuyamıyorlar, ayakta sabahlıyorlardı. Daha düne kadar, Ermeni'yi bir şeye saymayanlar, olacaklara inanmayanlar çoktu." (s.99)

Hikâyede tarihî zamanları görmek mümkündür. Mesela; "Bu güne kadar görülmemiş, duyulmamış şeyler oluyordu. Sovyetlerin çökmesiyle birlikte, gökten düşme bir bağımsızlık kazanılmıştı. Kendilerine çok güvenen siyasiler, bu vaziyeti tam olarak anlamaya, değerlendirmeye hazır değillerdi. Birleşmek, bu puslu havadan,

akılla istifade etmek yerine, halkı da kendi hileli oyunlarına katarak iktidar ve makam kapmak peşine düşmüşlerdi. (s.100)

Hikâye kaçış zamanı ile devam etmektedir. Yükte hafif pahada ağır ne varsa alan köylüler yola koyulur. Kaçmaya başlarlar çünkü köy tamamen Ermenilerin eline geçmiştir. Köyden çıkan Tağı ve diğer insanlar yolda karşılarına çıkan ihtiyar, çoluk çocuk, sahipsiz kadınları traktöre alıp aceleyle köyden uzaklaşmaya çalışıyorlardır. Bu sırada hikâyede geri dönüş tekniğinden faydalanıldığı görülür. Mesela Tağı'nın köpeği Çubuş'u Bakü'deki amcasının oğlu hediye etmiştir. İlerleyen kısımlarda Samet, karısı ve çocuklarından bahsedilir. Samet'in karısı Ermeni kızıdır.

1.3.12. Karpuz Çekirdekleri (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye zaman olarak savaş anında geçmektedir. Cephede Ermeni askerleri ve Türk askerleri arasında savaş bütün şiddetiyle devam etmektedir. Karapet karşı cephe hattına sürekli ateş atmakta, bombalar yağdırmaktadır. Yazar bu kısımdan sonra olaya ara verir. Geri dönüş tekniğini kullanarak okuyucuya Karapet ve Ermeniler hakkında bilgi verir. Daha sonra olaya dönen yazar, Karapet ve Ermeni arkadaşları arasındaki konuşmaları okuyucuya sunar. Yazar daha sonra Ermenilerin siyasi tarihi hakkında Karapet üzerinden okuyucuya bilgi verir. Karapet cephede beklerken yaşadığı küçük olaylarla hikâye son bulur.

1.3.13. Soğuk Şeker (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye zaman olarak Ermenilerin köyü işgal etmesi zamanında geçmektedir. Kış günü, soğuk, kar vardır. Buradan da hikâyenin zamanının kışın geçtiğini anlayabiliriz. Yazar hikâyeye kadını tanıtmakla başlar. Kadın fakirdir, gelini ve torunlarını işgal nedeniyle başka köye göndermiş evinde tek başına yatmaktadır. Olay zamanı şöyle gerçekleşir. Evinde yatmakta olan kadının evi Ermeni askerler tarafından ateşe verilir. Bunun sonucunda güç bela kendini dışarı atan kadın, karların arasında bir şeker bulur karnı çok aç olan kadın bunu yemek isterken karşısına bir kız dikilir. Dayanamaz ve en sonunda şekeri bu küçük kıza uzatır. Sonra da oracıkta ruhunu teslim eder.

1.3.14. Türk'ün İtirafı (Eyvaz Zeynelov)

Yazarın belki de birebir yaşadığı canlı şahidi olduğu bu hikâyede olay zaman olarak 1980'li yıllarda gerçekleşir. Sisiyan Beldesi'nde arkadaşını ziyaret edip eve dönen kahramanın otobüste yaşadıkları anlatılır. Otobüs tıka basa doludur. Bir köye

giren şoför bir Türk kadını almaz biraz ilerledikten sonra Ermeni bir kadın el kaldırır ancak; şoför yine bu yolcuyu da almaz. Otobüsün içinde bulunan Ermeni bir delikanlı yolcuyu neden almadın diyerek adama kızar.

1.3.15. Yılan Yavrusu (Eyvaz Zeynelov)

Hikâyede olay Ermeni- Azeri Türklerinin savaşı esnasında geçmektedir. Karabağ Savaşlarının yaşandığı zamanda meydana gelen olaylar. Ermeni asker Aşot, davranışları ile herkesi şaşırtmaktadır. Olay Aşot'un Sarıtepe'deki villaları yıktırmak isteğiyle başlamıştır. Birinci gün, ikinci gün ve en sonunda üçüncü amacına ulaşmıştır. Yıktırdığı villadan bir balta çıkarır. Yazar burada geri dönüş tekniğini kullanarak, baltanın hikâyesini okuyucuya sunar.

1.3.16. Bayram Payı (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye sürgün sonrası yaşanan bir olayı anlatmaktadır. Zaman olarak Nevruz Bayramı'nda gerçekleşen olay ve olaylar karşımıza çıkar. Hikâyenin ilk cümleleri zaman ifadeleri ile başlar.

"Alacakaranlık yeni çökmüştü. Çocuklar Nevruz ateşinin çevresinde toplanmışlar, el ele tutuşup halaylar çekiyorlar, nevruz ateşinin üzerinden çığlık çığlığa atlayarak ortalığa neşe saçıyorlardı." (s.137)

Hikâye papak atma zamanı ile devam eder. Papak atma esnasında Vagıf ve Mehdi Karabağ'dan sürgün edilen fakir kadın ve kızının kapısına papak atınca kadın ve kızı ne yapacağını şaşırır. Çünkü çocuklara verecek bir şeyleri yoktur. En sonunda bir şeyler koyup papağı kapıya bırakan kadın ve kızı beklemeye koyulur. Bu sırada Vagıf ve Mehdi papağın içine baktıklarında bu kapının arkasında yaşayan kişilerin Karabağ göçmeni olduğunu düşünürler. Kadın ve kızına yardım etmeye karar verirler. Papak atma esnasında topladıkları her şeyi kadın ve kızının yaşadığı kapının önüne bırakıp oradan giderler. Hikâyenin zamanı bu şekilde tamamlanmış olur. Sadece bir günlük bir zaman diliminin anlatıldığı hikâye, sürgün sonrası olayı anlatması açısından sürgün sonrası hikâyeler kısmında değerlendirebilir.

1.3.17. En Kıymetli Şey (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye zaman olarak Ermenilerin işgal zamanını anlatır. Köyü işgal eden Ermeniler her yeri yakıp yıkarken köyde bulunan halk büyük bir kaçış içerisindedir. Bunlardan biri de Ahmet, hanımı ve çocuklarıdır. Ahmet arabaya çocuklarını yerleştirir ardından köydeki tüm insanları arabaya binmeleri hususunda uyarır. Tam

bu sırada Ahmet’in kızı aceleyle eve girer. Kitaplarını, defterlerini ve çantasını alır gelir. Babasına okula başlayacağı için bunların gerekli olduğunu söylemesi ile hikâye tamamlanır. Hikâyemiz bir önceki hikâyede olduğu gibi bir günlük süre içerisinde gerçekleşmektedir.

1.3.18. O Gün Herkes Hocalılı İdi (Eyvaz Zeynelov)

Hikâyede olay zaman olarak Mezahir’in Elnur’u çağırmasıyla başlar. Mezahir Hocalı’da katliamın olduğunu kurtulanların kendi köylerine doğru kaçıp geldiklerini Elnur’a söyler. Zaman olarak Hocalı katliamının ardından yaşanan olay ve olaylar anlatılır. Elnur ve Mezahir arabaya atlayarak gelenleri kurtarmaya ve yardıma giderler. Bu sırada birkaç olay yaşanır. Bu durum iki ya da üç saatlik bir zaman dilimini kapsamaktadır. Birkaç kişiye yardım eden Elnur ve Mezahir’e artık geri çekilmeleri söylenir. Ancak söz dinlemeyen Elnur vurulur gözlerini hastanede açmasıyla hikâye son bulur.

1.3.19. Kafes (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye kahraman Taptıg’ın otogara gelmesiyle başlar. Taptıg Giyaslı’ya gidecektir. Bir taksiye binmesiyle olaylar ilerlemeye devam eder. Yol boyunca taksici ile sohbet ederek köye gelen Taptıg’ı akrabaları karşılar. Taptıg zaman geçtikçe bu köyde bir şeyler yapma ihtiyacı hisseder. Olaylar bu şekilde ilerler. Taptıg tıp merkezinin tekrar yapılması, okulun yenilenmesi, bağ bahçelerin onarımı gibi konularda çalışmalar yapar. Ancak bazı yüksek mevkilerin kendisine yardım etmemesi sonucu Bakü’ye gitmeye karar verir ve hikâye bu şekilde sonuçlanır.

4.4. MİRCEVAT AHISKALI VE EYVAZ ZEYNELOV'UN SÜRGÜN VE GÖÇ KONULU HİKÂYELERİNDE MEKÂN

Mekân; hikâye, roman ve tiyatrolarda olayların sergilendiği sahnedir. Hikâye, roman ve tiyatrodaki mekânlar hayali olabildiği gibi çoğu zaman içinde yaşadığımız, bildiğimiz, tanıdığımız yerlerdir.

"Mekân, vakanın bir öğesi olarak, aksiyonun oluşmasına veya şekil almasına etki eder. Bazı mekânlar şahısları 'engelleyen' veya onlara 'yardım eden' bir görev alabilirler. Mesela bir köprü, şahsın hedef objeye ulaşmasını sağlarken; bir nehir engelleyebilir. Mekânın sembolik bir işlevi de olabilir. Tekrarların, mecazların böyle bir görev üstlendikleri görülmüştür" (Narlı,2002: 99).

1.4.1. Emanet Kemer (Mircevat Ahıskalı)

Hikâyede mekân olarak Ahıska karşımıza çıkar. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Ahıska bölgesinde yaşayan gençleri askere alırlar. Bunlardan biri de İslam'dır. İslam'ın savaşa gitmesinin üzerinden üç yıl geçer; hükümet Ahıska bölgesinin tüm köylerine asker yığmaya başlar. Bu durumun sebebi sonra ortaya çıkar. İslam askerdeyken Ahıska'da yaşayan ailesini bir gecede sürgüne gönderirler.

Bir diğer mekân da sürgün yolculuğu yaptıkları vagonlardır. Yaklaşık bir buçuk aya yakın hiç durmadan giden bu tren vagonlarındaki insanlar çok acı çekmiştir. Bu vagonlarda ilerleyen zamana bağlı olarak pek çok kişi hayatını kaybetmiştir. Ölenlerin cansız bedenleri askerler tarafından çölün ortasına atılmaktadır. Tifo, kolera gibi hastalıklar baş göstermiştir. Bir aylık ölüm yolcuğu sonunda Vezir Emmi ve ailesi Özbekistan'a ulaşırlar. Burada bir yere yerleştirilen Vezir Emmi ve ailesi zor günler geçirir. Kalacak yerlerinde ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri hiçbir şey yoktur. Pamuk Hala ölür, Vezir Emmi'nin kızı Altun ölür. Torunları hastalıktan ve soğuktan ölür. Göç edildikleri bu yer onların mezarı olur. Ana yurtlarından koparılan aileler dağılıp gitmişlerdir. Sonuç olarak denilebilir ki, mekân olarak anayurt, vatan insanlar için çok önemli bir unsurdur. Buradan zorla koparılan insanlar çok zor şartlarda yaşam mücadelesi verirler.

1.4.2. İsyan (Mircevat Ahıskalı)

Hikâyede mekân ilk olarak havaalanı sonrasında albayın evi ve son olarak Ahmet'in kaldığı evdir. Ayrıca hikâyede Moskova, Taşkent gibi gerçekçi mekânlar kullanılmıştır.

Ahmet havaalanında Taşkent'e gitmek için bir türlü bilet bulamaz ve iki gündür burada sabahlamaktadır. Ahmet'in havaalanında bekleyişinin ardından üniformalı Albay kendisini evine götürür. Albay ve eşi Liza Ahmet'i evinde misafir ederler. Hikâyenin sonunda ise Ahmet gözlerini evde açar. Aradan uzun zaman geçmiştir. 1980 yılında yaşadığı olayı hatırlayan Ahmet o günden bugüne Albay ve karısı Liza'yı beklemektedir.

1.4.3. Hediye (Mircevat Ahıskalı)

Hikâyede mekân olarak karşımıza çıkan ilk yer tren istasyonudur. Askerliğini bitiren Kâmil ve Mitya tren istasyonunda trenin gelmesini beklemektedirler. Sonrasında karşımıza çıkan bir diğer mekân ise vagondur. Kâmil ve Mitya bu vagonda ikisi birlikte yolculuk yaparlar. Bir yerde kendilerini aşağı atan Mitya ve Kâmil bir köye ulaşır. Bu köyde insanlar onlara çok iyi davranır, yedirir, içirirler ve onları bol erzakla yolcu ederler.

İlerleyen kısımda Kâmil, Ahıska'ya gelir. Tren istasyonunda ailesinin sürgün edildiğini duyunca onları aramak için tekrar yola koyulur. Kazakistan, Özbekistan ve en sonunda Fergana'ya gelir. Fergana'da ailesinin tamamımın ölümünü öğrenir. Görüldüğü gibi bu hikâyede de yazar gerçek mekânlar kullanmıştır. Fergana'ya sürgün edilen Kâmil'in ailesi yaşam mücadelesini kaybetmiştir.

1.4.4. Seninle Seni Ararım (Mircevat Ahıskalı)

Hikâye bir yolculukla başlar. Tiflis'ten Ahıska'ya yolculuk yapan Yasin Emmi, Ahıska'da sürgün zamanı kaybettiği kız kardeşini aramaktadır. Otobüsle yolculuk sonrası olaylar Ahıska'da devam eder. Bir hastanede kız kardeşinin izini bulan Yasin Emmi ve Doktor Sandro hemen oraya ulaşır. Hastanede bu kişinin öldüğünü öğrenen Yasin Emmi fenalaşır. Olaylar Tiflis – Ahıska gibi gerçek mekânlarda yaşanır.

1.4.5. Karabağ Derdi (Eyvaz Zeynelov)

Hikâyede mekân olarak çadır kent kullanılmıştır. Karabağlıların sürgün edildikten sonra kaldıkları çadır kent asla onların kendi vatanı gibi olmamıştır. Onlar bağını, bahçesini, evini, barkını taklit ederek buraya oraların benzerini yapmışlardır. Ancak ne kadar benzetmeye çalışsalar da tabi ki kendi vatanları kendi yurtları gibi olmayacaktır.

“Bundan birkaç yıl önce : “Gün gelecek, Karabağ’dan göçen insanlar, bu yılan cinlerin cirit attığı yerde, bağlı bahçeli yeşil bir şehircik kuracaklar.” deseler, elbette buna hiç kimse inanmazdı.” (s.8)

Burada yaşayan Karabağ göçmenleri buraya hiçbir zaman alışamazlar. Bir süre sonra bu çadır kentin yıkılacağı ve buradaki yaşayan göçmenlerin başka yerlere dağıtılacağı dedikodusu çıkar.

“ Çadırları, çoktan kerpiç ve taş evlere dönüşse de, arşiv de tozlanan eski filmler, muhtelif amaçlarla televizyon kanallarında tekrar tekrar gösteriliyor, Bakü’de, Şeki’de bu filmleri izleyenler, bu kaçkın göçkünlerin hâline acıyıp sinelerini dövüyorlardı.” (s.9)

“Elşen’in amcasının bahçesi, terk ettikleri yurtlarındaki bahçe gibi büyüktü; ancak bahçenin dört bir yanı, oradaki gibi çitlerle çevrili değildi. Bahçenin etrafı, buralarla bolca yetişen kamışlar ile çevrilmiş, geniş kapısı da kamıştan yapılmıştı…” (s.9)

Çadır kentte havlayan köpeğin sesi üzerine amcasının sözü mekân konusunda ders verici nitelik taşır.

“Keşke zamanında biz de kendi yerimizi yurdumuzu onun gibi ayık sayık bekleyebilseydik, onun gibi nöbet tutabilseydik…” (s.13)

Devlet göçmenler için yeni kasabalar inşa etmiştir. Ancak yeni inşa edilen kasabalara kimse gitmek istemez. Çünkü insanlar artık buraya alışmışlardır. Ekip biçmişler yer yurt edinmişlerdir. Amcası da aynı görüştedir. “Yeni inşa edilen kasabaları sık sık televizyonlarda gösteriyorlar, her bir rahatlığı varmış. Yolu, suyu, elektriği, her bir evin yüz metrekare bahçesi….” (s.17)

1.4.6. Kiraz Ağacı (Eyvaz Zeynelov)

Hikâyede iki tane farklı mekân karşımıza çıkar. Bunlardan birincisi, Selime ve çocuklarının kaldığı köy, ikincisi ise Rehim’in çalışmak için gittiği Bakü’dür. Selime’nin yaşadığı köye kar, fırtına başlayınca hiç elektrik verilmemektedir. İnsanların çalışıp geçimini sağlayacağı iş yoktur. Bu nedenle köydeki erkeklerin çoğu gurbet yollarına düşmüşlerdir. Köyde yazın bir şekilde geçinmek mümkünken,

kışın işler çok ama çok zorlaşmaktadır. Öyle ki yakacak odunları kalmayan Selime, bahçedeki ağaçları teker teker kesmeye başlamıştır.

Çalışmak için Bakü'ye giden Rehim, Ağabacı denen bir kadının evinde yaşamaktadır. Bu ev Rehim'in köyde tavuklarını koyduğu kümesten birazcık daha iyidir. Evin kapısı penceresi çok fazla kırık dökük olduğu için gaz ocağı evi ısıtmaya yetmemektedir. Ağabacı Hanım, Rehim'in kiraladığı evin bitişiğindeki evde yaşamaktadır. İki evin arasında havalandırmaya benzeyen bir pencere vardır. Buradan Ağabacı Hanım, ara sıra Rehim'le konuşur, ara sıra ona yemek verir. Bu havalandırma Rehim ile Ağabacı Hanım arasında bir köprü görevi üstlenmiştir.

1.4.7. Kuralsız Savaş (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye sürgün sonrası yaşanan dramı anlatır. Mekân olarak bakıldığında ise Samir ve karısının çadır kentlerde yaşadığı, sonra pek çok yer değiştirdikleri ve en son Bakü'de bir anaokulunun sınıfına yerleştikleri görülür. Tahtalardan sınıfı birkaç odalı yaşanabilecek şekle getirmeye çalışmışlardır. İşte insanlar bu şekilde barınma ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadırlar. Bu anaokulunda yaşayan tek kendileri değildir. Kelbecer'den, Zengilan'dan, Cebrayıl'dan gelenler de bu anaokulunda yaşamaktadır. Bazen birkaç görevli gelip onlara bu anaokulunu da boşaltmalarını istemektedir. Bu nedenle sürekli bir korku içinde yaşamlarına devam etmeye çalışan aileler pek çok problemle de yüz yüze gelmektedirler.

1.4.8. Yâd Dağlarda (Eyvaz Zeynelov)

Hikâyede mekân cephedir. Azeri Türkleri ve Ermeni- Rus birliklerinin kanlı çarpışmalarına sahne olan bu mevzi, artık Ermeni- Rusbirliklerinin eline geçmiştir.Hikâyenin kahramanları İvan, Sarkis, Vasya arasındaki konuşmalar bu mekânda gerçekleşir. Yazar hikâyede bu üçlü vasıtasıyla savaş meydanında tarihi bilgileri okuyucuya büyük bir ustalıkla sunar.

1.4.9. Ceza (Eyvaz Zeynelov)

Hikâyede olayların çoğu mezarlıkta geçmektedir. Mina Hanımın oğlunu şehit eden Ermeni esir bu mezarlığa getirilir. Mina Hanım'dan onu öldürmesini isterler ancak; Mina Hanım bunu yapamaz. Mezarlıkta yaşayan Ermeni genci Kızılhaç Hayeti almaya gelir. Ancak genç bir yolunu bulup ellerinden kurtulmuş ve yine mezarlığa gelmiştir. Mezarlıkta yaşamaya devam eden Ermeni gence gizlice

yardımlarda bulunan Mina Hanım, en sonunda onun eşinin diğer hanımından olan oğlu olduğunu öğrenir. Ermeni genç sonunda mezarlıkta can vermiştir.

1.4.10. İntikam (Eyvaz Zeynelov)

Hikâyede mekân Azeri Türklerine ait bir köydür. Köy, Ermeniler tarafından işgal edilmiş, yakıp yıkılmış, harabeye çevrilmiştir. Köyde kalan Meryem ve kızının evini basan Ermeni zabit bu evde yaşamaya başlar ve Meryem'e sahip olmaya çalışır. Meryem'i ikna edemeyen Ermeni zabit daha sonra onu ve kızını evin yanında bulunan bir samanlığa kapatır. Kendisi işgal ettikleri köyde diğer askerler gibi yiyip içmekte, eğlenmektedir. Meryem'in evini sahiplenen zabit Meryem'i de kolayca sahiplenebileceğini düşünmektedir. Hikâyenin sonunda okuyucu bunun gerçekleşmediğini görür.

1.4.11. Kaçakaç (Eyvaz Zeynelov)

Hikâyede de mekân bir önceki hikâyede olduğu gibi bir Azeri köyüdür. Ermenilerin, köyü bombalamasıyla köyü boşaltmak için acele eden Azeri Türkleri büyük korku içindedirler. Acele ve korku içinde köyü boşaltmaya çalışan Türkler, Ermenilerin burayı boşaltmasıyla geri dönerler.

1.4.12. Karpuz Çekirdekleri (Eyvaz Zeynelov)

Hikâyenin mekânı "Yâd Dağlarda" adlı hikâyede olduğu gibi cephedir. Cephede Ermeni asker Karapet, karşı cephe hattında bulunan Azeri köyünü izlemektedir. Cephede Ermeni asker Karapet'in yaşadığı küçük bir macera okurlara sunulur.

"…Aklı fikri, dürbününü sabitlediği cephe hattında, karşı taraftaki Türk askerlerinin siperlerindeydi. Biraz ötede, Ermeni toplarının ateş saçan mermilerinin parçaladığı, yakıp harap ettiği Azerbaycan Türklerinin köyü, evleri, yıkık dökük çadırları çok net bir şekilde görünüyordu." (s.109)

1.4.13. Soğuk Şeker (Eyvaz Zeynelov)

Hikâyede olay mekân olarak Ermenilerin işgal ettiği bir köyde geçmektedir. Ermeniler diğer hikâyelerde olduğu gibi köyü basmış, her yeri yakıp yıkmıştır. Yazar, bu köyde tek başına yaşayan bir kadının hikâyesi anlatır. Kış vaktinde derme çatma bir evde tek başına yaşayan bu kadın evinin ateşe verilmesi sonucu dışarı çıkar ve sonra orada ölür.

1.4.14. Türk'ün İtirafı (Eyvaz Zeynelov)

Hikâye 1980'li yılların başında bir otobüste yaşanan olayları anlatır. Sisiyan beldesinde misafir olarak kalan kahramanımız Kızıl Şafak köyünde bir yakınını ziyaret etmiş geri dönmektedir. Otobüste yaşanan olay okuyucuya verilir. Yazar burada da gerçek mekân kullanmıştır.

1.4.15. Yılan Yavrusu (Eyvaz Zeynelov)

Hikâyede mekân yine Ermenilerin ele geçirdikleri Ağdam şehridir. Bilindiği gibi Ağdam şehri, Karabağ Savaşları'nın yaşandığı zaman tıpkı Hocalı gibi önem arz eden bir yerdir.

"Ermeniler, bir ihanet sonucunda ele geçirdikleri şehri (Ağdam) günlerdir dağıtıyor, evleri yakıp yıkıyor, taşını, demirini yağmalıyor, içinde ne bulurlarsa talan ediyorlardı." (s.127)

1.4.16. Bayram Payı (Eyvaz Zeynelov)

Bu hikâye sürgün sonrası yaşanan bir hikâyedir. Sürgün sonrası başka bir yere yerleşen bir kadın ve kızının hikâyesi anlatılır. Bu yerleştikleri yerde birkaç tane beş katlı bina vardır.

"Vagıf ile Mehdi'nin yaşadığı mahallede birkaç tane beş katlı bina vardı. Onlar daha önce de Nevruz Bayramı'nda birlikte papak atmaya gitmişlerdi. Geçen bayramda, yaşadıklarından da çok şey öğrenmişlerdi. O yüzden her evin kapısına papak atmıyorlar, evleri kapılarına bakıp papak atıp atmayacaklarına karar veriyorlardı. Köhne, kırık çıkık kapılı bir de çelik kapılı, ihtişamlı evlere hiç uğramıyorlardı. (s.137)

1.4.17. En Kıymetli Şey (Eyvaz Zeynelov)

Hikâyede mekân yine Ermenilerin işgal ettiği bir köydür. Köye atılan top mermilerinin ardından köyde bir anda kıyamet kopar. İnsanlar oraya buraya kaçışmaya başlarlar. İnsanlar bir an önce Ermenilerin işgal ettiği bu köyden kaçmak istemektedir.

1.4.18. O Gün Herkes Hocalılı İdi (Eyvaz Zeynelov)

Hikâyede Ermenilerin Hocalı katliamı anlatılmaktadır. Ermenilerin Malıbeyli ve Kuşçular adlı köyleri işgalinin ardından gözlerini Hocalı'ya dikerler. Burayı yağmalayan, insanları delik deşik eden, genç, yaşlı, çoluk çocuk demeden öldüren Ermenilerin bu vahşetleri diğer köylerde bulunan Azeri Türklerine ulaşır. Bu kişiler

katliamdan kurtulanlara yardım etmek için cephe hattına doğru yola koyulur. Elnur ve Mezahir'de bu kişilerden sadece ikisidir. Yazar yine bu hikâyede de gerçek mekân kullanmıştır.

1.4.19. Kafes (Eyvaz Zeynelov)

Hikâyede karşımıza çıkan ilk mekân otobüs terminalidir. Hikâyenin kahramanı Taptıg, sürgün sonrası tekrar vatanına dönmüştür. Bir taksiciye Giyaslı'ya gideceğini söyler. Yazar Taptıg'ın memleketini şu şekilde tarif eder:

"Onun hesabına göre doğduğu köy olan Giyaslı, şehrin hayli ötesinde Rayon merkezine bitişikti; lakin taksici, üç dört kilometrelik mesafe, beş on dakikalık yol, diyordu. Düşünceleri allak bullak olmuştu. Eskiden o mesafeyi, bazen yaya olarak bazen de at arabasıyla, eşek kağnısıyla kat ederlerdi. O zamanlar araba ne gezerdi. (s.155)

Yol üzerinde pek çok mekân karşımıza çıkar. Kötel Irmağı, Garaçava, Misirhan Kanalı. Kötel nehri kurumuş, Garaçava ise büyük bir nehir olmuştur. Taptıg bu duruma çok şaşırır. Yazarın burada kullandığı mekânlar tamamen gerçek mekânlardır.

"Şuna bak. Garaçava'yı atla, arabayla zorla, o da ancak sığ yerinden, kıyısından geçerlerdi. İri, lezzetli balıklar olurdu bu suda. Suyu gözyaşı gibi berrak temizdi. At arabasıyla nehri geçerken sanki bir aynayı ortasından yarıp ilerlerdik." (s.155)

Hikâyede eski zamandaki mekânla şimdiki zamandaki mekân karşılaştırılması vardır. "… Doğduğu, emeklediği, ayaklanıp yürüdüğü kerpiçten yapılmış evin yerinde, mermer kürsülü iki ev duruyordu. Yola doğru bahçenin etrafına taştan büyük bir duvar çekilmişti ve bahçeye iki kanatlı demir kapıdan giriliyordu. Ağaçlar vardı bahçede ama eski ağaçlar değildi." (s.159)

SONUÇ

Tarihsel süreç içerisinde pek çok ulus çeşitli nedenlerle yaşadıkları yurtlarından daha iyi yaşam şartları için göç etmek zorunda kalmış ya da zorla yaşadıkları vatanlarından başka yerlere sürgün edilmiştir. Türk tarihi asırlar boyunca yaşanmış pek çok sürgün ve göçe tanıklık etmiştir. Türk tarihi içerisinde Kırım Tatar Türkleri sürgünü, Ahıska Türkleri sürgünü, Karabağ Türkleri sürgünü, Karaçay-Malkar Türkleri sürgünü gibi pek çok göç ve sürgün yer almaktadır. Yaşanan bu göç ve sürgünler sadece tarih bilimi ile sınırlı kalmamışsosyal, kültürel, ekonomik alanlarının yanında aynı zamanda edebiyat alanında da destan, hikâye, roman, şiir gibi edebî türlere konu olmuştur.

Bilindiği üzere edebiyat kaynağını yaşamdan alır. Bu nedenle geçmişten günümüze kadar hikâyelere ve romanlara pek çok olay konu olmuştur. Sürgün ve göç ise bu konular arasında yer alan iki kavramdır. Bu iki kavram tarih boyunca insanların yaşamında her zaman derin yaralar açmıştır. Bugün bile pek çok insan çeşitli nedenlerle bulundukları yerden göç etmek zorunda kalmaktadır. Sürgün edildikleri toplumlarda göçmen damgası yeme, uyum sorunu yaşama, hayatını devam ettirme, açlık, fakirlik daha birçok alanda savaş vermektedirler. Bu durum göçmenlerin içinde bulundukları topluma uyumunu büyük ölçüde zorlaştırmaktadır. Mircevat Ahıskalı ve Eyvaz Zeynelov her iki yazar da hem sürgün ve göçü yaşamış hem de bu iki kelimenin anlamlarının ne demek olduğunu idrak etmiş kişilerdir. Mircevat Ahıskalı'nın ailesi 1944 sürgününü yaşamış bir ailedir.Ahıskalı'nın ailesi 1944 yılında sürgün edilerek Özbekistan'a yerleştirilmiştir. Kendisi ise 1989 yılında yaşanmış olan Fergana sürgününe tanık olmuştur. Eyvaz Zeynelov ise doğduğu şehir Ağdam'ın Ermeniler tarafından işgal edilmesi üzerine ailesiyle buradan Bakü'ye göç etmek zorunda kalmış bir yazardır.

Çalışmamızda Mircevat Ahıskalı'nın "Ahıskalı'dan Hikâyeler" adlı eseri ile Eyvaz Zeynelov'un "Karabağlayan Hikâyeler" adlı eserinden faydalanılmıştır. Mircevat Ahıskalı'nın;(Emanet Kemer, İsyan, Hediye, Seninle Seni Ararım) adlı hikâyeleri ile Eyvaz Zeynelov'un; (Karabağ Derdi, Kiraz Ağacı, Kuralsız Savaş, Yâd Dağlarda, Ceza, İntikam, Kaçakaç, Soğuk Şeker, Türk'ün İtirafı, Yılan Yavrusu, Bayram Payı, En Kıymetli Şey, O Gün Herkes Hocalılı İdi, Kafes) adlı hikâyeleri ele alınmıştır.

Mircevat Ahıskalı'nın hikâyelerinde sürgün öncesi Ahıska'da yaşananlar, sürgün sırasında vagonlarda yaşananlar ve sürgün sonrası yerleştirildikleri yerlerde yaşananlar kaleme alınmıştır. Örneğin, "Emanet Kemer" adlı hikâyede sürgün öncesi Vezir Emmi'nin ve ailesinin yaşadıkları sıkıntılar dile getirilirken sonrasında sürgün yolculuğu ve vagonlarda yaşananlar dile getirilir. Vezir Emmi ve ailesinin yerleştirildikleri yerde yaşadığı problemler de sonrasında dile getirilen unsurlar arasındadır. Yani Mircevat Ahıskalı, bir hikâyenin içerisinde hem sürgün öncesi hem sürgün sırası hem de sürgün sonrası yaşananları kaleme almıştır. Ancak bu durum Eyvaz Zeynelov'un hikâyelerinde farklıdır. Eyvaz Zeynelov'un her bir hikâyesinde bir başlık yer alır. Örneğin; "Bayram Payı" adlı hikâyesinde Eyvaz Zeynelov, sürgün sonrası bir ailenin dramını anlatırken, "Kaçakaç" adlı hikâyesinde savaş ve göç esnasında yaşananları anlatmıştır.

Eyvaz Zeynelov'un hikâyelerinin pek çoğunda sürgün sonrası göç edilen yerlerde yaşanan problemlere yer verilir. Her şeyden önce aileler için kalacak yer yani barınma problemi vardır. "Karabağ Derdi" adlı hikâyede Elşen'in amcası ve ailesi çadır kentlerde yaşam savaşı vermektedirler. Üstelik buraya alışan amcası ve diğer kişileri buradan tahliye etmek istemeleri üzüntü verici bir durum olarak karşımıza çıkar. "Kuralsız Savaş" adlı hikâyede Samir ve ailesi bir anaokulunda yaşamaktadırlar. Daha önce diğer insanlar gibi çadır kentlerde yaşayan Samir ve ailesi bu anaokuluna yerleşmişlerdir. Anaokulunda sadece kendileri yoktur. Mircevat Ahıskalı'nın "Emanet Kemer" adlı hikâyesinde de böyle bir sonuçla karşılaşmak mümkündür. Vezir Emmi ve ailesinin kaldıkları yer son derece eski yıkık dökük bir yerdir. Göç sonrası barınma ihtiyacını bir şekilde karşılayan kişiler bu defa da açlık ve fakirlikle karşı karşıya kalmaktadır. Örneğin; Eyvaz Zeynelov'un "Bayram Payı" adlı hikâyesinde Fatma Ana ve Sara'nın yiyecek bir şeyleri yoktur. Nevruz Bayramı'nda kapılarının önüne papak atan Vagıf ve Mehdi'ye ne vereceklerini kara kara düşünürler. "Kiraz Ağacı" adlı hikâyede fakirlikle mücadele eden Rehim'i, "Kuralsız Savaş" adlı hikâyede Samir'i görürüz. Ailelerin geçimlerini sağlamak için her türlü işi yapmaya çalışan bu kişiler Karabağ göçmeni kişilerdir. Mircevat Ahıskalı'nın "Emanet Kemer" adlı hikâyesinde Vezir Emmi gelini ve torunları aç olduğu için zorlu bir yolculuğu göze alarak abisinin yanına gider. Gelini orada bulunan komşulardan utana sıkıla yiyecek bir şeyler ister.

Eyvaz Zeynelov'un hikâyelerinde yıllar sonra vatana dönen kişilerle de karşılaşmak mümkündür. Örneğin; "Kafes" adlı hikâyede Taptıg yıllar sonra sürgün edildiği memleketine dönmüştür. Burayı kalkındırmak, güzelleştirmek için elinden geleni yapan Taptıg, hikâyenin başında eski memleketi ile şimdiki memleketi arasında bir karşılaştırma da yapmaktadır.

"Şuna bak. Garaçava'yı atla, arabayla zorla, o da ancak sığ yerinden, kıyısından geçerlerdi. İri, lezzetli balıklar olurdu bu suda. Suyu gözyaşı gibi berrak temizdi. At arabasıyla nehri geçerken sanki bir aynayı ortasından yarıp ilerlerdik." (Kafes, s.155)

Mircevat Ahıskalı'nın hikâyelerinde vatanına geri dönenler yoktur. "Emanet Kemer" adlı hikâyede askerden dönen İslâm'ın bile burada kalması istenmez. "Hediye" adlı hikâyede Kâmil burada kalmaz ailesini aramaya gider. "Seninle Seni Ararım" adlı hikâyede ise Yasin Emmi gerekli yerlerden zorlukla izin alıp kız kardeşini aramak için Ahıska'ya gidip gelmektedir.

Mircevat Ahıskalı'nın hikâyelerinde genel olarak Ahıskalıların yaşadığı sürgün, tren vagonlarında yaşadıkları, sonrasında Orta Asya'daki yaşamları, kaybolan akrabalarını bulma çabası gibi konulara yer verilir. Örneğin; "İsyan" adlı hikâyede Mircevat Ahıskalı, vagonlarda yolculuk yaparken kaybolan ve bir Rus aile tarafından yetiştirilen ve Rus ordusunun rütbeli bir albayı olan kişiyi konu etmiştir. "Hediye" adlı hikâyede Kâmil'in sürgün sonrası annesi, kız kardeşi ve karısını arama mücadelesine yer verilir."Emanet Kemer" adlı hikâyede ise Ahıska'da yaşanan sıkıntılar, vagonlarda yaşanan olumsuz durumlar okuyucuya açık bir şekilde verilir. Aynı zamanda yerleştirildikleri yerde yaşadıkları sıkıntılar da yazarın bakış açısından okuyucuya verilir.

Eyvaz Zeynelov'un hikâyelerinde karşımıza çıkan bir diğer durum ise içinde bulunduğu siyasî durum hakkında okuyucuya tüm çıplaklığı ile bilgiler sunmasıdır. Zeynelov hikâyelerinde her şeyi apaçık bir şekilde dile getirmiştir. Hükümetin insafsız davranışları, halka yaptığı zulümler, kültürel yozlaşma, ekonomik sorunlar hemen hemen her şeyi Eyvaz Zeynelov'un hikâyelerinde bulmak mümkündür. Örneğin; "Kiraz Ağacı" adlı hikâyede Rehim aracılığıyla yazar okuyucuya mesaj vermeyi de unutmaz. Televizyonlarda yayınlanan programlar bir çeşit ahlaka ve

kültüre tecavüzdür. Her gün zevksiz konularla insanların dikkati dağıtılmakta ciddi konulara, programlara ise insanlar asla bakmamaktadır.

"Rehim, o ekranda kedi seven şarkıcıdan çok, bu programı yapanlara, onu gösterenlere ve bu şarkıcının gelişini alkışlarla karşılayan stüdyodaki izleyicilere kızıyordu. Her gün "Şov Biznes" adıyla izleyicilerin karşısına çıkan bu seviyesiz programlar, kültüre, ahlaka tecavüzdü, terör saldırısıydı. Bilerek mi, bilmeden mi, zevksiz, seviyesiz programlarla insanları oyalıyorlar, sonra da ciddi programları izleyen yok diye yakınıyorlardı." (Kiraz Ağacı, s.40)

"… Hükümette insaf yoktu ki… Petrol ülkesinde, birkaç ay içinde benzinin litre fiyatı üç katına çıkmıştı. Hükümet yavrusunu kabul etmeyen ana gibiydi. Yarı aç, yarı tok gezen sürgünler, yurtsuz yuvasız dolananlara benzin lazım değilmiş gibi zam üstüne zam yapıyorlardı. (Karabağ Derdi, s.49)

Eyvaz Zeynelov'un dikkat çeken bir özelliği de tarihî olayları çok iyi bilmesidir. Hikâyelerin içine bu tarihî olayları öyle ince bir şekilde yerleştirir ki, okuyucu aynı zamanda Karabağ tarihi hakkında da bilgi edinmiş olur. Örneğin; "Yâd Dağlarda" adlı hikâyede İvan, Vasya ve Sarkis'i konuşturan yazar, burada bu kişilerin ağzından tarihi bilgileri okuyucuya aktarır.

"O Gün Herkes Hocalılı İdi" adlı hikâyede gerçek tarihi bir kişilik kullanan yazar aynı zamanda tarihi bir olayı da okuyucuya aktarır. Hocalı'nın Ermeniler tarafından işgali sonucu buradan kaçmaya çalışan gelinin kocası Elif Hacıyev'dir. "Gelin, Hocalı Cengaveri Elif Hacıyev'in Hanımı idi. 25 Şubat günü Rusların Hankendi'deki, 366. Motorize alayı ile birleşerek Hocalı'yı bütün gece tanklarla, toplarla ateşe tutan, viran eden Ermeniler, ertesi sabah zırhlı tanklar eşliğinde şehre sokulmuş, ahaliyi kurşundan geçirmeye başlamışlardı."(O Gün Herkes Hocalılı İdi, s.150)

"Elif, Hocalı havaalanının komutanı idi. Düşmana kalmasın diye son anda havaalanının kontrol merkezini patlatmış, küçük birliği ile sağ kalan Hocalı sakinlerinin Ağdam istikametindeki tehlikesiz araziye çıkmasını sağlamıştı. Üstün silahlı düşmanla, kanının son damlasına kadar savaşmış ve bu adaletsiz savaşta Tofik Hüseynov ve Agil Guliyev ile birlikte şehitlik mertebesine ermişti…" (O Gün Herkes Hocalılı İdi, s.150)

Hikâyede yukarıdaki gibi tarihî bilgiler bulmak mümkündür. Mesela; Gorbaçov'un Sovyetler kurulduğunda Erivan nüfusunun yarısı Türklerden oluşuyordu demesi. "Sizin başkentiniz Erivan'ı zamanında Çarlık, Revan, Revan Türk Hanlığı'nı zapt etti. Siz Ermeniler de bu hanlığa sığınmış azınlıklardandınız. Türkleri sonralar, Bolşeviklerin yardımıyla sıkıştırarak oralardan çıkarttınız." (Yâd Dağlarda, s:67)

"Dedim ya Kafkaslarda siz bize ne kadar lazımsanız, biz de sizin için o kadar gerekliyiz. Çünkü siz de Hıristiyansınız, biz de.." İvan birden hatırlattı.

"Ya Akayev ya İran? Onlar Müslüman değil mi? Kırgız lider Akayev Ermenilerin soykırım abidesine saygı duruşu yaptı, çelenk koydu. İran sınırlarını açmasa yardım eli uzatmasa, ertesi gün nefesleri kesilirdi Ermenilerin. Onlar da mı Hristiyan" (Yâd Dağlarda, s:67)

Ve Vasya'nın şu sözleri gerçekliği tüm çıplaklığı ile gözler önüne sermektedir. "Nereden bildin, elbette şeytan tohumudur bunlar. Türklere karşı terör estiren, onları kıran, topraklarını işgal eden de bunlar, soykırım diye feryat figan koparan da. Kayıpları hakkında öyle rakamlar uyduruyorlar ki, Türkiye'de o yıllarda o kadar Ermeni asla yaşamadı; ama bu safsatalarına bütün dünyayı inandırıyorlar. " (Yâd Dağlarda, s.9)

Her iki yazarın da üslup ya da biçem olarak belki de en önemli ortak yanı hikâyelerinin Maupassant (olay) hikâyesi özellikleri göstermesidir. Hem Mircevat Ahıskalı hem de Eyvaz Zeynelov'un hikâyelerinde belirgin bir şekilde giriş, gelişme ve sonuç bölümleri yer alır. Kişiler seçilmiş özel kişilerdir, sıradan kişiler değillerdir. Hikâyelerde bazen olay hararetini artırıp zirveye çıkmakta bazen de hararetini azaltmaktadır. Hikâyelerin çoğunda karşı güçlerle çatışma söz konusudur. Bu karşı güçler düşman askerleri olabildiği gibi, açlık, fakirlik, kış, soğuk gibi karşıt güçler de olabilmektedir. Örneğin; "İntikam" adlı hikâyede Meryem hem Ermeni zabitle savaşırken hem de açlıkla savaşmaktadır. Ahıskalı'nın "Emanet Kemer" adlı hikâyesinde Vezir Emmi, önce düşman askeriyle çatışma yaşarken sonra vagonlarda açlık, susuzluk, soğukla mücadele etmiş, sonrasında sürgün edildiği yerde ise yine kalacak yer, fakirlik, açlık, kış gibi karşı güçlerle savaşmıştır.

Hikâyelerde şahıs kadrosuna baktığımızda her iki yazar da kişiler bakımından çok farklı karakterler ortaya koymuşlardır. Hem Eyvaz Zeynelov'un hem de Mircevat Ahıskalı'nın hikâyelerindeki kişiler tarihi ve gerçek kişilerdir. Beşikteki bebekten, erkeği, kadını, en yaşlısına kadar bütün insanlar hikâyelerde yer alır. Örneğin; "Emanet Kemer" adlı hikâyenin başkahramanı Vezir Emmi, oğlunun emanet ettiği kemeri canı pahasına korumuş ve asla düşmana teslim etmemiştir. "Bayram Payı" adlı hikâyede Vagıf ve Mehdi Karabağ göçmeni anne ve kızına yardım eder.

Eyvaz Zeynelov'un hikâyelerinde kadınlar çeşitli özelliklere sahip kişiliklerdir. Mesela; "Kiraz Ağacı" adlı hikâyede Ağabacı Hanım son derece iyi bir nitelik kazanmışken; "Kuralsız Savaş" adlı hikâyedeki Menzer Hanım son derece kötü, kindar, sevimsiz bir özelliğe sahiptir. "Kiraz Ağacı" adlı hikâyede karşımıza çıkan karakter "Selime" son derece kanaatkâr, ailesine ve yuvasına bağlı, eşinin yokluğunda çocukları ve evi için çalışıp çabalayan bir kadındır. Yazar burada verdiği özelliklerle Selime'yi yüceltir. Yine "İntikam" adlı hikâyede Meryem namusuna sahip çıkan her türlü sıkıntıyı, zorluğu göze alan kahraman bir Türk anasıdır. Mircevat Ahıskalı'nın hikâyelerinde Vezir Emmi'nin gelini her şeye sabreden biri olarak okuyucuya sunulur.

"Kiraz Ağacı " adlı hikâyede yer alan Karabağ göçmeni Tazegül'ü ise yazar farklı bir kimliğe büründürür. Tazegül, Karabağ kaçkını ve üç çocuk annesi olmasına rağmen son derece alımlı, bakımlı, güzel bir kadındır. Arkasından bütün mahalle dedikodusunu yapmaktadır. Ama o bütün bu söylenenlere kulak asmayan biridir.

"Tazegül, giyindiği şık elbiseleri, boyalı, pudralı yüzü, süslü, bakımlı saçlarıyla üç çocuk anası bir sürgüne hiç mi hiç benzemiyordu. Güzeldi. Tanrı bu yönden cömertliğini hiç esirgememişti. Ama gel gör ki, Tazegül'ün ardından bütün mahalle dedikodu yapıyordu. Güya sağlam pabuç değilmiş, sağda solda çok geziyormuş… Kocası ise garibanın biriydi, Tazegül'e hiç mi hiç yakışmıyordu. Kocası hamaldı. Akşama kadar pazarın önünde bekler, pazara gelenlerin yükünü taşırdı. Yük taşımak için pazarlık dahi etmezdi, ne verirlerse versinler dünden razıydı. Güya yüksekokul mezunuydu. Hatta dediklerine göre, işgalden önce memleketinde iyi bir işi de varmış…" (Kuralsız Savaş, s.52)

Eyvaz Zeynelov hikâyelerindeki kadın karakterlerin daha çok ruhî yönünü okuyucuya vermeye çalışır. Hikâyeleri okuduğunuzda fiziksel özelliklerle pek karşılaşılmaz. Mina Hanım'ın merhameti, Tazegül'ün işveli olması, Selime'nin kanaatkâr tavrı, Ağabacı Hanım'ın yardımseverliği, Menzer Hanım'in kin ve haset dolu olması vb. hikâyelerde kadın kahramanlara yansıtılmış bazı özelliklerdir. Mircevat Ahıskalı'nın hikâyelerindeki kadınlar sabırlı, azla yetinmesini bilen, ailesine bağlı kişilerdir.

Eyvaz Zeynelov'un hikâyelerinde dikkat çeken bir diğer özellik kadınların çoğunun dul olmasıdır. Örneğin; "Kiraz Ağacı" adlı hikâyede Rehim'in kız kardeşi dul kalmıştır. "İntikam" adlı hikâyede Meryem dul bir kadındır."Bayram Payı" adlı hikâyede hem kadın hem de kızı duldur. Kocalarının ve çocuklarının çoğu Karabağ Savaşı'nda şehit olmuşlardır. Bunun sonucunda hikâyelerde tek başına yaşam mücadelesi veren kadınları görürüz.

Eyvaz Zeynelov'un "Ceza" adlı hikâyesinde başka bir kadın özelliği daha karşımıza çıkar. Oğlu Karabağ'da şehit edilen Mina Hanım, onu öldüren Ermeni esiri köye getirdiklerinde affeder ve serbest bıraktırır. İşte bu durum Türk annesinin vicdanının en güzel yansımasıdır.

Eyvaz Zeynelov'un erkek karakterleri de çok farklı özelliklere sahiptir. Öncelikle hikâyelerinde Türk karakterlerin yanında düşman askerleri de yer alır ve bazı hikâyelerde ana kahraman olarak karşımıza çıkarlar. "Yâd Dağlarda, Karpuz Çekirdekleri, Yılan Yavrusu, İntikam" gibi hikâyelerde karşımıza Ermeni askerler çıkmaktadır.

"İntikam" adlı hikâyede yazar Ermeni zabiti önce iyi bir şekilde okuyucuya tanıtır. Meryem'i elde edemeyeceğini anlayan Ermeni Zabit daha sonra iğrenç yüzünü gösterir. Anne ile kızını bir kulübeye kapatır aç susuz bırakır. "Yâd Dağlarda" adlı hikâye ise Rus askerler İvan ve Vasya ile Ermeni asker Sarkis karşımıza çıkar.

"Karabağ Derdi" adlı hikâyede sürgün esnasında Bakü'ye giden ve burada eğitimini tamamlayan Elşen karakteri ile karşılaşırız. Elşen Gazetecilik Fakültesini bitirmiş Karabağ hakkında yazı yazmak için amcasının yaşadığı çadır kenti ziyarete gelmiştir. Burada Elşen'in amcası da önemli bir karakterdir. Köpeğin havlamasına

bırak havlasın zamanında biz de böyle sesimizi çıkarabilseydik vatanımızdan çıkarılmazdık sözü büyük öneme sahiptir.

Erkek kahramanlar aile reisi olarak karşımıza çıkarlar. Örneğin; "Kiraz Ağacı" adlı hikâyede Rehim, ailesinin geçimini sağlamak için Bakü'ye gitmektedir. Rehim, Selime'nin kardeşlerinin kendilerini Moskova'ya götürme fikrine pek sıcak bakmaz. Çünkü çocuklarının Rus okullarında Rus eğitimi almalarına karşıdır. Dillerini, ana vatanlarını unutacakları kaygısı yaşayan Rehim'in milliyetçi kimliği burada belirginleşir.

"Kuralsız Savaş" adlı hikâyede Samir geçimini sağlamak için çalışmak zorundadır. Sürgün edilmeden önce güzel bir işi vardır. Sürgün edildikten sonra her şeyini kaybettiği gibi işini de kaybetmiştir.

Mircevat Ahıskalı'nın hikâyelerindeki erkek kahraman olarak karşımıza çıkan ilk isim İslam'dır. Sonrasında Vezir Emmi, Yasin Emmi, Ramiz Emmi, Kâmil, Mitya gibi kişiler karşımıza çıkar. Mesela, Vezir Emmi, oğlunun emanetine canı pahasına sahip çıkar. Ramiz Emmi, zor durumda olan kişilere yardım eder. Yasin Emmi, Ahıska sürgünü sırasında hastanede bıraktıkları kardeşini aramak için yaşlı bir insan olmasına rağmen büyük çaba sarf eder.

Eyvaz Zeynelov'un hikâyelerinde çocuk karakterlerde önem teşkil etmektedir. Olayların devamını sağlayan bazen bu çocuklar olmaktadır. Bayram Payı'nda "Vagıf ve Mehdi", İntikam'da Meryem'in kızı, Kaçakaç'ta Tağı'nın oğlu Orhan, O Gün Herkes Hocalılı İdi adlı hikâyede Elnur ve Mezahir.

"Bayram Payı" adlı hikâyede Vagıf ve Mehdi'nin yapmış olduğu davranış son derece etkili ve güzel bir davranıştır. Karabağ sürgünü sonrası burada yaşayan kadın ve kızının kapısına papakları doldurup yiyecek içecek koyan bu çocuklar o dönemde Azerbaycan halkının yaşadığı acıya ortak olan çocuklardır.

Mircevat Ahıskalı'nın hikâyelerinde çocuk kahramanlara pek fazla rastlanmaz. Sadece "Emanet Kemer" adlı hikâyede Vezir Emmi'nin torunları yer alır. Ancak bu çocukların "Bayram Payı" adlı hikâyedeki Vagıf ve Mehdi gibi, "O Gün Herkes Hocalılı İdi" adlı hikâyedeki Elnur ve Mezahir gibi hikâyelere pek katkısı yoktur.

Eyvaz Zeynelov'un hikâyelerinde tarihî zaman Karabağ Savaşı, Azerbaycan'ın işgali, Hocalı Katliamları'nın yaşandığı zamandır. Yazar da bir Ağdamlı olarak işgale maruz kalmış, vatanından zorla göç ettirilmiştir. Bu yaşadıklarını hikâyelerinde dile getiren yazarın dili gayet açık, sade bir dildir.

Mircevat Ahıskalı'nın hikâyelerinde tarihi zaman Ahıska sürgünü ve sonrasını kapsar. 1944 yılı ve sonrası hikâyelerde yer alır. Örneğin; "Emanet Kemer" adlı hikâye zaman ifadesiyle başlar.

"1939'da başlayan İkinci Cihan Harbi 1941'de Sovyetler Birliği'ne sıçradı. "

"İsyan" adlı hikâye 1980 yılı bir yılbaşında geçen olayı anlatmaktadır. Bu olayın içinde de ikinci bir olay Ahıska sürgünü anlatılmaktadır. Ahmet'i evinde misafir eden Albay ondan Ahıska sürgünü ile ilgili bildiği her şeyi anlatmasını ister.

"Seninle Seni Ararım" adlı hikâyede ise Ahıska sürgününde kız kardeşini kaybeden Yasin Emmi'nin onun hayat verdiği kalple onu araması çok ilgi çekici bir olaydır. "Hediye" adlı hikâyesi ise Kamil'in askerden dönüşte Ahıskalıların sürgün edildiğini duyması ve ailesini aramaya çalışması en sonunda onların öldüğünü öğrenince onun da oracıkta ölmesi okuyucuyu son derece büyük bir üzüntüye sevk etmektedir.

Hikâyelerde mekânlara baktığımızda her iki yazarın da gerçek mekânlar kullandıkları görülür. "Karabağ Derdi" adlı hikâyede mekân çadır kentlerdir. Elşen'in amcası ve burada yaşayanlar burayı yurt edinmeye çalışmışlardır. "En Kıymetli Şey", "Kaçakaç", "Soğuk Şeker" gibi hikâyelerde yazar Azerbaycan köylerini kullanmıştır. Buradaki mekânlar gerçek mekânlardır. Ağdam, Hocalı, Bakü gibi gerçek mekânlar hikâyelerde yer alır. Mircevat Ahıskalı'nın hikâyelerinde de gerçek mekânlarla karşılaşırız. Tarihi ve gerçek kişilere yer veren yazarların mekânları da gerçek mekânlardır. "Emanet Kemer" adlı hikâyede mekân olarak ilk karşımıza çıkan yer Ahıska'dır. Sonrasında Orta Asya, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan gibi mekânlar karşımıza çıkar. "İsyan" adlı hikâyede İrkutsk adlı bir mekânın verilmesi çok ilgi çekicidir. Hikâyenin kahramanı Ahmet buradan Moskova'ya, Moskova'dan da Taşkent'e uçak bileti alıp yılbaşını ailesinin yanında geçirmek istemektedir.

Sonuç olarak, edebiyat toplumsal hafızadır, insanların yaşamış oldukları her türlü toplumsal olaya kayıtsız kalamayan ve dünyaya duyurmaya çalışan sanatçılar geçmişte olduğu gibi gelecekte de olacaktır. Hem Mircevat Ahıskalı hem de Eyvaz Zeynelov tarihte yaşadıkları acıların en büyüğü olan sürgün ve göç kavramını hikâyeleriyle dile getirerek ilerideki nesillere ışık tutmuşlardır.

KAYNAKÇA

ABDULLAYEV, Asger (1998). Ermenistan'ın Azerbaycan'a Karşı Siyasi Tecavüzkârlığı XIX. Asrın Sonu XX. Asr. Bakü: Elm Neşriyat.

AHISKALI, Mircevat (2008). Ahıskalı'dan Hikâyeler, Bursa: Emin Yayınları.

AHISKALI, Mircevat (2007). Gurbetten İniltiler Sürgün, Bursa: Emin Yayınları.

AHISKALI, Mircevat (2007).Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı, Bursa: Emin Yayınları.

AHISKALI, Mircevat (2010). Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana, Bursa: Emin Yayınları.

AKKALE, Enver (2008). Ahıskalı'dan Hikâyeler, (Takdim Yazısı), Bursa:Emin Yayınları

AKSOY, Zeynep (2012). "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.5, S.20, s.292-303.

AKTAŞ, Şerif (2000). Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Ankara: Birlik Yayınları.

BEŞİROĞLU, İntikam (2001). "19- 20 Yüzyıllarda Ermenistan'daki Azeri Türklerinin Göç Ettirilmesi ve Soykırım Gerçekliği". Avrasya Dosyası. Azerbaycan Özel Sayı 7(İlkbahar): 454-468.

ÇETİŞLİ, İsmail (2004). Metin Tahlillerine Giriş / 2 Hikâye – Roman – Tiyatro, Ankara: Akçağ Yayınları.

HATEMOV, Vügar (2005). Dağlık Karabağ Problemi Doğrultusunda Azerbaycan'da "Kaçkın" Göçünün Doğurduğu Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Problemler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

HUA, Anh (2005). “Diaspora and Cultural Memory” , Diaspora, Memory, and Identity: A Search for Home. Ed. Vijay Agnew. Toronto, University of Toronto Press

KOLUKIRIK, Suat (2011). Sürgün, Toplumsal Hafıza ve Kültürel Göç: ABD’deki Ahıska Türkleri, Bilig, S.59.

NARLI, Mehmet (2002). *Romanda Zaman ve Mekân Kavramları*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi.

ÖKE, Mim Kemal (1991). Ermeni Sorunu 1914-1923. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ÖZKUL, Osman ve VERMEZ, Hüseyin (2009) Dağlık Karabağ Göçmenlerinin Sosyo-Ekonomik Sorunları. Bilig, Güz Dönemi, S.51: 139-170.

ÖZKUL, Osman ve VERMEZ, Hüseyin, (2014). *Dağlık Karabağ Probleminin Tarihi ve Siyasi Nedenleri*, Yeni Türkiye 60.

SAKALLI, Erol (2016). Ahıska Edebiyatının Çınarı Mircevat Ahıskalı, Ankara: Gazi Kitabevi.

SEFEROV, Rehman ve AKIŞ, Ayhan (2008), *“Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış”.* Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.24, Selçuk Üniversitesi, Konya, 393-411.

TAŞDEMİR, Tekin (2005). Türkiye’nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskalılar, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

TAŞKIRAN, Cemalettin (1995). Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

YILMAZ, Reha (2013). Kafkasya’da Çözülemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu, Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, Çankırı: Karatekin Üniversitesi.

ZEYNELOV, Eyvaz (2011). Karabağlayan Hikâyeler, Ankara: Bengü Yayınları.

ZEYNELOV, Eyvaz (2015). Eski Bisiklet, İstanbul: Ferfir Yayıncılık.

ZEYNELOV, Eyvaz (2017). Komşunun Misafiri, Anatolia Yayınları.

ZEYNELOV, Eyvaz (2017). İntikam, İstanbul: Ferfir Yayıncılık.

ZEYREK, Yunus (2006). Ahıska Araştırmaları, Ankara: Kozan Ofset Matbaacılık.